

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

«Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού»

Διπλωματική Εργασία

της *Ιωάννας Κακούρη*

Επιβλέπων:

Σαπουνάκης Α.

Βόλος

Ιούνιος, 2017

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διπλωματική εργασία με θέμα «Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού» εκπονήθηκε στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, κατά το Ακαδημαϊκό Έτος 2016-2017. Επιβλέποντας της διπλωματικής εργασίας ήταν ο κος Άρης Σαπουνάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής του Π.Θ.

Ο όρος «Πολιτική του Τοπίου» αναφέρεται στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων, με σκοπό την προστασία, τη διαχείριση και τον σχεδιασμό των τοπίων. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη και η προώθηση της σημασίας του τοπίου στον χωροταξικό σχεδιασμό, αλλά και η μέριμνα για την προστασία κάθε τοπίου, σύμφωνα με τη νομοθεσία και, συγκεκριμένα, με τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου.

Το αντικείμενο της εργασίας πραγματεύεται την ανάλυση της έννοιας και των χαρακτηριστικών του όρου «Τοπίο», τη διερεύνηση της υφιστάμενης κοινοτικής, διεθνούς και εθνικής νομοθεσίας σχετικά με την προστασία του τοπίου και τον τρόπο εφαρμογής της στην Ελλάδα και, τέλος, την παρουσίαση και ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης του τοπίου στην ορεινή περιοχή των Τζουμέρκων.

Η δομή της εργασίας περιλαμβάνει μια εκτεταμένη βιβλιογραφική έρευνα σε νομοθεσία και συγγράμματα, με επεξεργασία των στοιχείων τους, η οποία οδηγεί εν τέλει στα συμπεράσματα και τις προοπτικές. Η βιβλιογραφική έρευνα που περιλαμβάνει η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στην πληροφόρηση σχετικά με το τοπίο, ως γνώμονα του σχεδιασμού, συγκεντρώνοντας και αναλύοντας τα απαραίτητα στοιχεία, τα οποία συνιστούν μια ολοκληρωμένη εικόνα περί πολιτικής τοπίου στον σχεδιασμό.

Λέξεις κλειδιά: *Τοπίο, Πολιτική Τοπίου, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου, Τζουμέρκα, Χωροταξικός Σχεδιασμός.*

ABSTRACT

The present thesis entitled “Landscape as an axis of spatial planning” was conducted at the Department of Planning and Regional Development of the School of Engineering of the University of Thessaly, during the Academic Year 2016-2017. Aris Sapounakis, assistant professor at the University of Thessaly, was the supervisor of this thesis.

The term “Policy of Landscape” is referred to taking specific measures in order to protect, manage and plan the landscapes. The aim of the present study is to highlight and promote the importance of the landscape in the spatial planning as well as to ensure the protection of every landscape, according to the legislation and, specifically, to the requirements of the European Landscape Convention.

The study analyzes the concept and the characteristics of the term “Landscape”; it examines the existing communal, international and national legislation regarding the protection of the landscape and its implementation in Greece and, finally, it presents and analyzes the existing situation of the landscape at the mountainous area of Tzoumerka.

The layout of the paper includes an extensive bibliographic review into legislation and writings, with an elaboration of their data which ultimately leads to specific conclusions and suggestions. The bibliographic review included in the present thesis aims at the information as regards the landscape, as a principle of design, gathering and analyzing the necessary data which constitute a complete picture regarding the policy of landscape at the planning.

Key words: *Landscape, Policy of Landscape, European Landscape Convention, Tzoumerka, Spatial Planning.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον καθηγητή μου κ. Άρη Σαπουνάκη, επιβλέποντα της διπλωματικής αυτής εργασίας, για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε, με την έμπνευση, την ενθάρρυνση και τη συνεχή καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας, όπως επίσης και για το εξειδικευμένο βιβλιογραφικό υλικό που μου παρείχε ή με κατεύθυνε να αναζητήσω. Επίσης, ευχαριστώ ιδιαίτερω τον καθηγητή μου κ. Ανέστη Γουργιώτη, για τη συμβολή του στην εργασία αυτή, μέσω των γνώσεων και του υλικού που μου παρείχε στο μάθημά του. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω εκ των προτέρων την εξεταστική επιτροπή, που απαρτίζεται από τον καθηγητή κ. Ανέστη Γουργιώτη, τον καθηγητή κ. Χρήστο Κουσιδώνη και τον επιβλέποντα της εργασίας, κ. Άρη Σαπουνάκη.

Το μεγαλύτερο ευχαριστώ, βέβαια, το οφείλω στους γονείς μου, Φώτη και Κατερίνα Κακούρη, για την ατελείωτη προσπάθειά τους να βρίσκονται πάντα δίπλα μου σε κάθε επιτυχία ή στραβοπάτημα της φοίτησής μου. Τέλος, ευχαριστώ τους φίλους μου για την αμέριστη ηθική, αλλά και πρακτική βοήθειά τους, που συνετέλεσε στην ολοκλήρωση των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο . ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	11
1.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ.....	11
1.2. Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	16
1.3. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	17
1.4. ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	19
1.5. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΠΙΟΥ.....	20
1.5.1. ΔΟΜΕΣ ΤΟΠΙΟΥ.....	22
1.5.2. ΑΠΟΔΟΣΗ ΔΟΜΩΝ ΤΟΠΙΟΥ.....	22
1.5.3 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΝΟΣ ΤΟΠΙΟΥ.....	23
1.5.4 ΤΟΠΙΑ ΤΟΠΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ.....	24
1.5.5. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΕΝΟΣ ΤΟΠΙΟΥ.....	25
1.5.6 ΤΟΠΙΑΚΕΣ ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ.....	25
1.5.7. ΔΥΝΑΜΙΚΕΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΩΝ.....	26

1.5.8. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΟΥ.....	27
1.5.9. ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΜΟΝΑΔΩΝ ΤΟΠΙΟΥ.....	28
1.6. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΠΙΟ.....	28
1.7. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΣΤΟ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	31
1.7.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	31
1.7.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	33
1.7.3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	34
1.7.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	38
2.1. ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	38

2.2. ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ	38
2.3. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ	39
2.4. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ	42
2.5. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	43
2.6. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ	51
2.6.1. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	51
2.6.2. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	55
2.6.3. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ Γ.Ο.Κ.	58
2.6.4. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	59

2.7. Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΛΑΙΣΙΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΕΙΔΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ	64
2.7.1. Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	64
2.7.2. Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΠΧΣΑΑ	65
2.7.3. ΖΩΝΗ ΤΟΠΙΟΥ.....	66
2.7.4. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΖΩΝΩΝ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	67
2.7.5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΠΠΧΣΑΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ	68
2.7.6. ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΠΠΧΣΑΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ	70
2.8. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΩΝ ΠΠΧΣΑΑ – ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ.....	70
2.8.1. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ – ΘΡΑΚΗΣ.....	70

2.8.2. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ	72
2.8.3. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.....	74
2.8.4. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	75
2.8.5. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	77
2.8.6. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	80
2.8.7. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	81
2.8.8. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ.....	83
2.8.9. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ.....	85
2.8.10. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ..	86
2.8.11. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	87

2.8.12. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	88
2.9. Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ	89
2.9.1. ΟΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ.....	90
2.9.2. ΟΙ ΚΛΙΜΑΚΕΣ ΕΝΟΣ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ	90
2.9.3. ΎΦΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ.....	91
2.9.4. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΜΕΣΩ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ.....	93
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	97
3.1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	97
3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	99
3.3. ΤΥΠΟΙ ΤΟΠΙΩΝ ΤΗΣ ΖΩΝΗΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	102
3.4. ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΟΥ	105
3.5. ΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ ΩΣ ΤΟΠΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΞΙΑΣ.....	109

3.6. ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	111
3.7. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ, ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΛΕΙΦΟΡΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	113
3.8. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ.....	115
3.9. ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ - ΟΔΗΓΙΕΣ.....	117
3.10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	119
ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ	121
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	127

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Παράδειγμα δομής τοπίου	20
Εικόνα 2: Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της Ελλάδας.	57
Εικόνα 3: Απόσπασμα Χάρτη: Ζώνη Τοπίου Ευρύτερης Περιοχής Τζουμέρκων	98

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1: Τοπία Ιδιαίτερης αξίας, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	71
Χάρτης 2: Τοπία Ιδιαίτερης σημασίας, Περιφέρεια Κρήτης	74
Χάρτης 3: Μεγάλα Τοπία Στερεάς Ελλάδας.....	76
Χάρτης 4: Τοπιακές Ενότητες Στερεάς Ελλάδας	77
Χάρτης 5: Φυσική και πολιτιστική κληρονομιά - Ευρείες ζώνες και δίκτυα φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς	79
Χάρτης 6: Τοπίο της Περιφέρειας Ηπείρου	83
Χάρτης 7: Τοπία Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου	84
Χάρτης 8: Ζώνες Τοπίου Δυτικής Ελλάδας.....	88
Χάρτης 9: Προστατευόμενες περιοχές και υδρογραφικό δίκτυο στην περιοχή μελέτης.....	102

Ιωάννα Κακούρη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με το Ν. 3827/2010 κυρώθηκε από την Ελλάδα η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου ή Σύμβαση της Φλωρεντίας, η πρώτη Διεθνής Σύμβαση για το Τοπίο, που αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την αειφορική διαχείριση και προστασία του τοπίου στο σύνολο του Ευρωπαϊκού χώρου. Κατά τη Σύμβαση, Τοπίο σημαίνει μία περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή από ανθρώπους, του οποίου ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών και/ή ανθρώπινων παραγόντων. Ο ορισμός αυτός για το τοπίο, το περιγράφει ως χώρο φυσικό ή και ανθρωπογενή, αντιληπτό από τους ανθρώπους, αποτέλεσμα φυσικών ή και ανθρωπογενών διεργασιών.

Το τοπίο, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, έχει πληγεί σε μεγάλο βαθμό, σε πολλές δε περιπτώσεις, σε βαθμό μη ανατρέψιμο. Η αναπτυξιακή πορεία μιας χώρας συνοδεύεται από αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον και το τοπίο της. Τα αναπτυξιακά και τα τεχνικά έργα, οι νέες τεχνολογίες, οι εξελίξεις στις παραδοσιακές μεθόδους εκμετάλλευσης της γης μετασχηματίζουν συνεχώς τα τοπία, μεταμορφώνουν το χώρο,

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

με αποτέλεσμα τη συνεχή υποβάθμιση, τόσο των φυσικών, όσο και των υφιστάμενων ανθρωπογενών τοπίων.

Σε διεθνές επίπεδο, η κοινωνία των πολιτών κατάφερε να επιβάλλει ολοκληρωμένες περιβαλλοντικές πολιτικές. Οι σύγχρονες αντιλήψεις ανάπτυξης, όπως περιγράφονται και στη Σύμβαση, επιδιώκουν να επιτύχουν βιώσιμη ανάπτυξη βασισμένη σε μια ισορροπημένη και αρμονική σχέση μεταξύ των κοινωνικών αναγκών, οικονομικής δραστηριότητας και περιβάλλοντος. Στην Ελλάδα διαπιστώνεται καθυστέρηση στην παρακολούθηση και εφαρμογή των πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος και του τοπίου.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος, με τίτλο «Εννοιολογική προσέγγιση και βασικά χαρακτηριστικά του τοπίου» αναλύεται το θεωρητικό υπόβαθρο του αντικειμένου. Παρουσιάζονται οι βασικές έννοιες και οι ορισμοί του τοπίου, καθώς και τα χαρακτηριστικά του και οι παράγοντες μετασχηματισμού του. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην εξέλιξη του ελληνικού τοπίου και στους παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωσή του.

Στο δεύτερο μέρος, με τίτλο «Υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του τοπίου», παρουσιάζεται το ευρύ αντικείμενο της υφιστάμενης νομοθεσίας και των εργαλείων που προσφέρει για να ασκηθεί μία πολιτική τοπίου. Ξεκινώντας από τη νομοθεσία της ασκούμενης περιβαλλοντικής πολιτικής, αποτυπώνονται μετά από τη διερεύνηση της νομοθεσίας τα εδάφια εκείνα που αφορούν την προστασία του τοπίου και αποτελούν επομένως την υφιστάμενη πολιτική τοπίου. Η παράθεση της νομοθεσίας, συνοπτικά δοσμένης, αλλά με τις πηγές των φύλλων της κυβέρνησης που έχουν δημοσιευτεί και τα άρθρα ή τις παραγράφους που αναφέρονται, βοηθούν στην περαιτέρω αναζήτηση για εμβάθυνση κάποιου ειδικού νομικού ζητήματος. Επιλέχθηκε να μεταφερθούν αυτούσια κάποια τμήματα των νομικών κειμένων που κρίθηκαν σημαντικά, για λόγους πληρότητας, και για λόγους κατανόησης της υφιστάμενης νομικής πραγματικότητας.

Στο τρίτο, και τελευταίο, μέρος της εργασίας επιλέγεται ως περίπτωση μελέτης τοπίου η ορεινή περιοχή των Τζουμέρκων, για την οποία πραγματοποιείται παρουσίαση και ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης του τοπίου.

“Δεινόν τε και χαλεπόν ληφθήναι ο τόπος ”

Αριστοτέλης 384-322 π.Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

1.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Οι διαφορετικές προσεγγίσεις για την κατανόηση της έννοιας του τοπίου παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις ανάλογα με το κοινωνικό, πολιτισμικό και επιστημονικό υπόβαθρο της εκάστοτε ομάδας ερευνητών. Οι πολλαπλές ερμηνείες που έχει δεχτεί κατά καιρούς κυμαίνονται από το τοπίο ως θέαμα ή σκηνικό, δηλαδή παράγωγο μιας οπτικής ή συνολικά αντιληπτικής εμπειρίας, έως το τοπίο ως μία ποσοτικοποιημένη φυσική οντότητα με μετρήσιμα χαρακτηριστικά. Η σύνδεσή του με τα κοινωνικο-οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής άρχισε να προβάλλεται έντονα τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, για να γίνει πλέον ευρέως αποδεκτή, από όλες τις επιστήμες που άμεσα ή έμμεσα ασχολούνται με αυτό.

Συχνά γίνεται ταύτιση της έννοιας του τοπίου με το περιβάλλον. Πράγματι, η έννοια του περιβάλλοντος έχει διευρυνθεί τα τελευταία χρόνια για να συμπεριλάβει, εκτός από το φυσικό στοιχείο, το δομημένο περιβάλλον, πόλεις ή οικισμούς, και μια

κοινωνικο-πολιτισμική διάσταση. Σε προέκταση αυτής της άποψης, το ίδιο το φυσικό οικοσύστημα δε νοείται πλέον παρά μόνο σε σχέση με το κοινωνικό και πολιτισμικό «περιβάλλον» του (Βερεσόγλου 2004: 443-446, Στεφάνου 2001: 27-28). Ωστόσο, δεδομένου ότι το τοπίο σύμφωνα με πολλούς επιστήμονες «δεν υφίσταται παρά στο μέτρο που αυτό γίνεται αντιληπτό από τον άνθρωπο» (Delavigne, 1974:15), η ανθρώπινη παρουσία δεν αποτελεί απλά μία πιθανότητα, όπως σε ένα περιβάλλον, αλλά προϋπόθεση, εφόσον το τοπίο αποκτά υπόσταση μόνο και εξαιτίας του ανθρώπου, είτε ως ενεργά συμμετέχοντος στη διαμόρφωση και την παραγωγή του είτε, σπανιότερα, ως παθητικού θεατή. Πράγματι, στον ορισμό για το περιβάλλον από τον Tuan διατυπώνεται ξεκάθαρα η διαφορά μεταξύ των δύο: «Το περιβάλλον είναι ένα δεδομένο, ένα τμήμα της πραγματικότητας, το οποίο απλά υπάρχει, σε αντιπαράθεση με το τοπίο, το οποίο είναι ένα προϊόν της ανθρώπινης νόησης, ένα επίτευγμα του ανθρώπινου νου» (Tuan, 1979: 100).

Επομένως, υπάρχει μία εγγενής σχέση μεταξύ του τοπίου και του ανθρώπου, γεγονός το οποίο, τουλάχιστον στο πεδίο του σχεδιασμού για τη διαμόρφωση υπαίθριου χώρου με προορισμό

Ιωάννα Κακούρη

τη χρήση του από τον άνθρωπο, σημαίνει ότι η έννοια του τοπίου είναι σαφώς καταλληλότερη από εκείνη του «περιβάλλοντος».

Η έννοια του τοπίου συναντά τις ρίζες της στην Ευρωπαϊκή παράδοση της τοπογραφίας, η οποία αναπτύχθηκε από τα τέλη του 16ου έως και τις αρχές του 19ου αιώνα. Οι καλλιτέχνες απεικόνιζαν την εξοχή προσπαθώντας να θυμίσουν στους ανθρώπους το ιδεώδες της απλής ζωής, εγγύτερα στη φύση. Ο όρος απέκτησε με τον καιρό ευρύτερη έννοια, που «αποτυπώνει όχι τόσο το ακριβές περιβάλλον αλλά κυρίως τον τρόπο με τον οποίο το περιβάλλον αυτό γίνεται αντιληπτό» (Τερκενλή, 1996: 45) .

Σταδιακά ο όρος τοπίο απέκτησε στη διεθνή βιβλιογραφία διάφορες ερμηνείες, με πιο πρόσφατη αυτή της Ευρωπαϊκής Συνθήκης για το Τοπίο, γνωστή και ως Συνθήκη της Φλωρεντίας, που παρουσιάστηκε το 2000 από το Συμβούλιο της Ευρώπης, βάσει της οποίας *«το τοπίο είναι μια περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, ο χαρακτήρας της οποίας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών ή/και ανθρωπογενών παραγόντων»* (Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου, 2000, άρθρο 1, παρ α').

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Η πρώτη επίσημη χρήση του όρου έγινε στις αρχές του 20ου αιώνα από τον Γεωγράφο Otto Schuler που όρισε δύο είδη τοπίου (Karpodini-Dimitriadi, 2009: 25):

- Το φυσικό τοπίο (Urlandschaft), το τοπίο δηλαδή που υπήρξε πριν ο άνθρωπος προκαλέσει αλλαγές.

- Το πολιτιστικό τοπίο (Kulturlandschaft), που δημιουργήθηκε από τον ανθρώπινο πολιτισμό.

Παράλληλα, σύμφωνα με την επιστήμη της οικολογίας του τοπίου, επισημαίνονται και άλλοι τύποι τοπίων οι οποίοι είναι οι εξής:

Ιωάννα Κακούρη

- Δασικό τοπίο: κύριο χαρακτηριστικό του αποτελεί η έντονη βλάστηση, κυρίως δενδρώδης.

- Αστικό τοπίο: αποτελεί την εικόνα που εμφανίζει η κάθε πόλη με τα κτίρια, τους δρόμους, τα πάρκα κ.α. σε συνδυασμό με τις περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν και τις παραγωγικές της δραστηριότητες (βιομηχανίες κ.α.).

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- Αγροτικό τοπίο: χαρακτηριστικό του αγροτικού τοπίου αποτελούν οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις του.

- Τεχνητό τοπίο: αποτελεί το τοπίο το οποίο έχει δημιουργηθεί ή έχει προστεθεί στο φυσικό περιβάλλον από τον άνθρωπο.

- Παραδοσιακό τοπίο: αποτελεί την έκφραση του τρόπου ζωής των κατοίκων της περιοχής, ενώ παράλληλα έχει και οικολογική και αισθητική αξία.

Ο κλασικός ορισμός του πολιτιστικού τοπίου προέρχεται από τον ανθρωπογεωγράφο Carl O Sauer, βάσει του οποίου «το πολιτιστικό τοπίο διαμορφώνεται από το φυσικό τοπίο, από μια πολιτιστική ομάδα. Ο πολιτισμός είναι ο φορέας, η φύση το μέσο και το πολιτιστικό τοπίο το αποτέλεσμα» (Sauer, 1925: 21). Σύμφωνα με τον προαναφερθέντα ορισμό, το φυσικό περιβάλλον διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο, ως το μέσο βάσει του οποίου ενεργούν οι ανθρώπινοι πολιτισμοί.

Το 1990, ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στο πολιτιστικό τοπίο ως ιστορικό στοιχείο και μεσολαβητή ανάμεσα στον τόπο και τον χρόνο. Όπως τονίζει ο Ken Taylor «τα πολιτιστικά τοπία ως αποτυπώματα της ανθρώπινης ιστορίας είναι τα πιο πλούσια ιστορικά αρχεία που διαθέτουμε. Μπορούν να μας πουν, εφόσον μάθουμε να ερμηνεύουμε και κατανοούμε τις ιστορίες τους, για τα κατορθώματα και τις αξίες των προγόνων μας, για τις τωρινές μας αξίες και τα ιδανικά καθώς και για αυτά των μελλοντικών γενεών. Αποτελούν παράθυρο για το συλλογικό μας παρελθόν, για την έκθεση του πολιτισμού μας. Με άλλα λόγια δεν είναι μόνον αυτό που βλέπουμε αλλά και ένας τρόπος για να βλέπουμε. Βλέπουμε με τα μάτια μας αλλά ερμηνεύουμε με το μυαλό μας» (Taylor Ken, 2003: 57-58).

Το 1992 η Επιτροπή για την Παγκόσμια Κληρονομιά υιοθέτησε τον όρο «πολιτιστικά τοπία» σε μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης περιοχών της κληρονομιάς που δεν ήταν ούτε αμιγώς φυσικές αλλά ούτε και απολύτως πολιτιστικές. Το 2006 μια επισκόπηση όλων των συνδυασμένων προσπαθειών της Επιτροπής για την Παγκόσμια Κληρονομιά, με συμμετοχή ειδικών της παγκόσμιας ακαδημαϊκής κοινότητας, προσέφερε μια ευρύτερη προσέγγιση, με τον όρο να περιλαμβάνει ουσιαστικά

Ιωάννα Κακούρη

σχεδόν όλη την κατοικημένη επιφάνεια του πλανήτη, μαζί με όλες τις χρήσεις, ιδέες, παραδόσεις και αλληλοεπιδράσεις των ανθρώπων που ζουν σε πολιτιστικά τοπία. Βάσει των παραπάνω «ένα τοπίο αποτελείται από τα εμφανή χαρακτηριστικά μιας περιοχής, όπως είναι τα φυσικά στοιχεία, οι σχηματισμοί του εδάφους, τα ζωντανά στοιχεία όπως η χλωρίδα και η πανίδα, τα αόριστα στοιχεία όπως το φως και οι καιρικές συνθήκες, και τα ανθρώπινα στοιχεία όπως η ανθρώπινη δραστηριότητα ή το δομημένο περιβάλλον» (UNESCO, Water and Culture, 2006: 25).

Τα πολιτιστικά τοπία ορίζονται από την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO (2005) ως ξεχωριστές γεωγραφικές περιοχές που «αντιπροσωπεύουν την σύζευξη φύσης και ανθρώπου». Αυτή η ιδέα έχει προσαρμοστεί και αναπτυχθεί από τους οργανισμούς διεθνούς κληρονομιάς σε μια προσπάθεια συμφιλίωσης «ενός από τους πιο κυρίαρχους δυισμούς στην Δυτική σκέψη- αυτόν της φύσης και του πολιτισμού». Η Παγκόσμια Επιτροπή Κληρονομιάς υιοθέτησε τρεις κατηγορίες πολιτιστικών τοπίων, οι οποίες είναι :

1. «Ένα τοπίο σχεδιασμένο και εσκεμμένα κατασκευασμένο από τον άνθρωπο».

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

2. «Ένα οργανικά εξελισσόμενο τοπίο», το οποίο θα μπορεί να είναι «τμήμα ή ερείπιο τοπίου» (δηλαδή ένα τοπίο το οποίο έχει σταματήσει να αναπτύσσεται αλλά τα χαρακτηριστικά του οποίου παραμένουν ευδιάκριτα)) ή ένα «συνεχές τοπίο» (δηλαδή ένα τοπίο που διατηρεί έναν ενεργό ρόλο στη σύγχρονη ζωή, σχετίζεται με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής και το οποίο συνεχίζει να εξελίσσεται, με εμφανή τα στοιχεία εξέλιξης στον χρόνο).
3. Ένα «συνειρμικό πολιτιστικό τοπίο», το οποίο μπορεί να εκτιμάται λόγω «της θρησκευτικής, καλλιτεχνικής ή άλλης πολιτιστικής σύνδεσης με το φυσικό περιβάλλον».

Βάσει των παραπάνω, το τοπίο είναι ένα πολύπλοκο θέμα που αποτελείται από πολλά στοιχεία, όπως φόρμες, συνειρμούς, σύμβολα και ερμηνείες. Οι σύγχρονες μελέτες προσπαθούν να ερευνήσουν την πολυεπίπεδη σημασία που έχει ένα συγκεκριμένο τοπίο για κατοίκους του, πώς αντιλαμβάνονται τις ρίζες τους και πως οι σχέσεις μεταξύ του τοπίου και των κατοίκων διαμορφώνονται στις διάφορες γενιές. Πρόκειται περισσότερο για τη διαμόρφωση της ταυτότητας, των κοινωνικών σχέσεων, τη μεταφορά εμπειρίας, αξιών, εθίμων και των βλέψεων που συγκροτούν τον πολιτισμό. Το πολιτιστικό τοπίο γίνεται έτσι όχι

μόνο το μέσο αλλά και το μήνυμα. Είναι κομμάτι του πολιτισμού και μπορεί είτε να τον ενισχύσει είτε να τον αποδυναμώσει. Το τοπίο είναι ο καθρέφτης μέσα στον οποίο οι κάτοικοί του κοιτούν για να αξιολογήσουν την δική τους ταυτότητα σε σχέση με τον κόσμο.

1.2. Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Το τοπίο αποτελεί, συν τοις άλλοις, ένα εργαλείο αξιολόγησης της συγκρότησης του πολιτισμού. Η μέριμνα σχετικά με το τοπίο αποτέλεσε ιστορικά ένα πρωτεύον κοινωνικό μέλημα, το οποίο υποδεικνύει πολλά στοιχεία για την ανάλυση των εκάστοτε κοινωνιών. Η διαμόρφωση του τοπίου δεν έφερε απλώς τη σφραγίδα της εκάστοτε διακυβέρνησης, αλλά αποτέλεσε δείγμα προσωπικής φροντίδας ηγετικών φυσιογνωμιών. Το πέρασμα των αιώνων κατέστησε τη σχέση με το τοπίο ως βασικό αγαθό κάθε κοινωνικής ομάδας, με την ποιότητα αυτού να επιζητείται και να επιδιώκεται κοινά. Η διερεύνηση του τοπίου δεν είναι πλέον μια πολυτέλεια της άμεσα σχετιζόμενης επιστημονικής κοινότητας, αλλά υπόβαθρο καθολικής παιδείας των κοινωνιών, μέσω του τοπίου ο πολιτισμός αποκτά γεωγραφική υπόσταση (Τερζόγλου, 2006: 261).

Η διερεύνηση, επομένως, του τοπίου αποτελεί μια αντανάκλαση των διαφόρων δράσεων του πολιτισμού. Ο άνθρωπος πράττει και συμπεριφέρεται ως μέρος της ολότητας του τόπου. Σε περίπτωση που αποστασιοποιηθεί από αυτόν, οι αξίες και το πνεύμα του μετατρέπονται σε μονομερή βήματα, χωρίς τη θεώρηση μιας συνολικής εικόνας. Είναι, λοιπόν, το τοπίο ένα αποτύπωμα των ριζών του ανθρωπίνου γένους, το «χθες» του πολιτισμού, η πορεία, η παράδοση και η εξέλιξη του ανθρώπου, μια αποτύπωσή του στα έργα του, η ενέργεια και η μνήμη του στο χρόνο · ένα ζωντανό παρελθόν που οφείλεται το λιγότερο να λαμβάνεται υπ' όψιν, αν όχι να γίνεται βίωμα, στο στόχο ενός ευοίωνου μέλλοντος (Τερζόγλου, 2006: 283).

Για τους ανωτέρω, επομένως, λόγους, το τοπίο αποτελεί ένα ανώτερο πολιτισμικό αγαθό, διότι αποδίδει απτά την ενέργεια του ανθρώπου στο χώρο και στον εκάστοτε χρόνο, στην κοινωνία, στο περιβάλλον και, εν τέλει, στον πολιτισμό. Συνεπώς, η ευθύνη για το τοπίο μετατρέπεται αυτούσια σε ευθύνη για την ίδια την ανθρώπινη ύπαρξη, αφού αυτή εμπεριέχεται στο τοπίο ως παράγωγο της προαναφερθείσας ενέργειάς της σ' αυτό. Υποβαθμίζοντας ή και καταστρέφοντας το τοπίο, ο άνθρωπος καθίσταται στην ουσία άπατρις, με τη διαφορά πως όπου πατρίδα

Ιωάννα Κακούρη

εννοείται η ίδια του η ύπαρξη που περικλείεται στην ολότητα του τοπίου.

1.3. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Πολλές είναι οι θεωρητικές φιλοσοφικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις πάνω στο τοπίο. Οι πλέον βασικές φιλοσοφικές προσεγγίσεις στο θέμα αυτό αποδίδονται σε τρεις σημαντικούς φιλοσόφους του 20ου αιώνα, στον Γερμανό κοινωνιολόγο και νεοκαντιανό φιλόσοφο Georg Simmel (1858- 1919), στον επίσης Γερμανό φιλόσοφο Martin Heidegger (1889-1976) και στον Νορβηγό αρχιτέκτονα και ιστορικό Christian Norberg-Schulz (1926- 2000). Στην παρούσα ενότητα, εκτός από αυτές τις βασικές φιλοσοφικές θεωρήσεις παρουσιάζονται και μερικές μεταγενέστερες, κοινωνιολογικού τύπου, οι οποίες παρουσιάζουν ενδιαφέρον στη βιβλιογραφία.

Σύμφωνα με τον Simmel, το τοπίο οργανώνεται ως ένα κλειστό και αυτόνομο πεδίο που γίνεται αντιληπτό από τη θέση του παρατηρητή και εξαρτάται από τον ίδιο τον παρατηρητή, ο οποίος φέρει τις δικές του σκέψεις, αντιληπτικές ικανότητες και τα δικά του βιώματα. Η φύση, που είναι μια οντότητα χωρίς όρια, αντιτίθεται στο τοπίο το οποίο είναι χωροθετημένο. Παρόλο που

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

μεμονωμένα τμήματα του τοπίου είναι φυσικά, η έννοιά του δεν ταυτίζεται με αυτήν της φύσης, αλλά το ίδιο αποτελεί ένα αυτόνομο, ανεξάρτητο όλον που συνιστάται ως τοπίο (Simmel, G, Ritter J. & Gombrich, 2004: 15). Η αίσθηση της φύσης κατά την αντίληψη του Simmel, για πρώτη φορά διαχωρίζει τις δυο έννοιες φύση και τοπίο οι οποίες μπορεί να συμπίπτουν συχνά, αλλά δεν παύουν να είναι διαφορετικές. Επισημαίνει επίσης ότι όταν βλέπουμε ένα τοπίο και όχι ένα άθροισμα από μεμονωμένα φυσικά αντικείμενα, τότε βλέπουμε ένα έργο τέχνης. Αναζητώντας το αίτιο μορφοποίησης του τοπίου, αυτό ενυπάρχει στην έννοια του ψυχικού τόνου που λειτουργεί ως φορέας που ενώνει όλα τα αποσπασμένα κομμάτια της φύσης (Simmel, G., 2004: 25).

Ο Heidegger, αναφερόμενος στη σχέση του ανθρώπου με τη φύση αντιτίθεται στην θέση του Simmel, διατυπώνοντας την άποψη ότι ο άνθρωπος μετατοπίζεται από την οργανική, εμφατική και προσηλωμένη θέση του στον κόσμο και στρέφεται στη συστηματική εξερεύνηση των αντικειμένων γύρω του, αναζητά δηλαδή την αλήθεια του φυσικού κόσμου. Ο άνθρωπος με την μετατόπιση αυτή χειραφετείται και αποκτά περισσότερη σημασία. Το τοπίο, λοιπόν, συντελείται μέσα από ένα ενιαίο

Ιωάννα Κακούρη

ενέργημα και αντικειμενοποιείται ως πνευματικό μάρφωμα. Ο ψυχικός τόνος είναι υποκειμενικός, διαφορετικός για κάθε άνθρωπο χωριστά και γι' αυτό υπάρχουν πολλαπλές αναγνώσεις τοπίου. Αυτός που θέλει να απεικονίσει ένα τοπίο ή να εντάξει κάτι νέο σε αυτό, το κάνει με την εποπτεία και το συναίσθημα και αυτό δεν είναι μια απλή διαδικασία αλλά αποτελεί ένα από τα συνθετότερα προβλήματα της αρχιτεκτονικής σκέψης (Heidegger, M., 2008: 17).

Ο Lefebvre μεταγενέστερα προσέγγισε το τοπίο μέσα από ένα κοινωνιολογικό πρίσμα και πρότεινε ένα μαρξιστικό μοντέλο ανάλυσης του χώρου, το οποίο θεωρεί πως ορίζεται συμβολικά και λεκτικά από πολιτικές διεργασίες και πολιτικά περιεχόμενα (Lefebvre, H., 1991: 32). Έτσι, λοιπόν, διέκρινε τρεις διαστάσεις του χώρου:

1. *Τις πράξεις διαχείρισης του χώρου*, οι οποίες σημαίνουν παραγωγή, θέσπιση υλικού ή συμβολικού χώρου (π.χ. ανέγερση ενός κτιρίου, σχέδια χώρου, έγγραφα που χαρακτηρίζουν μια περιοχή προστατευόμενη κλπ.). Με τις πράξεις αυτές, προσλαμβάνει κανείς το χώρο με διαφορετικούς τρόπους και αυτές είναι που του προσδίδουν συγκεκριμένες αξίες στον χώρο.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

2. *Τις εκφράσεις χώρου*, δηλαδή τους κωδικοποιημένους τρόπους με τους οποίους συλλαμβάνεται το τοπίο, λ.χ. το δάσος συμβολίζει τον καθαρό αέρα, οι αγροί την παραγωγικότητα κλπ.)
3. *Τους τύπους χώρου*, κάποιες δηλαδή συγκεκριμένες κατηγορίες, τις οποίες μπορεί κανείς να αισθανθεί και να βιώσει, π.χ. καθαρό χωριό, μολυσμένη πόλη κλπ.

Ο Castan - Broto και οι συνεργάτες του μετά από διερευνητικές συνεντεύξεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία και συγκεκριμένα στην Τούζλα, μια περιοχή με ιδιαίτερα προβλήματα ρύπανσης, συγκρότησαν τέσσερις τρόπους θεώρησης του τοπίου (Castan – Broto, 2007: 481- 497):

1. Το τοπίο ως πόρος κοινωνικών λειτουργιών (π.χ. αναψυχής, προστασίας κλπ.)
2. Το τοπίο ως συμβολικός χώρος
3. Το τοπίο ως αυτόνομη οντότητα που αντιδρά απρόβλεπτα στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της δραστηριότητας του ανθρώπου και
4. Το τοπίο ως ένα ολιστικό σύμπλεγμα που περιλαμβάνει τον άνθρωπο ο οποίος ζει και μαθαίνει μέσα σε αυτό.

1.4. ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Υπάρχει μια κάποια σύγχυση μεταξύ της εξέλιξης του τοπίου και των παραγόντων που οδηγούν στην εξέλιξη αυτή. Αυτές οι δύο έννοιες δεν μπορούν ούτε να περιγραφούν βάσει των ίδιων πηγών πληροφόρησης, ούτε να αναλυθούν χρησιμοποιώντας τις ίδιες δεξιότητες.

Η εξέλιξη του τοπίου αφορά το τοπίο στο σύνολό του. Μπορεί να εντοπιστεί είτε συγκρίνοντας διαφορετικές απεικονίσεις (συνθά φωτογραφικές) του τοπίου, είτε αναγνωρίζοντας τα ορατά σημάδια της εξέλιξης (Richard Raymond, *Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, 2015: 27).

Η εξέλιξη του τοπίου αντανακλά τη σύνθεση των αποτελεσμάτων των διαφόρων εξελικτικών μηχανισμών, οι οποίοι δεν θα γίνονταν κατ'ανάγκη αντιληπτοί στο τοπίο από μόνοι τους, (αύξηση των τιμών γης, διακύμανση της θερμοκρασίας, αλλαγή στην κερδοφορία μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας, παρουσία χωροκατακτητικών ειδών, μεταβολή των ποσοστών μέσης ηλικίας ή ανεργίας του πληθυσμού, κλπ). Ο προσδιορισμός

αυτών των παραγόντων εξέλιξης απαιτεί έρευνα των διαφόρων προηγούμενων περιγραφών όπως αυτές εξελίχθηκαν με την πάροδο του χρόνου. Χρονολογικά ευρητήρια, κατάλογοι και βάσεις δεδομένων που κατέχονται από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς μπορούν να παρέχουν τέτοια δεδομένα. Ειδικότερα, η αξιοποίηση αυτών των καταλόγων ενισχύει τις αναλύσεις τοπίων και αποκαλύπτει τα πραγματικά θεμέλια των ευαίσθητων εκτιμήσεων τοπίου (Richard Raymond, *Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, 2015: 28).

Εργασίες που αφορούν το ζήτημα της εξέλιξης του τοπίου αποκαλύπτουν ότι αυτή συχνά προκύπτει από την αλληλεπίδραση διαφόρων παραγόντων, φυσικών ή ανθρώπινων: διάβρωση, επέκταση της στέγασης, αλλαγή των αξιών που συνδέονται με συγκεκριμένα αντιληπτά στοιχεία, παγκόσμιες μεταβολές, γεωργικές μεταλλάξεις, ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας, φυσικές καταστροφές, σημαντικά έργα υποδομής, κλπ (Richard Raymond, *Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, 2015: 28).

Ιωάννα Κακούρη

Η αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων παραγόντων εξέλιξης ενός τοπίου είναι ιδιαίτερα αισθητή στις αλλαγές των τρόπων χρήσης της γης. Ωστόσο, η εξέλιξη του τοπίου δεν περιορίζεται σε αυτές τις αλλαγές. Περιλαμβάνει κι άλλα συστατικά όπως είναι η τροποποίηση των κοινωνικών αντιλήψεων και αναπαραστάσεων. Έτσι, η εξέλιξη ενός τοπίου αφορά τόσο την υλική πλευρά του (αυτό που γίνεται αντιληπτό, η φυσιογνωμία μιας περιοχής), όσο και την άυλη πλευρά του (οι αξίες και οι παραστάσεις που σχετίζονται με κάτι αντιληπτό).

1.5. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΠΙΟΥ

Η οργάνωση της κατανόησης των ζητημάτων του τοπίου στηρίζεται σε τρεις δράσεις και τρεις έννοιες:

- Ενέργειες: αναγνώριση, περιγραφή και αξιολόγηση.
- Έννοιες: μονάδα τοπίου, δομή τοπίου και στοιχεία τοπίου.

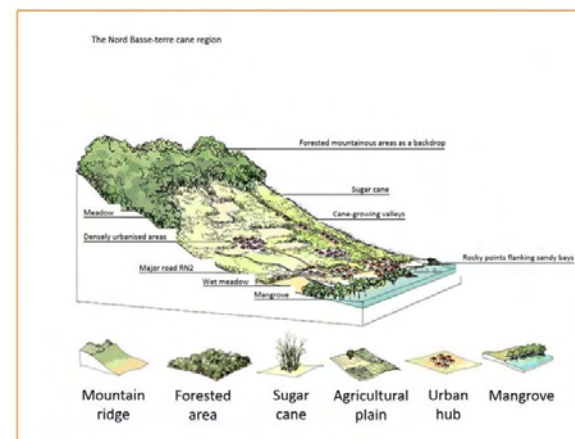
Επιπλέον, για κάθε μία από αυτές τις πτυχές της γνώσης του τοπίου, πρέπει να δοθεί προσοχή στις διαδικασίες/δυναμικές του τοπίου, καθότι μονάδες τοπίου, δομές τοπίου και στοιχεία τοπίου εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου. Οι δυναμικές αυτές πρέπει να ληφθούν λοιπόν υπόψη κατά τον προσδιορισμό, την

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

περιγραφή και την αξιολόγηση των τοπίων. Η κατανόηση των τοπίων οδηγεί τελικά στην δυνατότητα εκφοράς των ζητημάτων τοπίου.

Ο χαρακτηρισμός ενός τοπίου έχει ως στόχο να καθορίσει τις δομές του τοπίου. Αυτές οι δομές τοπίου διακρίνουν το συγκεκριμένο τοπίο από τα γειτονικά. Για να χαρακτηριστεί ένα τοπίο απαιτούνται δύο φάσεις οι οποίες, και πάλι, λειτουργούν βοηθητικά η μία προς την άλλη: η αναγνώριση των στοιχείων τοπίου και η εξήγηση των δομών τοπίου (Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method, 2015: 29).

Εικόνα 1: Παράδειγμα δομής τοπίου

Πηγή: Landscape Atlases, 2015

Η αντίληψη που σχηματίζει το κοινό για μια περιοχή δεν μπορεί να βασίζεται στην πλήρη συλλογή όλων των στοιχείων που υπάρχουν στη γεωγραφική περιοχή. Αυτό που συμβαίνει είναι μια διαλογή και ιεράρχηση αυτών των στοιχείων σύμφωνα με τα συστήματα αξιών και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις που σχετίζονται με το τοπίο. Τα στοιχεία τοπίου είναι τα υλικά στοιχεία που θεωρούνται σημαντικά για το τοπίο. Αυτά τα στοιχεία τοπίου μπορεί να είναι φυσικής προέλευσης, όπως η μορφολογία του εδάφους, τα υδατορεύματα και ορισμένοι φυτικοί σχηματισμοί. Μπορούν επίσης να είναι ανθρωπογενούς προέλευσης, όπως τα κτίρια, οι υποδομές και οι διάφορες μορφές γεωργικής δραστηριότητας.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των δύο τύπων στοιχείων τοπίου (Richard Raymond, *Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, 2015: 29):

- Τα στοιχεία τοπίου που συμβάλλουν σε δομές τοπίων (φράκτες φυτών, καλλιεργημένες αναβαθμίδες).

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- Τα «μεμονωμένα» στοιχεία τοπίου. Αυτά τις περισσότερες φορές αναφέρονται σε στοιχεία που περιλαμβάνονται σε καταλόγους πολιτιστικής κληρονομιάς (παράδειγμα: αξιοσημείωτα δέντρα, ιστορικά μνημεία, κλπ). Κάθε ένα από αυτά τα στοιχεία είναι, τις περισσότερες φορές, μοναδικό.

Τα πρώτα είναι θεμελιώδους σημασίας για την περιγραφή ενός τοπίου και την συγκεκριμενοποίηση των δομών του. Τα δεύτερα δεν περιλαμβάνονται πάντα σε μια δομή τοπίου. Πρέπει, ωστόσο, να αναφέρονται ως ενδιαφέροντα στοιχεία σε επίπεδο μονάδας τοπίου.

Όλα αυτά τα στοιχεία πρέπει να εντοπιστούν στο χώρο. Κάποια, κυρίως τα μεμονωμένα στοιχεία τοπίου, μπορούν να εντοπιστούν με ακρίβεια. Άλλα, δεν μπορούν να εντοπιστούν μεμονωμένα και ως εκ τούτου εντοπίζονται σε επίπεδο ζωνών. Αυτός ο χωρικός εντοπισμός επιτρέπει στους φορείς που εμπλέκονται στην προστασία, τη διαχείριση και τον σχεδιασμό των τοπίων να λάβουν υπόψη τους αυτά τα στοιχεία τοπίου στις συζητήσεις τους και στο χωροταξικό σχεδιασμό (*Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, 2015: 30).

1.5.1. ΔΟΜΕΣ ΤΟΠΙΟΥ

Κάποια στοιχεία τοπίου αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Τα συστήματα που σχηματίζονται από αυτά τα στοιχεία τοπίου αποτελούν τις δομές τοπίου. Αυτές διακρίνουν τη μονάδα τοπίου που εξετάζεται από εκείνες που την περιβάλλουν. Αυτές είναι που χαρακτηρίζουν εντέλει ένα τοπίο (Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method, 2015: 31).

Οι δομές τοπίου έχουν τρεις πτυχές: τοπογραφική, λειτουργική και συμβολική. Αυτά τα στοιχεία τοπίου είναι πράγματι οργανωμένα στο χώρο. Η οργάνωσή τους στην επιφάνεια της γης, η θέση του ενός σε σχέση με το άλλο, η εγγύτητά τους, κτλ, αποτελούν τα υλικά θεμέλια ενός τοπίου. Αλλά οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των στοιχείων του τοπίου καταδεικνύουν επίσης τον τρόπο λειτουργίας του τοπίου. Αυτές οι λειτουργικές αλληλεπιδράσεις μπορεί να είναι βιοφυσικές ή κοινωνικές. Τέλος, υπάρχει επίσης μια συμβολική και ουσιαστική διάσταση στον εντοπισμό και την οργάνωση αυτών των στοιχείων τοπίου. Αυτή η διάσταση σηματοδοτεί τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τα συστήματα αξιών που συνδέονται με το συγκεκριμένο τοπίο. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών των

στοιχείων τοπίου χωρίζονται συνεπώς σε υλικές και άυλες. Επιπρόσθετα, οι δομές τοπίου χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν τον τρόπο με τον οποίο η τοπική κοινωνία έχει δημιουργήσει το τελικό τοπίο μέσα από τις διάφορες δραστηριότητές της και τροποποιώντας ορισμένα συστατικά του βιοφυσικού υποστρώματος στοιχεία ή κάποιες από τις μεταξύ τους σχέσεις (Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method, 2015: 32).

1.5.2. ΑΠΟΔΟΣΗ ΔΟΜΩΝ ΤΟΠΙΟΥ

Οι δομές τοπίου συνιστούν πολύπλοκα συστήματα. Μπορεί να είναι δύσκολο να περιγραφούν, καθώς η περιγραφή τους πρέπει να είναι κατανοητή στους ενδιαφερόμενους οι οποίοι δεν είναι ειδικοί στα τοπία. Η αναγνώριση των δομών τοπίου είναι μεγάλης σημασίας, διότι η δημόσια δράση επικεντρώνεται ουσιαστικά σε αυτές τις δομές όταν αναφέρεται στο τοπίο. Πράγματι, τα μεμονωμένα στοιχεία τοπίου συχνά προστατεύονται για λόγους εθνικής κληρονομιάς, ωστόσο αυτή η προστασία δεν εγγυάται τη διαχείριση της συνολικής εξέλιξης των τοπίων. Αντίθετα μάλιστα, πολλά από τα στοιχεία τοπίου που συμβάλλουν σε μια δομή τοπίου δεν μπορούν να είναι το καθένα

Ιωάννα Κακούρη

ξεχωριστά στο επίκεντρο της ιδιαίτερης προσοχής των αρμοδίων αρχών. Ως εκ τούτου, η προσοχή αυτή επικεντρώνεται στην οργάνωση αυτών των στοιχείων τοπίου και βασίζεται στις δομές τοπίου (Richard Raymond, *Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, 2015: 31).

Αυτές οι δομές τοπίου λοιπόν παρέχουν το πλαίσιο για την προστασία, την διαχείριση και το σχεδιασμό σχετικά με το τοπίο. Η προσοχή που δίνεται στις δομές τοπίου επιτρέπει στην εξέταση των τοπίων να συνδεθεί με την περιφερειακή ανάπτυξη και τις διάφορες τομεακές δράσεις που συμβάλλουν σε αυτή.

Απαραίτητη κρίνεται η αξιολόγηση των μηχανισμών εξέλιξης του τοπίου που επηρεάζουν τις δομές του τοπίου σε κάθε ορισμένη μονάδα τοπίου. Η τοπική κοινωνία μπορεί να τροποποιήσει μερικά από τα στοιχεία τοπίου που συνθέτουν αυτές τις δομές τοπίου ή να τροποποιήσει τις σχέσεις και την οργάνωση μεταξύ αυτών των στοιχείων τοπίου. Μερικές από αυτές τις διαδικασίες αφορούν την υλική πτυχή του τοπίου: αλλαγή των καλλιεργειών, αστικοποίηση, κλπ. Άλλες αφορούν την άυλη πτυχή του τοπίου: προώθηση ορισμένων κοινωνικών αναπαραστάσεων, εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση σχετικά με το τοπίο ή ενίσχυση κάποιων από αυτά τα συστατικά, κλπ. Αυτοί οι μηχανισμοί εξέλιξης του

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

τοπίου μπορούν να οδηγήσουν στην εμφάνιση μιας νέας δομής τοπίου, όταν αυτή η αλλαγή οδηγεί σε μία σημαντική διαφοροποίηση του τρόπου με τον οποίο η εν λόγω περιοχή γίνεται αντιληπτή. Η εμφάνιση ή εξαφάνιση ορισμένων δομών πρέπει να τονίζεται για να αποκαλύπτει τα προκύπτοντα ζητήματα (*Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, 2015: 34).

1.5.3 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΝΟΣ ΤΟΠΙΟΥ

Η αξιολόγηση ενός τοπίου έχει ως στόχο να εξηγήσει κοινωνικές αναπαραστάσεις και συστήματα αξιών που συνδέονται με αυτό. Αυτές οι αναπαραστάσεις και τα συστήματα αξιών υπόκεινται σε διάφορες επιρροές που εξαπλώνονται και σταθεροποιούνται σε διάφορα επίπεδα της κοινωνικής οργάνωσης.

Τα επίπεδα των κοινωνικών αναπαραστάσεων και των συστημάτων αξιών που, σύμφωνα με την «*La demande sociale de Paysage*» («*Η κοινωνική απαίτηση του τοπίου*», 2001), αξίζει να λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση ενός τοπίου είναι δύο:

- Τα Συνεκτικά πρότυπα αναφέρονται σε μια ακαδημαϊκή κουλτούρα και στις αναπαραστάσεις τοπίων όπως μεταφέρονται μέσα από τις τέχνες: τη λογοτεχνία και τη

ζωγραφική, καθώς και τη φωτογραφία και τον κινηματογράφο.

- Τα Τοπικά πρότυπα αναφέρονται στην τοπική κουλτούρα και τις τοπικές κοινωνικές σχέσεις που παρεμβαίνουν στις αναπαραστάσεις του τοπίου όπως αυτό διαμορφώνεται από τον πληθυσμό. Τέτοιες τοπικές αναπαραστάσεις και συστήματα αξιών συχνά συμπληρώνουν ή συνδέονται με τα συνεκτικά πρότυπα. Αλλά μερικές φορές είναι πολύ διαφορετικά από αυτά.

Αυτά τα συνεκτικά και τοπικά πρότυπα καθοδηγούν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και προσδίδουν δομή στα συστήματα αξιών που συνδέονται με τα τοπία. Δεν μπορούν να απομονωθούν το ένα από το άλλο. Αντίθετα, συνδέονται ή συμπληρώνουν το ένα το άλλο κατά την αξιολόγηση ενός τοπίου.

1.5.4 ΤΟΠΙΑ ΤΟΠΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

Τα τοπία τοπικού ενδιαφέροντος είναι μοναδικά τοπία που περιέχονται σε μια μονάδα τοπίου. Οι ενδιαφερόμενοι πληθυσμοί τους αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία. Ενσωματώνουν στα μάτια αυτών των τοπικών πληθυσμών αξίες συμβολικές, συναισθηματικές, αισθητικές ή ακόμη και αξίες οικονομικής

χρησιμότητας. Τα μέρη αυτά είναι εμβληματικά για τον τοπικό πολιτισμό, μαρτυρώντας την παλαιότερη ή πιο πρόσφατη ιστορία. Πρόκειται λοιπόν για σημαντικά στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου αυτών των πληθυσμών (Richard Raymond, Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method, 2015: 39).

Τα τοπία τοπικού ενδιαφέροντος ορίζονται σε επίπεδο μονάδας τοπίου. Μπορούν να εντοπιστούν μέσω έρευνας σε συνεργασία με τους τοπικά εκλεγμένους αντιπροσώπους. Ο στόχος αυτής της διαδικασίας είναι, χρησιμοποιώντας σύμβολα και τοποθετώντας τα στους χάρτες, να επισημανθούν τα τοπία εκείνα με τα οποία είναι συνδεδεμένο το κοινό, εκείνα που χαίρουν πιο περιορισμένης εκτίμησης, τα τοπία που βρίσκονται σε φάση μετασχηματισμού, καθώς επίσης και τις ατομικές, συλλογικές, ιδιωτικές και δημόσιες δράσεις (Richard Raymond, Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method, 2015: 41).

Κατά κάποιο τρόπο, τα τοπία τοπικού ενδιαφέροντος ικανοποιούν την επιθυμία των δημόσιων αρχών να διεξάγουν πολιτικές σε τοπικό επίπεδο, στο επίπεδο δηλαδή που μπορεί να

Ιωάννα Κακούρη

συμμετέχει το κοινό και στα πλαίσια του οποίου λαμβάνεται πλήρως υπόψη η ποικιλομορφία των προσδοκιών που υπάρχουν.

Επιπλέον, οι κοινωνικές αντιλήψεις και αναπαραστάσεις των τοπίων δεν είναι αμετάβλητες. Η ιστορία πιστοποιεί τις αλλαγές που υπέστησαν οι συνολικές αναπαραστάσεις των τοπίων κατά τη διάρκεια των μεγάλων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών κρίσεων που συγκλόνισαν την Ευρώπη (το τέλος του Μεσαίωνα, η εποχή του Διαφωτισμού, η μετάβαση από τον 20ο στον 21ο αιώνα). Το ίδιο ισχύει και για τα τοπικά πρότυπα τοπίων, τα οποία μπορεί να μεταβληθούν κατά τον ρου της τοπικής ιστορίας της περιοχής και της εξέλιξης των κοινωνικών σχέσεων.

1.5.5. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΕΝΟΣ ΤΟΠΙΟΥ

Η αναγνώριση ενός τοπίου χρησιμοποιείται για να ορίσει μια μονάδα τοπίου. Η μονάδα τοπίου είναι μια συνεκτική και συνεχόμενη περιοχή. Είναι σημαντική για το κοινό και βρίσκεται στο επίπεδο της περιοχής μελέτης. Η αναγνώριση μιας μονάδας τοπίου βασίζεται στον χαρακτηρισμό και την αξιολόγηση του τοπίου. Η θέση της και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των δομών τοπίου τής εγγυώνται τη μοναδικότητά της.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Κάθε μονάδα τοπίου περιβάλλεται από συγκεκριμένα όρια που μπορούν να είναι αυστηρά ή βαθμιαία. Ο καθορισμός αυτών των ορίων είναι μερικές φορές πολύ λεπτή υπόθεση. Αυτά τα όρια δεν ταυτίζονται, παρά μόνο σπάνια, με τα διοικητικά όρια. Επίσης, είναι σημαντικό να ελέγχονται οι συνέχειες των μονάδων τοπίου στις γειτονικές περιοχές.

1.5.6 ΤΟΠΙΑΚΕΣ ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ

Συμβαίνει συχνά οι μονάδες τοπίων να υπερβαίνουν τα διοικητικά σύνορα. Έτσι, κατά την αναγνώριση των μονάδων τοπίου που βρίσκονται στα όρια της περιοχής μελέτης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι γειτονικές περιοχές. Ορισμένα τμήματα μιας μονάδας τοπίου μπορούν επίσης να ανήκουν σε μια γειτονική μονάδα τοπίου. Ομοίως, ορισμένες μονάδες τοπίου μπορούν να συγχωνεύονται και να σχηματίζουν μια ενιαία μονάδα.

Κάθε μονάδα τοπίου ονοματοδοτείται. Αυτή η διαδικασία θα μπορούσε να εμπνέεται από την αρχή που ακολουθείται στην περιοχή της Βαλλονίας: «Τα ονόματα επιλέγονται με βάση τα πιο εντυπωσιακά χαρακτηριστικά του τοπίου τους και αναζητούν, μέσω τοπωνυμίων, να ρίξουν άγκυρα στην περιοχή» (Άτλας

Τοπίων της Βαλλονίας, 2007: 58). Έτσι το όνομα μιας μονάδας τοπίου αναφορά στη θέση του και στα κύρια χαρακτηριστικά του. Αποκτά έτσι νόημα για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της περιοχής μελέτης.

Η αναγνώριση των μονάδων τοπίου επιτρέπει, λοιπόν, στη γνώση που παράγεται για το τοπίο να συσχετιστεί με μια καθορισμένη περιοχή. Ο προσδιορισμός των μονάδων τοπίου βασίζεται, επίσης, στις προηγούμενες καταχωρήσεις τους. Ωστόσο, το πλήθος μονάδων τοπίου και τα προηγουμένως καθορισθέντα όριά τους μερικές φορές επιδέχονται επανεξέτασης. Η λειτουργία αυτή λαμβάνει υπόψη την εξέλιξη των τοπίων στην περιοχή μελέτης και επιτρέπει επίσης την έναρξη εργασιών εναρμόνισης σε σχέση με αυτήν την εξέλιξη. Ο προσδιορισμός του τοπίου πρέπει να έχει νόημα στη συμβατική κλίμακα του 1/100.000. Η κλίμακα αυτή καθορίζει τον αριθμό και τη μέση επιφάνεια αυτών των μονάδων τοπίου. Η αναγνώριση, ως μέρος της ενημέρωσης της καταγραφής, δε συνεπάγεται ούτε συνολική αναθεώρηση, αλλά ούτε και πανομοιότυπη αναπαραγωγή της προηγούμενης εργασίας. Αποτελεί μια ευκαιρία για να επανεξεταστούν οι μονάδες τοπίου, υπό το πρίσμα των συνεχειών του τοπίου.

1.5.7. ΔΥΝΑΜΙΚΕΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΩΝ

Όπως προαναφέρθηκε, η εξέλιξη ενός τοπίου σε γενικές γραμμές συνδέεται με τις διακυμάνσεις των διαφορετικών παραγόντων εξέλιξης του τοπίου. Οι διακυμάνσεις αυτές αφορούν και τις υλικές και τις άυλες πτυχές των τοπίων. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περιοχής μελέτης και κάθε μονάδας τοπίου καθοδηγούν ουσιαστικά την ανάλυση των δυναμικών διαδικασιών του τοπίου. Ωστόσο, μπορούν να καθοριστούν κάποια σημεία αναφοράς (Richard Raymond, Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method, 2015: 45):

- Στο επίπεδο της περιοχής μελέτης, οι γενικοί μηχανισμοί εξέλιξης είναι αυτοί που μελετώνται περισσότερο. Η ανάλυση αυτή βασίζεται σε ιστορικά έγγραφα. Η επιλογή των παραγόντων εξέλιξης που λαμβάνονται υπόψη καθοδηγείται από την ύπαρξη σαφώς αντιληπτών ιχνών στα συγκεκριμένα τοπία, τόσο υλικών όσο και άυλων μέσω των κοινωνικών αναπαραστάσεων που συνδέονται με αυτά.
- Για κάθε μονάδα τοπίου, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην καταγραφή των αλλαγών

που αφορούν τις δομές του τοπίου και τα χαρακτηριστικά στοιχεία του τοπίου. Αυτές οι δυναμικές διαδικασίες του τοπίου συμβάλλουν στο να εντοπίζονται διάφορα ζητήματα του τοπίου.

1.5.8. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΟΥ

Τα ζητήματα τοπίου είναι οι πτυχές των τοπίων που απασχολούν το κοινό, είτε λόγω της μονιμότητάς τους είτε λόγω τροποποίησης ή μετασχηματισμού τους. Η εκφορά των θεμάτων επιτρέπει την σύνδεση της γνώσης του τοπίου με τις δράσεις στην περιοχή. Ως εκ τούτου, τα ζητήματα αυτά καθορίζονται με βάση τις εναλλακτικές λύσεις που παρουσιάζονται υπό το φως των χαρακτηριστικών ενός τοπίου ή ενόψει της εξέλιξής του. Ενθαρρύνουν έτσι τα ενδιαφερόμενα μέρη της περιοχής να πάρουν θέση και να ενδιαφερθούν για την προστασία, τη διαχείριση και το σχεδιασμό του τοπίου. Τα ζητήματα τοπίου που εντοπίζουν οι άτλαντες τοπίων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την διαμόρφωση των στόχων που σχετίζονται με την ποιότητα του τοπίου.

Για να οικοδομηθεί μια προοδευτική προσέγγιση, μπορεί να χρειαστεί να προβληθούν οι μελλοντικές μεταβολές των

διαφόρων παραγόντων εξέλιξης ενός τοπίου. Παρουσιάζοντας αναλύσεις μελλοντικών προοπτικών, τάσεων ή ανακαλύψεων υπάρχει η δυνατότητα πρόβλεψης μελλοντικών τοπίων. Τα έγγραφα σχεδιασμού, ιδίως τα Συνεκτικά Σχέδια Χωροταξικού Σχεδιασμού (SCoT), οι Χάρτες του Φυσικού Περιφερειακού Πάρκου και τα τομεακά προγράμματα (Σχέδια οικολογικής συνοχής, Περιφερειακά Σχέδια για το κλίμα, την ατμόσφαιρα και την ενέργεια, Ρυθμιστικό Σχέδιο για την Ανάπτυξη και Διαχείριση των Υδάτων, κλπ.) μπορούν να μας παρέχουν ενδείξεις προς αυτήν την κατεύθυνση.

Η παρουσίαση τέτοιων πιθανών μελλοντικών τοπίων μπορεί συνεπώς να ξεκινήσει συζητήσεις για το μέλλον των τοπίων μιας περιοχής. Οι τρόποι με τους οποίους λαμβάνεται υπόψη το τοπίο σε επικείμενες δράσεις είναι επομένως συνειδητοί. Ωστόσο, οι ενδείξεις αυτές δεν είναι παρά προβολές στο μέλλον. Δεν πρέπει λοιπόν να επηρεάζουν την προσοχή που πρέπει να αποδίδεται στις εξελίξεις του τοπίου που παρατηρήθηκαν στην πραγματικότητα.

Ιωάννα Κακούρη

1.5.9. ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΜΟΝΑΔΩΝ ΤΟΠΙΟΥ

Η μονάδα αναφοράς για το χτίσιμο της γνώσης του τοπίου είναι η μονάδα τοπίου. Ορισμένες μονάδες τοπίου έχουν παρόμοιες δομές τοπίου ή χαρακτηριστικά (δυναμικές τοπίου, κοινωνικές αναπαραστάσεις, τοπική ιστορία, κλπ.). Επομένως, αυτές οι μονάδες τοπίου ομαδοποιούνται ανάλογα με αυτές τις ομοιότητες. Οι ομάδες αυτές αναλύονται και περιγράφονται. Ωστόσο, είναι σημαντικό να μην υπάρχει σύγχυση μεταξύ αυτών των ομαδοποιήσεων και των ίδιων των μονάδων τοπίου.

Υπάρχουν δύο τύποι ομαδοποίησης μονάδων τοπίου (Richard Raymond, *Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, 2015: 39):

- Τα μεγάλα σύνολα τοπίων, που περιλαμβάνουν συνεχόμενες μονάδες τοπίου. Αυτά τα μεγάλα σύνολα τοπίων ορίζονται συχνά βάσει των εδαφών ιστορικών χωρών. Ως εκ τούτου, οι μονάδες τοπίου που συγκροτούν μια μεγάλη ομάδα τοπίου μοιράζονται μια κοινή ιστορία.
- Οι τύποι μονάδων τοπίου, οι οποίοι ομαδοποιούν μονάδες τοπίου, που δεν είναι αναγκαστικά συνεχόμενες. Αυτοί οι

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

τύποι ομαδοποιούν μονάδες τοπίου που μοιράζονται παρόμοιες δομές ή κοινά χαρακτηριστικά. Συνδέονται, τέλος, με συγκεκριμένες θεματικές (ακτογραμμές, αστικοποιημένα τοπία, κλπ.).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η αναπαράσταση κάθε πτυχής της γνώσης των τοπίων πρέπει να γίνεται σε χωρική κλίμακα στην οποία η πτυχή αυτή να έχει νόημα. Επιπλέον, παρότι η μονάδα τοπίου παραμένει το σημείο αναφοράς για την κατασκευή και την αποκατάσταση της γνώσης των τοπίων μιας περιοχής, ορισμένες πτυχές δεν αποκτούν συνοχή παρά μόνο σε ανώτερο γεωγραφικό επίπεδο (ομαδοποίηση μονάδων τοπίου ή περιοχή μελέτης). Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση ορισμένων μηχανισμών εξέλιξης του τοπίου (γεωλογικών, γεωργικών, κλπ.) και ορισμένων κοινωνικών αναπαραστάσεων (χαρακτηρισμός ή προστασία τοπίων από τις δημόσιες αρχές, τουριστικές ή καλλιτεχνικές χρήσεις του τοπίου, κλπ.).

1.6. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Το ελληνικό τοπίο παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, που προκύπτουν τόσο από την γεωγραφία του χώρου, όσο και από τις κοινωνικοοικονομικές δομές και σχέσεις. Η Ελλάδα

Ιωάννα Κακούρη

χαρακτηρίζεται από σημαντική ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά, καθώς και από πλούσια αλλά και πολλά απειλούμενα οικοσυστήματα. Η φυσική και η ανθρωπογενής κληρονομία δημιουργούν ιδιαίτερης αξίας χώρους και σημαντικής ποικιλίας τοπία.

Τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν το ελληνικό τοπίο χαρακτηρίζονται από σημαντικές διαφοροποιήσεις, τόσο αναφορικά με το φυσικό, όσο και με το ανθρωπογενές περιβάλλον. Η ποικιλομορφία του φυσικού περιβάλλοντος της Ελλάδας, αναφορικά με το ανάγλυφο του εδάφους, τον χαρακτήρα της ακτογραμμής και τα φυσικά οικοσυστήματα, συνδυάζεται με την πλούσια ιστορία του τόπου. Ο τρόπος που προβάλλεται το ανθρωπογενές περιβάλλον στο φυσικό διαμορφώνει μεγάλη ποικιλία τοπίων τα οποία, όχι μόνο εμπλουτίζουν το πολιτιστικό περιεχόμενο του χώρου διαβίωσης των κατοίκων της χώρας, αλλά και αποτελούν πόλους έλξης επισκεπτών με αρκετά διαφοροποιημένα ενδιαφέροντα (Σαπουνάκης Α., 2014: 65).

Το τοπίο δεν είναι στατικό, αλλά μεταλλάσσεται διαρκώς. Η μετάλλαξη αυτή του ελληνικού τοπίου άρχισε με έντονο τρόπο, κυρίως μετά τις δεκαετίες του '60 και του '70, κατά την περίοδο

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

της έντονης οικοδόμησης και της οικιστικής μεγέθυνσης. Οι μεταβολές αυτές συχνά συνέβαλαν στην υποβάθμιση του τοπίου. Η εξέλιξη στην διαμόρφωση του ελληνικού χώρου, με ορισμένες εξαιρέσεις διατήρησης συνεχειών, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνολικά διασφαλίζει χωρικούς μετασχηματισμούς που συντελούνται ακολουθώντας βιώσιμες διαδικασίες (Γουργιώτης, Α., Τσιλιμίγκας, Γ., 2010).

Αποτέλεσμα αυτής της απότομης μεταβολής του τοπίου, ήταν η εξάλειψη της ιστορικότητας του ελληνικού τοπίου και ταυτόχρονα η εκ νέου επινόησή του, στη βάση των σύγχρονων κοινωνικών πρακτικών. Μπροστά σε αυτήν τη ριζική και χωρίς ιστορικό υπόβαθρο μεταμόρφωση του τοπίου τα τελευταία πενήντα χρόνια, με δεδομένο ότι οι σύγχρονες τάσεις διαμόρφωσης δεν κατορθώνουν να δημιουργήσουν μια διακριτή ταυτότητα, το ελληνικό τοπίο μοιάζει να προσδιορίζεται κυρίως από την έλλειψη ιστορικών δεσμών, τις διαρκείς μεταλλάξεις του και την ικανότητά του, όχι μόνο να καταστρέφει, αλλά και να δημιουργεί καινοτόμα σχήματα σε μια χαοτική λογική (Γουργιώτης, Α., Τσιλιμίγκας, Γ., 2010).

Όσον αφορά τις βασικές τυπολογίες του ελληνικού τοπίου, αυτές βασίζονται στον συνδυασμό τεσσάρων βασικών

γεωχωρικών μεταβλητών. Η πρώτη μεταβλητή αφορά τις καλύψεις γης, οι οποίες έχουν καθοριστική επίδραση στο τοπίο γενικά, άλλα ειδικότερα στην Ελλάδα, όπου η έλλειψη θεσμοθετημένων σχεδίων Χρήσεων Γης για το σύνολο της επικράτειας και η ανυπαρξία συνολικού μηχανισμού ελέγχου χωροθέτησης επιτρέπουν την αναπαραγωγή εγκατάστασης παραγωγικών δραστηριοτήτων και λειτουργιών, με ιδιαίτερες επιπτώσεις στο τοπίο.

Η δεύτερη μεταβλητή αφορά την γειτνίαση με τη θάλασσα, δημιουργώντας μια ειδική κατηγορία τοπίων, αυτή των παράκτιων και νησιωτικών τοπίων. Σε αυτές τις περιοχές συγκεντρώνεται μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού και των παραγωγικών δραστηριοτήτων, οδηγώντας σε σημαντικές πιέσεις τόσο για τα τοπικά οικοσυστήματα, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ο θαλάσσιος χώρος συναντάται με τον ηπειρωτικό δημιουργώντας πλούσια αλλά εύθραυστα οικοσυστήματα και ιδιαίτερους χωρικούς σχηματισμούς, συχνά σε λεπτές ισορροπίες, με έντονα ανταγωνιστικές κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις.

Η τρίτη και η τέταρτη μεταβλητή αφορούν στο υψόμετρο και στις κλίσεις του εδάφους, που αποτελούν σημαντικά στοιχεία της γεωγραφίας του Ελληνικού χώρου.

Η ορεινότητα γενικά δημιουργεί ασυνέχειες και φυσικογεωγραφική διάσπαση με ουσιαστικές επιπτώσεις στην ανθρωπογεωγραφία του χώρου. Οι ορεινές περιοχές καλύπτουν σημαντικό ποσοστό της επικράτειας και βρίσκονται συχνά σε εύθραυστες ισορροπίες σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο αλλά και ως οικοσυστήματα. Αυτή η ιδιαιτερότητα από την μία, αποτέλεσε σημαντική τροχοπέδη στην αναπτυξιακή διαδικασία (με τους όρους που αυτή συνέβη) από την άλλη όμως, συνέβαλε στην δημιουργία χώρων ιδιαίτερης ποικιλίας, αισθητικής αξίας και οικολογικής βιοποικιλότητας.

Παρά τις ραγδαίες κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών, το ελληνικό αγροτικό τοπίο, ιδιαίτερα στην νησιώτικη Ελλάδα, διατηρεί τα κυριότερα του χαρακτηριστικά ορισμένα αναλλοίωτα από τα αρχαία χρόνια: την αυστηρή του ομορφιά και την πλαστικότητά του. Ταυτόχρονα διατηρεί και ευρύτερα μεσογειακά χαρακτηριστικά, όπως είναι:

- Η θάλασσα ως βασική πηγή σύνδεσης και επικοινωνίας,
- Οι γεωργικές πρακτικές,

- Η αλληλεπίδραση μεταξύ του ανθρώπου και της περιβάλλουσας φύσης και του πολιτισμού.

Παρόλα αυτά, όπως προηγουμένως επισημάνθηκε, το τοπίο δεν παραμένει αναλλοίωτο. Οι ραγδαίες αλλαγές στις αγροτικές πρακτικές, η εγκαθίδρυση των νέων δικτύων μεταφορών και επικοινωνιών (νέοι αυτοκινητόδρομοι), οι νέες επεμβάσεις στις αγροτικές κατασκευές, η ερήμωση από πυρκαγιές και η εκμετάλλευση του εδάφους για νέες χρήσεις, καθώς και επεμβάσεις για οικολογικούς λόγους (πχ ανεμογεννήτριες), έχουν ως συνέπεια «οικολογικά, πρακτικά και αισθητικά προβλήματα» σε πολλά τοπία ανά την Ελλάδα. Ορισμένα χαρακτηριστικά παραμένουν, βέβαια, αναλλοίωτα συντηρώντας ζωντανή τη μνήμη και συμβάλλοντας στην διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας (Βλαντού, Α, 2012: 62).

1.7. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΣΤΟ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Υπάρχει πληθώρα παραγόντων οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν τη διαμόρφωση και το μετασχηματισμό του φυσικού και αστικού τοπίου μιας χώρας. Οι σημαντικότεροι παράγοντες για την Ελλάδα, όπως αυτοί προέκυψαν από την ανασκόπηση της

βιβλιογραφίας, είναι η παγκοσμιοποίηση, η οποία αποτελεί ένα φαινόμενο συνεχώς εντεινόμενο, ο τουρισμός και ο πρωτογενής τομέας, οι οποίοι αποτελούν τους κύριους κλάδους ανάπτυξης της χώρας, η αστικοποίηση, η οποία έχει σημειώσει σημαντικά ποσοστά αύξησης, καθώς και ο μεταλλευτικός κλάδος. Παρακάτω θα αναλυθούν οι παράγοντες που προαναφέρθηκαν, ώστε να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο αυτοί επηρεάζουν το φυσικό και το αστικό τοπίο.

1.7.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Η αστικοποίηση, η οποία συνοδεύεται και από την αστική διάχυση μπορεί να επηρεάσει όχι μόνο τους αστικούς ιστούς αλλά και μικρότερους οικισμούς στην εξοχή, γεγονός το οποίο επιφέρει και μεγάλες αλλαγές στο τοπίο. Η αστικοποίηση, καθώς και η αστική διάχυση μελετώνται από τους ειδικούς μέσω της μελέτης των χρήσεων γης που αναπτύσσονται στους οικισμούς, και της διάταξης των ανθρώπινων συνόλων στο τοπίο.

Ιστορικά οι αρχικές αντιλήψεις για την σχέση της αστικής ανάπτυξης με την ύπαιθρο που την περιβάλλει είχαν επικεντρωθεί στην ανάγκη να δημιουργηθεί μία πράσινη ζώνη

Ιωάννα Κακούρη

γύρω από τον αστικό ιστό διαμορφώνοντας αυτοτελείς κηπουπόλεις που θα περιβάλλονταν από φυσικό περιβάλλον και αγροτικές καλλιέργειες (Howard, 1902). Το αξιοσημείωτο με βάση τα σημερινά δεδομένα είναι ότι κύριος στόχος της ζώνης αυτής δεν ήταν η προστασία της υπαίθρου από την πόλη, αλλά η πρόσβαση των κατοίκων των πυκνοδομημένων συνοικιών της πόλης στην ύπαιθρο. Στη συνέχεια, η πολεοδομική θεωρία και πρακτική επεξεργάστηκε περισσότερο στοχευμένα θεσμικά εργαλεία για τον έλεγχο της αστικής εξάπλωσης και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των περιαστικών περιοχών (Σαπουνάκης Α., 2014: 62).

Ήδη από τη μεταπολεμική περίοδο έχει σημειωθεί μεγάλη και συνεχής αύξηση της αστικοποίησης παγκοσμίως. Οι οικονομικές μεταβολές που παρατηρήθηκαν κατά την περίοδο αυτή στην Ελλάδα, με τη μείωση του ποσοστού ενασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και την ανάπτυξη του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα, αποτέλεσαν τον κύριο παράγοντα για τα μεγάλα ποσοστά αστικοποίησης. Η όξυνση αυτή του φαινομένου της αστικοποίησης παρατηρήθηκε κυρίως στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Η ξαφνική και έντονη αστικοποίηση, κατά βάση, μετά το 1950 δημιούργησε

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

νέες ανάγκες για στέγαση των ευάλωτων, κυρίως, κοινωνικών ομάδων, οι οποίες είχαν πληγεί από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά την περίοδο 1945-1960 αναφέρεται, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ότι κατασκευάστηκαν περίπου 380.000 αυθαίρετα κτίσματα, κυρίως στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, τα οποία χαρακτηρίστηκαν και ως «πρώτη γενιά αυθαιρέτων». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την έλλειψη σωστού σχεδιασμού και ελέγχου της δόμησης. Ενώ κατά την δεκαετία του 1970 τα παραπάνω αίτια είχαν αρχίσει να εκλείπουν, από το 1980 παρατηρήθηκαν και πάλι νέα φαινόμενα αυθαίρετης δόμησης, τα οποία αφορούσαν κυρίως στην κατασκευή Β' κατοικίας σε παράκτιες περιοχές, οι οποίες βρίσκονται σε μικρή απόσταση από μεγάλα αστικά κέντρα. Σήμερα, το φαινόμενο αυτό έχει περιοριστεί σημαντικά, ενώ πολλές περιοχές έχουν πλέον ενταχθεί στα ρυμοτομικά σχέδια των πόλεων.

Η άναρχη βιομηχανική συγκέντρωση αποτελεί, επίσης, ένα βασικό χαρακτηριστικό της αστικοποίησης, το οποίο προκαλεί υποβάθμιση τόσο του τοπίου, όσο και του περιβάλλοντος. Η οικιστικές πιέσεις οι οποίες δημιουργούνται από την ανάπτυξη των βιομηχανιών, σε συνδυασμό με την έλλειψη οργανωμένων

Ιωάννα Κακούρη

υποδοχέων εντείνουν ακόμη περισσότερο το πρόβλημα της εκτός σχεδίου δόμησης.

1.7.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένας παράγοντας ο οποίος επιδρά στην εικόνα του τοπίου αργά και σταθερά. Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα φαινόμενο το οποίο έχει καταφέρει να ενσωματώσει σε όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου νέες αντιλήψεις, νέα πρότυπα και έναν νέο τρόπο ζωής. Όσον αφορά τις Ευρωπαϊκές χώρες, η Ευρωπαϊκή Ένωση ενισχύει από τη μία πλευρά το ρόλο της παγκοσμιοποίησης, ωστόσο στοχεύει παράλληλα και στην ανάπτυξη των χωρών της αξιοποιώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τα δυνατά στοιχεία των κρατών μελών της. Η Ελλάδα είναι και αυτή μία από τις χώρες η οποία καλείται να ανταποκριθεί σε αυτήν την πρόκληση, δηλαδή να αντιμετωπίσει τις δυσχερείς για το τοπίο συνέπειες της παγκοσμιοποίησης, μέσω της αξιοποίησης και διαφύλαξης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της (Στεφάνου, Μητούλα, 2005).

Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης εμφανίζεται μέσα από την μεγάλη τεχνολογική ανάπτυξη και μία νέα βιομηχανική

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

επανάσταση, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της αστικοποίησης και την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των πόλεων. Το φαινόμενο αυτό της έντονης αστικοποίησης χαρακτηρίζεται και από την τυποποίηση της φυσιογνωμίας των πόλεων, οι οποίες τείνουν να χάνουν σε βάθος χρόνου τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, τόσο τα φυσικά, όσο και τα πολιτιστικά που τη χαρακτηρίζουν.

Χαρακτηριστικά όπως, η γεωφυσική ποικιλία, το κλίμα μιας χώρας, η ιστορία της, αποτελούν βασικούς παράγοντες στην αναγνώριση μιας περιοχής. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητη η διαφύλαξη της φυσιογνωμίας τους από τις επιδράσεις των νέων ιδεών που συνοδεύουν την παγκοσμιοποίηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι πολλές παραθαλάσσιες ή με λιμάνι πόλεις της Ελλάδας. Οι πόλεις αυτές διαθέτουν αξιόλογα ιστορικά στοιχεία, τα οποία σε συνδυασμό με το φυσικό κάλλος αυτών, συνθέτουν ενδιαφέροντα τοπία. Το μεγαλύτερο τμήμα της Ελλάδας ανήκει στην Παράκτια Ζώνη, για το λόγο αυτό τονίζεται στη βιβλιογραφία η σημαντικότητα της προστασίας των περιοχών αυτών από την υποβάθμιση, την φθορά και την καταστροφή τους. Για να επιτευχθεί αυτό θεωρείται απαραίτητη η ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, η προστασία και ανάδειξη της

Ιωάννα Κακούρη

πολιτιστικής κληρονομιάς και η δημιουργία δράσεων για την αποκατάσταση των γεωφυσικών παραγόντων που χαρακτηρίζουν το αστικό τοπίο.

1.7.3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Η μεγάλη και συνεχώς αυξανόμενη ανάπτυξη του τουρισμού, καθώς και η επέκτασή του στο χώρο, έχει αναδείξει πληθώρα προβλημάτων, τόσο χωροταξικών και πολεοδομικών, όσο και περιβαλλοντικών. Η παραγωγή τουριστικών υπηρεσιών, με τη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων μεταβάλλει τόσο τα αισθητικά, όσο και τα φυσικά στοιχεία μιας περιοχής. Συνεπώς, η επίδρασή του στην εικόνα του τοπίου είναι αναπόφευκτη.

Το μεγάλο ποσοστό τουριστών σε συνδυασμό με την εποχικότητα των διαφόρων μορφών τουρισμού, έχουν ως αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη νέων τουριστικών εγκαταστάσεων κυρίως στις παράκτιες περιοχές. Η ανεξέλεγκτη τάση δημιουργίας νέων τουριστικών εγκαταστάσεων, είναι αποτέλεσμα της ανάγκης βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων των τουριστικά αναπτυσσόμενων ή αναπτυγμένων περιοχών. Η τάση αυτή έχει ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

κυρίως σε ευαίσθητες περιοχές, όπως βιότοποι, λίμνες και ακτές (Κρητικός, 2012).

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο τοπίο, αλλά και γενικότερα στο φυσικό, πολιτιστικό και κοινωνικό περιβάλλον, είναι επίσης αποτέλεσμα της πολυπλοκότητάς του, καθώς συνδέεται άμεσα και με άλλες δραστηριότητες, όπως το εμπόριο. Επιπλέον, η αδυναμία των χωρών, τόσο σε τοπικό, όσο και σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, να σχεδιάσουν και να ελέγξουν την ανάπτυξη του τουρισμού, αποτελεί έναν εξίσου σημαντικό παράγοντα για την υποβάθμιση του τοπίου (Κρητικός, 2012).

Εκτός, όμως, από τις αρνητικές επιπτώσεις που έχει η ανάπτυξη του τουρισμού στο τοπίο, υπάρχουν και ορισμένες θετικές επιπτώσεις, όπως είναι η επικέντρωση του ενδιαφέροντος των αρμόδιων φορέων στην προστασία και αναβάθμιση των ιδιαίτερων φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων των περιοχών με στόχο την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού.

Η ύπαρξη θετικών ή αρνητικών επιπτώσεων στο τοπίο και το περιβάλλον μιας περιοχής εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως το είδος του τουρισμού που αναπτύσσεται σ' αυτή, οι κοινωνικές και οικονομικές δομές της, καθώς και η σχέση αυτών

Ιωάννα Κακούρη

με την τουριστική δραστηριότητα. Οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να προληφθούν σημαντικά μέσω του κατάλληλου και ολοκληρωμένου σχεδιασμού.

1.7.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Η γεωργική εκμετάλλευση είναι αυτή η οποία απεικονίζει την επίδραση που υφίστανται οι φυσικοί πόροι από τους χρήστες της περιοχής, οι οποίοι στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι οι αγρότες. Εδώ και πολλούς αιώνες η γεωργία διαμορφώνει το αγροτικό τοπίο σε πολλές ευρωπαϊκές περιοχές, κυρίως αγροτικές, έχοντας ως αποτέλεσμα τη δημιουργία τοπίων τα οποία χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλία οικοτόπων και ειδών.

Ο πρωτογενής τομέας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνικού αγροτικού τοπίου καθώς καταλαμβάνει μεγάλο ποσοστό στην απασχόληση των κατοίκων της χώρας. Η ανάπτυξη και η πρόοδος της τεχνολογίας έχει οδηγήσει στην εντατικοποίηση της γεωργίας και την χρήση νέων μέσων και εργαλείων για τη γεωργική δραστηριότητα. Τα τελευταία χρόνια η γεωργική εκμετάλλευση έχει μετασηματίσει το μεσογειακό

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

τοπίο, αλλοιώνοντας τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά του. Ορισμένα από αυτά είναι τα εξής: οι περιφράξεις, οι οποίες προστατεύουν τις καλλιέργειες από τις ανεμοθύελλες και την βόσκηση των ζώων, οι αναβαθμίδες, οι οποίες έχουν κατασκευαστεί κυρίως για την μείωση της κλίσης των αγροτεμαχίων και τον έλεγχο της διάβρωσης του εδάφους, τα μονοπάτια, τα οποία διευκολύνουν την μετακίνηση των ζώων και των αγροτών και τη μεταφορά των αγροτικών προϊόντων, καθώς και οι αγροτικές κατασκευές.

Πρέπει να σημειωθεί ότι παρά την εξέλιξη πολλών αγροτικών παραδοσιακών συστημάτων και την χρήση νέων τεχνολογιών στον πρωτογενή τομέα, η διατήρηση των αναβαθμίδων στις καλλιεργούμενες εκτάσεις, καθώς και η καλλιέργεια ιθαγενών προϊόντων αποτέλεσαν σημαντικό παράγοντα στον έλεγχο και την προστασία των εδαφών από την διάβρωση τους και την εξάντληση των υδατικών αποθεμάτων. Παράλληλα, η ποικιλότητα η οποία χαρακτηρίζει τα μεσογειακά αγροτικά τοπία έχει συντελέσει σημαντικά στη διατήρηση του αγροτικού τοπίου.

Ο σημαντικότερος παράγοντας πίεσης και υποβάθμισης που δέχεται το αγροτικό τοπίο είναι η μεγιστοποίηση της παραγωγής, με την εκμηχάνιση των αγροτικών συστημάτων, την αύξηση της

Ιωάννα Κακούρη

χρήσης λιπασμάτων και των φυτοπροστατευτικών ουσιών. Οι παραγωγοί έχοντας ως στόχο να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις νέες ανταγωνιστικές απαιτήσεις της αγοράς, εγκατέλειψαν τα παραδοσιακά αγροτικά συστήματα και στράφηκαν στις πιο επικερδείς λύσεις. Το προαναφερόμενο γεγονός έχει ως αποτέλεσμα τη διάβρωση του εδάφους, τη ρύπανση των υδάτων και γενικότερα την υποβάθμιση του αγροτικού τοπίου. Επιπλέον, η αποψίλωση των δασών με την μη ελεγχόμενη υλοτόμηση, η υπερβόσκηση, καθώς και οι πυρκαγιές που ξεσπούν, κυρίως κατά τους θερινούς μήνες, αποτελούν εξίσου σημαντικούς παράγοντες για την αρνητική διαμόρφωση του αγροτικού τοπίου (Κουρουζού, 2008).

Επιπρόσθετα, η διαμόρφωση και ο μετασχηματισμός του αγροτικού τοπίου εξαρτώνται και από την επιλογή των καλλιεργειών. Ειδικότερα, στην Ελλάδα έχει παρατηρηθεί η αύξηση των δενδρωδών καλλιεργειών και η μείωση των αροτριάων, κυρίως κατά την περίοδο 1960-2000. Ωστόσο, η επιλογή των καλλιεργειών γίνεται βασιζόμενη κυρίως στις γεωμορφολογικές και κλιματικές συνθήκες της κάθε περιοχής. Στην Ελλάδα, ενώ έχει αυξηθεί η χρήση των νέων τεχνολογιών στον πρωτογενή τομέα, ο εκσυγχρονισμός αυτός δεν έχει

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

προκαλέσει την εξαφάνιση των παραδοσιακών συστημάτων γεωργίας. Τα συστήματα συνεχίζουν να χαρακτηρίζονται από χαμηλή παραγωγικότητα και χαμηλή χρήση γεωργικών εισροών (Κουρουζού, 2008).

“Νόμος πονηρός ανομίαν παρεισφέρει.”

Μένανδρος, 4^{ος} αιώνας π.Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

2.1. ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ορίζεται από το Σύνταγμα και ενσωματώνεται στην ελληνική νομοθεσία, χωρίς όμως να εξειδικεύεται νομικά όσον αφορά το τοπίο συγκεκριμένα. Η νομική αναγνώριση του τοπίου πραγματοποιείται με την κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, με βασικές αρχές την προστασία, τη διαχείριση και το σχεδιασμό των τοπίων της επικράτειας. Το Κράτος δεσμεύεται να διαμορφώσει και να εφαρμόσει πολιτικές τοπίων, με σκοπό τη διαφύλαξή τους ως απαραίτητα συστατικά στοιχεία του ανθρώπινου περιβάλλοντος και ως θεμέλια ταυτότητας, βάσει του άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου, ως «Πολιτική Τοπίου» ορίζεται *μια έκφραση από τις αρμόδιες αρχές γενικών αρχών, στρατηγικών και οδηγιών, που επιτρέπουν τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων, τα οποία αποσκοπούν στην προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό των τοπίων*. Η χώρα μας παρουσιάζει

έλλειμμα ως προς ένα ειδικό νομοθετικό πλαίσιο και μια αυτοτελή, ολοκληρωμένη πολιτική τοπίου. Το κενό αυτό αντισταθμίζεται, εν μέρει, μέσω της ισχύουσας νομοθεσίας και συγκεκριμένα μέσω της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Η υφιστάμενη νομοθεσία επικεντρώνεται στα προστατευόμενα τοπία, χωρίς την ιδιαίτερη μέριμνα για την προστασία και τη διαχείριση των απειλούμενων με υποβάθμιση και των υποβαθμισμένων τοπίων.

2.2. ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Η προστασία του τοπίου και η οικονομική ανάπτυξη αντιμετωπίζονται ως δύο αντικρουόμενες έννοιες, για τις οποίες η νομοθεσία καλείται να δημιουργήσει μια χρυσή τομή (Δεκλερής Μ., 1996: 108). Η άναρχη και ανεξέλεγκτη, μαζική ανάπτυξη προκαλεί υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου, καταστροφή των οικοσυστημάτων και μείωση της βιοποικιλότητας. Εξαιτίας αυτής της αποδεδειγμένης υποβάθμισης, τις τελευταίες δεκαετίες εισήχθησαν όροι όπως «αειφορία» και «αειφόρος ανάπτυξη», με σκοπό την προσέγγιση

Ιωάννα Κακούρη

της ανάπτυξης εκείνης που σέβεται τους φυσικούς πόρους και διασφαλίζει την επάρκεια και την ποιότητά τους για τις επόμενες γενιές.

Η ανάπτυξη προσεγγίζεται, λοιπόν, υπό το πρίσμα της βελτίωσης της ποιότητας ζωής και η νομοθεσία οφείλει να την προωθεί με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος και του τοπίου. Ο ρόλος του τοπίου στη νομοθεσία είναι συνήθως συνυφασμένος με αυτόν του περιβάλλοντος, είτε με άμεση είτε με έμμεση αναφορά. Με την εισαγωγή του όρου του τοπίου σε αρκετούς επιστημονικούς κλάδους, το τοπίο διεκδικεί πλέον μια σαφή και αυτόνομη νομοθεσία, που θα μεριμνά για όλα τα είδη τοπίων, ιδιαίτερα ή/και υποβαθμισμένα, όπως ορίζεται ρητά από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται, με χρονολογική και ιεραρχική σειρά, τα νομοθετικά κείμενα που αναφέρονται στην προστασία του τοπίου και η εξέλιξη αυτών σε χρονική κλίμακα.

2.3. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Το Κοινοτικό Δίκαιο, ή αλλιώς η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπερισχύει της εθνικής νομοθεσίας και του

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Συντάγματος. Η προστασία του περιβάλλοντος και η αιεφόρος ανάπτυξη είναι δύο από τα θέματα στα οποία η Ευρωπαϊκή νομοθεσία επικεντρώνεται και εξειδικεύεται, ρυθμίζοντάς τα είτε με Κανονισμούς είτε με Οδηγίες, οι οποίες οφείλουν να ενσωματώνονται στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών-μελών μέσω εθνικών νόμων. Το μεγαλύτερο ποσοστό των νομοθετικών κειμένων της Εθνικής νομοθεσίας, σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, είναι βασισμένο σε ευρωπαϊκές οδηγίες, με μελανό σημείο την πίεση για ενσωμάτωσή τους μετά από παρατηρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και καταδίκες στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, αλλά και τη δεκαετή καθυστέρηση στην υιοθέτηση από την Ελλάδα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο.

Όσον αφορά το τοπίο, το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2010/C 83/01) δεν περιλαμβάνει μια ξεχωριστή και ολοκληρωμένη πολιτική τοπίου, παρά μόνον αποσπασματικές και έμμεσες αναφορές, που πηγάζουν από άλλες πολιτικές σχετικές με το περιβάλλον, τη γεωργία, τον πολιτισμό κ.α. Η προσέγγιση, επομένως, του τοπίου γίνεται μεμονωμένα και όχι υπό το πρίσμα της σπουδαίας σημασίας του για την ποιότητα

Ιωάννα Κακούρη

ζωής των ανθρώπων. Κατά συνέπεια, η προστασία του τοπίου συνεχίζει να μην προσεγγίζεται ολοκληρωμένα και στο δευτερογενές κοινοτικό δίκαιο. Μέσω του άρθρου 14 δίνεται η δυνατότητα δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, η οποία δε φαίνεται να είναι ακόμη στα πρωτεύοντα σχέδια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με την προστασία, τη διαχείριση και το σχεδιασμό του τοπίου να μην αποτελούν αυτοτελή στόχο (Μαριά Ε-Α., 2010: 151-155).

Τα πλέον σημαντικά κοινοτικά νομοθετικά κείμενα που σχετίζονται με την προστασία ή τη διαχείριση του τοπίου είναι τα εξής:

Κανονισμός 797/1985 του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 1985

Περί βελτιώσεως της αποτελεσματικότητας των γεωργικών διαρθρώσεων(ΕΕ L 93 της 30/3/1985)

Η έννοια του τοπίου εισάγεται για πρώτη φορά σε νομοθετικό, δεσμευτικό κείμενο της τότε ΕΟΚ, αναφερόμενη σε ευαίσθητες περιβαλλοντικά περιοχές. Μέσω τροποποίησης του κανονισμού το 1987 (ΕΕ L 167 της 26/6/1987), με τον τίτλο άρθρου «Ενισχύσεις εντός των ευαίσθητων περιοχών από πλευράς προστασίας του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων καθώς

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

και από πλευράς διατήρησης της υπαίθρου και του τοπίου», η έννοια του τοπίου διαχωρίζεται από αυτήν του περιβάλλοντος, καθιστώντας το τοπίο αυτόνομο πεδίο προστασίας και διατήρησης.

Οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 1985

Περί εκτιμήσεως των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ L 175 της 5/7/1985)

Στόχος της Οδηγίας είναι η πρόληψη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που δημιουργούνται από την υλοποίηση κατασκευαστικών ή άλλων εγκαταστάσεων και έργων στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, μέσω μιας Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. Το τοπίο διαχωρίζεται και πάλι από το φυσικό περιβάλλον, ως μια ευρύτερη έννοια που ενσωματώνει φυσικά αλλά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, με ιδιαίτερη έμφαση στην προστασία του μέσω της Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.

Ιωάννα Κακούρη

Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992

Περί διατηρήσεως των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ L 206 της 22/7/1992)

Η εν λόγω οδηγία στοχεύει στην προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών που συνυπογράφουν τη συνθήκη. Η Οδηγία είναι γνωστή και ως «Οδηγία NATURA 2000» ή «ΦΥΣΗ 2000», καθώς συνίσταται με αυτήν ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο ειδικών ζωνών, επονομαζόμενο «Natura 2000». Το δίκτυο αυτό περιλαμβάνει τους διάφορους τύπους φυσικών οικοτόπων, καθώς και τις ζώνες ειδικής προστασίας που έχουν ταξινομηθεί από τα κράτη-μέλη σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ.

Όσον αφορά το τοπίο, στο άρθρο 10 αναφέρεται: *«Τα κράτη-μέλη, όταν το κρίνουν αναγκαίο, στα πλαίσια των εθνικών πολιτικών διευθέτησης και ανάπτυξης του εδάφους, και ειδικότερα για να καταστήσουν το δίκτυο Natura 2000 συνεκτικότερο οικολογικά, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προωθήσουν τη διαχείριση στοιχείων του τοπίου στα οποία αποδίδεται πρωταρχική σημασία για την άγρια πανίδα και χλωρίδα».* Η Οδηγία

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

προσεγγίζει το τοπίο, με την έννοια και τη διάσταση του φυσικού τοπίου.

Έκθεση Dobris, Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, 1995

(Europe's Environment: The Dobris Assessment, European Environmental Agency)

Η Έκθεση Dobris, αποτελεί ένα μη δεσμευτικό νομικό κείμενο που εκπονήθηκε το 1994 από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος. Το τοπίο εξετάζεται σε ξεχωριστό κεφάλαιο με τη σημασία που του αναλογεί, στο οποίο και αναλύονται οι αξίες της ποικιλότητας των τοπίων, οι λειτουργίες του τοπίου και γίνεται περιγραφή και κατάταξη των ευρωπαϊκών τοπίων. Η Έκθεση εισάγει κατευθύνσεις για τη στρατηγική διατήρηση του τοπίου, για την ανάγκη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής σχεδιασμού του τοπίου και τη δημιουργία μιας αυτοτελούς συνθήκης για την προστασία και τη διαχείριση του τοπίου.

Ιωάννα Κακούρη

Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 2001

Περί εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων (ΕΕ L 197 της 21/7/2001)

Με την Οδηγία αυτή εισάγονται οι έννοιες της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης στην εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η προστασία της βιοποικιλότητας. Και σε αυτήν την Οδηγία, το τοπίο διαχωρίζεται από τους τόπους (περιοχές).

Απόφαση 1600/2002/ΕΚ για τη θέσπιση του 6ου κοινοτικού προγράμματος δράσης για το περιβάλλον

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της 22ας Ιουλίου 2002 (ΕΕ L 242 της 10/9/2002)

Η αναφορά στο τοπίο γίνεται στα πλαίσια του άξονα δράσης «Φύση και βιοποικιλότητα», με στόχο την προστασία και αποκατάσταση της δομής και λειτουργίας των φυσικών οικοσυστημάτων, χωρίς περαιτέρω απώλεια της βιοποικιλότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και παγκοσμίως. Μία από τις δράσεις που προτείνονται για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι η προστασία, διαφύλαξη και αποκατάσταση των τοπίων.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

2.4. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Το Σύνταγμα δεν περιλαμβάνει άμεση και ρητή αναφορά στο τοπίο, ούτε ως έννοια αλλά ούτε και ως αυτοτελές αντικείμενο προστασίας. Στον ευρωπαϊκό χώρο, μόλις τέσσερα συνταγματικά κείμενα αναφέρονται ρητά στο τοπίο και πρόκειται για αυτά της Ιταλίας, της Γερμανίας, της Ελβετίας και της Πορτογαλίας (Μαριά Ε-Α., 2010: 183). Τα ευρωπαϊκά συνταγματικά κείμενα, στην πλειονότητά τους, προσεγγίζουν έμμεσα το τοπίο, στο πλαίσιο της προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, που επεκτείνεται στην προστασία του τοπίου. Στο άρθρο 24 του Συντάγματος αναφέρεται χαρακτηριστικά: *«Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας»* (Σύνταγμα της Ελλάδας, 2008: άρθρο 24, πργ. 1, εδαφ. α' και β').

Η αναγνώριση του τοπίου ως σημαντικό μέρος της ποιότητας ζωής των ανθρώπων (προοίμιο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου) συναντά πρόσφορο έδαφος για την ένταξή της στο άρθρο 24 του Συντάγματος, που στόχο έχει την εξασφάλιση των

Ιωάννα Κακούρη

καλύτερων δυνατών όρων διαβίωσης μέσω της εξασφάλισης της ποιότητας των οικιστικών περιοχών ή μέσω του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, των οποίων αποτελεί σημαντικό παράγοντα: *«Η χωροταξική αναδιάρθρωση της Χώρας, η διαμόρφωση, η ανάπτυξη, η πολεοδόμηση και η επέκταση των πόλεων και των οικιστικών γενικά περιοχών υπάγεται στη ρυθμιστική αρμοδιότητα και τον έλεγχο του Κράτους, με σκοπό να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα και η ανάπτυξη των οικισμών και να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης. Οι σχετικές τεχνικές επιλογές και σταθμίσεις γίνονται κατά τους κανόνες της επιστήμης. Η σύνταξη εθνικού κτηματολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους»* (Σύνταγμα της Ελλάδας, Άρθρο 24, πργ. 2, εδαφ. α' και β'). Ακόμη, στο άρθρο 24, κατοχυρώνεται η «αρχή της αειφορίας», με αποτέλεσμα όποια δράση αντίκειται σε αυτήν, να αντίκειται αυτομάτως στο Σύνταγμα.

2.5. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκού χώρου, το ενδιαφέρον για την προστασία των αξιών που συνδέονται με το τοπίο και αποτελούν κοινή κληρονομιά των κρατών-μελών της Ευρώπης άνθιζε ήδη από το

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

19^ο αιώνα. Μετά τη βιομηχανική επανάσταση, που επέφερε ραγδαία οικονομική ανάπτυξη και εντεινόμενη περιβαλλοντική υποβάθμιση, είχε προηγηθεί μακρά διεργασία για τα αναγκαία μέτρα και μέσα προστασίας του τοπίου.

Συγκεκριμένα, την πρώτη δεκαετία του 1900, στις Σκανδιναβικές χώρες υιοθετήθηκαν νόμοι για την προστασία των φυσικών μνημείων και των τόπων επιστημονικής, ιστορικής και πολιτισμικής σημασίας. Την ίδια περίοδο στη Γαλλία λαμβάνονται τα πρώτα μέτρα προστασίας του τοπίου και των φυσικών μνημείων, με νόμο του 1906, οι διατάξεις του οποίου τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν το 1930.

Το τοπίο εμφανίζεται σε νομικά κείμενα διεθνούς δικαίου από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 (Μαριά Ε-Α., 2010: 111). Παρουσιάζονται στη συνέχεια, με χρονολογική σειρά, τα κείμενα αυτά που σχετίζονται, ρητά ή έμμεσα, με την προστασία του τοπίου, με εκτενέστερη αναφορά στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, καθώς αποτελεί το πρώτο νομικό κείμενο διεθνούς δικαίου με αποκλειστική αναφορά στο τοπίο.

Ιωάννα Κακούρη

Διεθνής Συμφωνία Ραμσάρ, 1971

Περί προστασίας των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων

Η εν λόγω Συμφωνία αναφέρεται στους υγροτόπους ως φυσικά ή ανθρωπογενή τοπία, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, αξίες και λειτουργίες και ως μεγάλες οικολογικές, οικονομικές και επιστημονικές πηγές. Με τη Συμφωνία καταρτίστηκε και ο πίνακας καταγραφής των υγροτόπων διεθνούς σημασίας για τα υδρόβια πτηνά (Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας – Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωροταξίας, 1999).

Διεθνής Σύμβαση Παρισίων, 1972

Περί προστασίας της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς

Στη Σύμβαση αυτή δίνεται ο ακόλουθος ορισμός για τα τοπία: « Έργα του ανθρώπου ή συνδυασμός έργων του ανθρώπου και της φύσης, καθώς και εκτάσεις περιλαμβανομένων και των αρχαιολογικών χώρων οι οποίοι έχουν παγκόσμια αξία από ιστορικής, αισθητικής, εθνολογικής και ανθρωπολογικής άποψης» (Ν. 1126/1981 [ΦΕΚ Α/32/1981]).

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Η Σύμβαση αυτή αποτελεί το πρώτο κείμενο δεσμευτικού χαρακτήρα παγκόσμιας εμβέλειας, μέσω του οποίου εισάγεται ένα σύστημα συλλογικής διεθνούς και εθνικής προστασίας της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Με βάση την καταγραφή των αγαθών της κληρονομιάς αυτής, καταρτίζεται ο «Κατάλογος Παγκοσμίου Κληρονομιάς», με το τοπίο να προστατεύεται μόνον αν χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερης αξίας (Μαριά Ε-Α., 2010: 112).

Διεθνής Σύμβαση Βαρκελώνης, 1976

Περί προστασίας της Μεσογείου θάλασσας από τη ρύπανση

Εδώ το τοπίο παρουσιάζεται ως στοιχείο της πολιτικής διαχείρισης του χώρου. Με την τροποποίηση της Σύμβασης το 1995, ως «Σύμβαση για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και της παράκτιας περιοχής της Μεσογείου», στην υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών υπογραμμίζεται ρητά η προώθηση της ολοκληρωμένης διαχείρισης των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένων των ζωνών που εκτός από οικολογικό ενδιαφέρον, παρουσιάζουν ενδιαφέρον από πλευράς τοπίου (Μαριά Ε-Α., 2010: 124).

Ιωάννα Κακούρη

Διεθνής Σύμβαση Βέρνης, 1979

Περί της διατήρησης της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης

Η Διεθνής Σύμβαση Βέρνης αναγνωρίζει τον ουσιαστικό ρόλο που διαδραματίζουν η χλωρίδα και η πανίδα, ως φυσική κληρονομιά, στη διατήρηση της βιολογικής ισορροπίας. Επισημαίνει, λοιπόν, τη σημασία της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων για την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας, αποτελώντας ένα σημαντικό εργαλείο σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η αναφορά της Σύμβασης στο τοπίο γίνεται με έμμεσο τρόπο. Στους πίνακες της Σύμβασης αναφέρονται τα υπό αυστηρή προστασία είδη χλωρίδας και πανίδας και οι απαγορευμένες μέθοδοι εκμετάλλευσης (Ν. 1335/1983 [ΦΕΚ Α/32/1983]).

Σύσταση R (79) 9

Συμβούλιο Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, 1979

Πρόκειται για ένα μη δεσμευτικό, διεθνές κείμενο, μέσω του οποίου το Συμβούλιο Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης έθεσε τις βάσεις ενός μηχανισμού ταυτοποίησης των φυσικών τοπίων, με στόχο την απογραφή των φυσικών τοπίων ευρωπαϊκής

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

κλίμακας που θα αποτελέσουν μέρος ενός δικτύου βιογενετικών αποθεμάτων (Μαριά Ε-Α., 2010: 121).

Σύμβαση BENELUX, 1982

Περί διατήρησης της φύσης και της προστασίας του τοπίου

Πρόκειται για έναν προπομπό της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το τοπίο. Ο σκοπός της Σύμβασης αυτής είναι η οργάνωση συντονισμένων ενεργειών μεταξύ των κυβερνήσεων του Βελγίου, της Ολλανδίας και του Λουξεμβούργου, στους τομείς διατήρησης, διαχείρισης και αποκατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος και των τοπίων. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στα τοπία διασυνοριακής αξίας.

Ως ορισμό για το τοπίο δίνεται η περιγραφή του ως *το αισθητό τμήμα της γης, όπως αυτό καθορίζεται από τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ διαφόρων παραγόντων, όπως το έδαφος, το ανάγλυφο, η πανίδα, η χλωρίδα και ο άνθρωπος*. Στην εν λόγω Σύμβαση το τοπίο δεν εξετάζεται υπό το πρίσμα του ιδιαίτερου κάλλους ή της ιδιαίτερης αξίας, αλλά υπό έναν ευρύ ορισμό που δύναται να περιγράψει οποιαδήποτε μορφή τοπίου.

Ιωάννα Κακούρη

Σύμβαση Γρανάδας, Συμβούλιο της Ευρώπης, 1985

Περί προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στην Ευρώπη

Πρόκειται για μία Περιφερειακή Σύμβαση που σκοπό έχει τη δημιουργία μιας ενιαίας πολιτικής, για την εξασφάλιση της προστασίας και της αξιοποίησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, μέσω της υιοθέτησης νομοθετικών μέτρων και της ενίσχυσης των υφιστάμενων.

Η αναφορά της Σύμβασης στο τοπίο είναι έμμεση, υπό την έννοια πως το τοπίο μπορεί να αποτελέσει στοιχείο αρχιτεκτονικών συνόλων ή τόπων, με τους τόπους να ορίζονται ως *«σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης, εν μέρει κτισμένα, τα οποία αποτελούν εκτάσεις τόσο χαρακτηριστικές, ώστε να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και τα οποία είναι σημαντικά λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού και τεχνικού τους ενδιαφέροντος»* (Ν. 2039/1992 [ΦΕΚ Α/61/1992]).

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Σύμβαση Espoo, 1991

Περί εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων σε διασυνοριακά πλαίσια

Η Σύμβαση στοχεύει στην αναγνώριση των επιπτώσεων των οικονομικών δραστηριοτήτων και έργων στο περιβάλλον, με ιδιαίτερη μάλιστα αναφορά στο τοπίο ως συστατικό του περιβάλλοντος. Ορίζει τη λήψη μέτρων σχετικά με την πρόληψη και τον έλεγχο των επιπτώσεων στο περιβάλλον και στο τοπίο, μέσω της σύνταξης ενός φακέλου εκτίμησης των επιπτώσεων αυτών σε διασυνοριακά πλαίσια.

Σύμβαση του Ρίο, 1992

Περί Βιολογικής ποικιλότητας

Σκοπός της Σύμβασης είναι η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, η αειφορική χρήση των συστατικών της και ο δίκαιος και ισότιμος καταμερισμός των πλεονεκτημάτων που θα προκύψουν από τη χρήση των γενετικών πόρων. Η Σύμβαση του Ρίο αναφέρεται με έμμεσο μόνο τρόπο στο τοπίο, ως συστατικό στοιχείο της παγκόσμιας φυσικής ποικιλότητας, εκ του ορισμού της βιολογικής ποικιλότητας ως *« η ποικιλία των ζώντων*

Ιωάννα Κακούρη

οργανισμών κάθε προέλευσης περιλαμβανομένων μεταξύ άλλων, χερσαίων, θαλάσσιων και άλλων υδατικών οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων, των οποίων αποτελούν μέρος» (Ν. 2204/1994 [ΦΕΚ Α/59/1994]).

Σύμβαση Λουγκάνο, 1993

Περί της αστικής ευθύνης ζημιών που προκλήθηκαν από επικίνδυνες δραστηριότητες στο περιβάλλον

Η Σύμβαση αυτή θίγει το ζήτημα της αντικειμενικής αστικής ευθύνης για ζημιές που προκλήθηκαν στο περιβάλλον, χωρίς όμως να θίγει την υπαιτιότητα φορέων ή δραστηριοτήτων. Στον ορισμό που δίνεται εδώ για το περιβάλλον, η αναφορά στο τοπίο γίνεται ως «χαρακτηριστικές όψεις, θεωρήσεις τοπίου», παρουσιάζοντάς το ως στοιχείο διακριτό σε σχέση με τις «φυσικές πηγές, βιοτικές και αβιοτικές...» και την «πολιτιστική κληρονομιά».

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Charter της Σεβίλλης, 1994

Ο Μεσογειακός χάρτης για το τοπίο

Πρόκειται για ένα μη δεσμευτικό κείμενο, το οποίο εισάγει έναν διαφορετικό ορισμό του τοπίου, ως μία « *αντιληπτή έκφραση των χωρικών και χρονικών σχέσεων του ανθρώπου και της κοινωνίας με το φυσικό περιβάλλον, διαμορφούμενο σε διάφορο βαθμό από κοινωνικούς, πολιτισμικούς και οικονομικούς παράγοντες. Είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού φυσικών, πολιτισμικών, ιστορικών, λειτουργικών και οπτικών στοιχείων*». Πρόκειται για έναν ορισμό πολυδιάστατο, που θίγει το ρόλο του χρονικού παράγοντα στη διαμόρφωση του τοπίου.

Ο Χάρτης της Σεβίλλης εστιάζει στο μεσογειακό τοπίο και στα προβλήματα που το μαστίζουν, προβλέποντας μια σειρά μέτρων για την προστασία αυτού, όπως την ταυτοποίηση του τοπίου, την ενσωμάτωσή του στις Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων και στο σχεδιασμό, την επιστημονική κατάρτιση και την ευαισθητοποίηση του κοινού.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου ή Σύμβαση της Φλωρεντίας Συμβούλιο της Ευρώπης, 2000

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, γνωστή και ως Σύμβαση της Φλωρεντίας, υπεγράφη στη Φλωρεντία στις 20 Οκτωβρίου 2000, στο πλαίσιο των Συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των ποικίλων εκφάνσεων της κοινής της κληρονομιάς. Πρόκειται για μία Περιφερειακή Σύμβαση, η οποία υιοθετήθηκε μετά από πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Μαρτίου 2004, αφού πια επικυρώθηκε από 10 μέλη του Συμβουλίου, όπως ακριβώς απαιτεί το άρθρο 13 της Σύμβασης. Η Ελλάδα υπέγραψε τη Σύμβαση το 2000, η κύρωσή της όμως πραγματοποιήθηκε το 2010, με το Ν. 3827/2010.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου αποτελεί το πρώτο νομικό κείμενο περιφερειακής εμβέλειας στο πεδίο του διεθνούς δικαίου που αναφέρεται αποκλειστικά στην προστασία του τοπίου, ως χώρου-πλαίσιου ζωής των ανθρώπων και των κοινωνιών. Η λειτουργία της Σύμβασης της Φλωρεντίας είναι συμπληρωματική αυτής της Διεθνούς Σύμβασης των Παρισίων, με τη δεύτερη να αναγνωρίζει το τοπίο ως βασικό συστατικό στοιχείο της

παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, αναγνωρίζοντας όμως μόνον τα τοπία παγκόσμιας ξεχωριστής αξίας. Η Σύμβαση της Φλωρεντίας διαφοροποιείται και καλύπτει το κενό αυτό, αναφερόμενη πια σε κάθε τοπίο, αναγνωρίζοντάς το ως σημαντικό μέρος της ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Στη Σύμβαση αυτή το φάσμα μέριμνας για το τοπίο διευρύνεται σε αστικές περιοχές, στην ύπαιθρο, σε υποβαθμισμένες περιοχές καθώς και σε περιοχές υψηλής ποιότητας, σε αναγνωρισμένες περιοχές εξαιρετικού φυσικού κάλλους, αλλά και σε περιοχές χωρίς ιδιαιτερότητες.

Σύμφωνα με το εν λόγω κείμενο, το τοπίο ορίζεται ως μια περιοχή, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους και της οποίας ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και της αλληλεπίδρασης φυσικών ή/και ανθρώπινων παραγόντων. Πρόκειται για έναν ευρύ ορισμό, που δύναται να περιλαμβάνει όλες τις πιθανές προσεγγίσεις του τοπίου, αποφεύγοντας την παγίδα των στερεοτυπικών μοντέλων τοπίου.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου προάγει την προστασία, τη διαχείριση και τον σχεδιασμό όλων των τύπων τοπίου στον ευρωπαϊκό χώρο, οργανώνοντας παράλληλα ένα πανευρωπαϊκό δίκτυο συνεργασίας σε ζητήματα που αφορούν το τοπίο. Έτσι, το

Ιωάννα Κακούρη

τοπίο προσεγγίζεται σφαιρικά, μέσα από τις τρεις αυτές κατευθύνσεις: Της προστασίας, της διαχείρισης και του σχεδιασμού. Το τρίπτυχο αυτό προάγει την αειφορική εξέλιξη των τοπίων κι όχι τη στασιμότητά τους, όπως τα καθεστώτα απόλυτης προστασίας.

Η έννοια του τριπτύχου προστασίας-διαχείρισης-σχεδιασμού, που διέπει τη φιλοσοφία της Σύμβασης, γίνεται σαφής με τους ακόλουθους ορισμούς(N. 3827/2010 [ΦΕΚ Α/30/2010]):

- Η «Προστασία Τοπίων» αναφέρεται σε δράσεις για τη συντήρηση και τη διατήρηση των σημαντικών ή ιδιαίτερων χαρακτηριστικών ενός τοπίου, ως αξία κληρονομιάς, φυσικής ή ανθρωπογενούς διαμόρφωσης.
- Ως «Διαχείριση Τοπίων» ορίζεται η δράση, υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης, για τη συνεχή διασφάλιση της συντήρησης ενός τοπίου, ώστε να κατευθύνονται και να εναρμονίζονται οι μεταβολές που προξενούνται από κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές διεργασίες.
- Ο «Σχεδιασμός Τοπίων» αφορά τη δυναμική δράση με μακροπρόθεσμη προοπτική, με σκοπό την ενίσχυση, την αποκατάσταση ή τη δημιουργία τοπίων.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Η Σύμβαση ωθεί τα συμβαλλόμενα κράτη στη λήψη εθνικών μέτρων και στην εναρμόνιση της εφαρμογής της με τις εθνικές τους πολιτικές. Βάσει των γενικών μέτρων που ορίζει το Άρθρο 5 της Σύμβασης, κάθε συμβαλλόμενο μέρος οφείλει:

- *Να αναγνωρίζει* νομικά τα τοπία ως ένα απαραίτητο συστατικό στοιχείο του ανθρωπίνου περιβάλλοντος, ως μια έκφραση της ποικιλίας της κοινής πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς τους και ως θεμέλιο της ταυτότητάς τους.
- *Να εγκαθιδρύει* και να εφαρμόζει πολιτικές τοπίων που αποσκοπούν στην προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό των τοπίων μέσω της υιοθέτησης των συγκεκριμένων μέτρων που ορίζει.
- *Να καθιερώνει* διαδικασίες για τη συμμετοχή του ευρέως κοινού, των τοπικών και περιφερειακών αρχών και άλλων πλευρών με ενδιαφέρον για τον ορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών των τοπίων που έχει θεσπίσει.
- *Να εντάξει* το τοπίο στις περιφερειακές και αστικές πολιτικές σχεδιασμού και στις πολιτιστικές, περιβαλλοντικές, αγροτικές, κοινωνικές και οικονομικές

Ιωάννα Κακούρη

πολιτικές του, όπως και σε άλλες πολιτικές με πιθανό άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στο τοπίο.

Πέραν των γενικών αυτών μέτρων, η Σύμβαση, μέσω του Άρθρου 6, ορίζει και συγκεκριμένα μέτρα, τα οποία κάθε συμβαλλόμενο μέρος οφείλει να λάβει (Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου, 2000, Άρθρο 6):

A. Αύξηση ευαισθητοποίησης: Κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει να αυξήσει την ευαισθητοποίηση μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών, των ιδιωτικών οργανισμών και των δημοσίων αρχών σχετικά με την αξία των τοπίων, το ρόλο τους και τις μεταβολές σε αυτά.

B. Κατάρτιση και Εκπαίδευση: Κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει να προάγει την εκπαίδευση ειδικών στην εκτίμηση και στις λειτουργίες των τοπίων, πολυτομεακά εκπαιδευτικά προγράμματα για επαγγελματίες στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα και για ενδιαφερόμενους οργανισμούς στην πολιτική των τοπίων (στην προστασία, στη διαχείριση και στο σχεδιασμό), σχολικούς και πανεπιστημιακούς κύκλους μαθημάτων, οι οποίοι, στις σχετικές θεματικές ενότητες, ασχολούνται με τα ζητήματα των τοπίων.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Γ. Αναγνώριση και Εκτίμηση: Κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει να αναγνωρίζει τα δικά του τοπία σε ολόκληρη την επικράτειά του, να αναλύει τα χαρακτηριστικά τους, τις δυνάμεις τους και τις πιέσεις που τα μετασχηματίζουν, να σημειώνει τις μεταβολές, να εκτιμά τα τοπία που έχουν αναγνωριστεί κατ' αυτόν τον τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες αξίες που τους έχουν αποδοθεί από τις ενδιαφερόμενες πλευρές και τον πληθυσμό που αφορούν. Αυτές οι διαδικασίες αναγνώρισης και εκτίμησης καθοδηγούνται από ανταλλαγές εμπειριών και μεθοδολογίας, που οργανώνονται μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Δ. Στόχοι ποιότητας τοπίων: Κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει να ορίσει τους στόχους ποιότητας τοπίων για τα τοπία που έχουν αναγνωριστεί και εκτιμηθεί, έπειτα από δημόσια διαβούλευση.

Ε. Εφαρμογή: Για να τεθούν σε εφαρμογή οι πολιτικές τοπίων, κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει να εισάγει τα μέσα που αποσκοπούν στην προστασία, στη διαχείριση και/ή στο σχεδιασμό του τοπίου.

Ιωάννα Κακούρη

Η κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο, που αποτελεί το πρώτο νομικό κείμενο του διεθνούς δικαίου αποκλειστικά αφιερωμένο στο τοπίο, την κατέστησε αναπόσπαστο τμήμα της ελληνικής νομοθεσίας. Σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος έχει αυξημένη τυπική ισχύ, με υπεροχή των διατάξεών της έναντι των υπολοίπων της εθνικής κοινής νομοθεσίας. Αποτέλεσμα αυτής της υπεροχής θα είναι η σταδιακή διείσδυση των κατευθύνσεων της Σύμβασης στις διατάξεις της κοινής νομοθεσίας, οι οποίες αναγκαστικά θα προσαρμοστούν και θα εναρμονιστούν με αυτές.

2.6. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η Εθνική νομοθεσία δε διαθέτει μέχρι και σήμερα κάποιο ειδικό νόμο για το τοπίο, γεγονός που συναντάται και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, με εξαίρεση να αποτελούν η Γαλλία, η Γερμανία, η Ελβετία, η Σλοβακία και η Ιταλία. Οι όποιες διατάξεις αφορούν το τοπίο βρίσκονται διάσπαρτες στο εθνικό δίκαιο, σε νομοθετικά κείμενα που σχετίζονται με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς, στη νομοθεσία περί χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, στις διατάξεις του Γ.Ο.Κ. και στα

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

νομοθετικά εργαλεία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων από έργα ή δραστηριότητες. Οι κανόνες αυτοί της εθνικής νομοθεσίας θεσπίζονται είτε με νόμους είτε με προεδρικά διατάγματα ή υπουργικές αποφάσεις και έχουν άμεση δεσμευτική αρχή για όλους τους πολίτες της Ελληνικής Επικράτειας.

Στη συνέχεια θα παρατεθούν οι νόμοι εκείνοι που αποτελούν τα σημαντικότερα νομικά κείμενα του εθνικού μας δικαίου, με το τοπίο να εμφανίζεται και να αναλύεται στις διατάξεις τους.

2.6.1. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

A.N. 856/1937

Περί εθνικών δρυμών

Πρόκειται για ένα από τα πρώτα νομοθετήματα σχετικά με την ειδική προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Πραγματοποιείται η θεσμοθέτηση πέντε προστατευόμενων περιοχών της Επικράτειας, με αυτές να καλούνται στο εξής «εθνικοί δρυμοί». Αποτελεί μια σημαντική τομή στα θέματα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της φυσικής κληρονομιάς. Η αναφορά στο τοπίο γίνεται με έμμεσο τρόπο (A.N. 856/1937 [ΦΕΚ Α/368/1937]).

Ιωάννα Κακούρη

Ν.Δ. 86/1969

Δασικός Κώδικας

Ο Δασικός Κώδικας ενσωματώνει τον Α.Ν. 856/1937. Όσον αφορά τους σκοπούς ίδρυσης των εθνικών δρυμών, στο άρθρο 78, αναφέρεται μεταξύ άλλων «...περί προστασίας των φυσικών καλλονών...», με το τοπίο να εμφανίζεται μόνον έμμεσα με την έννοια του φυσικού τοπίου και της ανάγκης προστασίας και διατήρησής του (Ν.Δ. 86/1969 [ΦΕΚ Α/7/1969]).

Ν.Δ. 996/1971

Περί αντικατάστασης και συμπλήρωσης διατάξεων του Ν.Δ. 86/1969

Ο νόμος αυτός εισάγει για πρώτη φορά τον όρο τοπίο, ως φυσικό ή ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Με την αντικατάσταση του άρθρου 78 του Ν.Δ. 86/1969, οι κατηγορίες των προστατευόμενων περιοχών εμπλουτίζονται με δύο παραπάνω, καταλήγοντας με τις εξής: εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση και διατηρητέα μνημεία της φύσης. Αναφορικά με τον όρο τοπίο, αυτός εμφανίζεται ρητά στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου: «Δάση ή φυσικά τοπία... έχοντα όμως ιδιαιτέραν αισθητικήν,

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

υγιεινήν και τουριστικήν σημασίαν, ως και τιοιούτην επιβάλλουσιν την προστασίαν της πανίδος, χλωρίδος και του ιδιαίτερου φυσικού των κάλλους δύναται να κηρύσσονται δια... ως αισθητικά δάση, ήτοι ως δάση αναψυχής, υγείας και περιπάτου ή τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους» (Ν.Δ. 996/1971 [ΦΕΚ Α/192/1971]).

Ν. 998/1979

Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της Χώρας

Η αναφορά στο τοπίο γίνεται στο άρθρο 57 «Μεταλλευτικές και λατομικές εργασίες» του Νόμου, βάσει του οποίου ρυθμίζεται η εκτέλεση μεταλλευτικών και λατομικών εργασιών εντός των δασών και των δασικών εκτάσεων και η υποχρέωση αποκατάστασης του τοπίου στο δάσος ή τη δασική έκταση (Ν. 998/1979 [ΦΕΚ Α/289/1979]).

Ιωάννα Κακούρη

N. 1650/1986

Για την προστασία του περιβάλλοντος

Ο Νόμος 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος» εκδόθηκε με σκοπό την ικανοποίηση της συνταγματικής επιταγής περί προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Μέχρι και την έκδοση του εν λόγω νόμου, τα νομοθετικά κείμενα θίγουν το ζήτημα του τοπίου μέσω της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, της άγριας φύσης και των ποικίλων ειδών και μέσω της προστασίας των ιδιαίτερων φυσικών χαρακτηριστικών ενός τόπου ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και αισθητικής αξίας. Ο Ν. 1650/1986 αποτελεί, επομένως, μια καινοτόμο ρυθμιστική προσέγγιση, εμφανίζοντας για πρώτη φορά το τοπίο ως έννοια ξεχωριστή και διακριτή από εκείνη του περιβάλλοντος και του οικοσυστήματος. Στο άρθρο 2, δίνεται ο ορισμός του τοπίου ως *«κάθε δυναμικό σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που μεμονωμένα ή αλληλεπιδρώντας σε συγκεκριμένο χώρο συνθέτουν μια οπτική εμπειρία»*. Ο ορισμός αυτός αποστασιοποιείται από την αισθητική διάσταση και την ιδιαιτερότητα του τοπίου και αξιοσημείωτη είναι η σύμπλευσή του με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, καλύπτοντας αμφότεροι οποιοδήποτε τοπίο,

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

συμπεριλαμβανομένων των υποβαθμισμένων ή των συνηθισμένων τοπίων.

Παρά τη σύγχρονη, όμως, διατύπωση του ορισμού του τοπίου στο νόμο, η ουσία των διατάξεών του αδιαφορεί για την προστασία των υποβαθμισμένων ή συνηθισμένων τοπίων, εστιάζοντας στην προστασία των τοπίων με ιδιαιτερότητες ή των τοπίων μεγάλης αξίας. Η φιλοσοφία αυτή του νόμου παρέμεινε ανέγγιχτη από τις μετέπειτα τροποποιήσεις και συμπληρώσεις του (το 1999 με το Ν.2742 και το 2011 με το Ν. 3937). Παρ' όλα αυτά, το Κεφάλαιο Δ' του νόμου περί προστασίας της φύσης και του τοπίου (άρθρα 18 έως και 22) δεν παύει να αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο για την επίτευξη της προστασίας και της διαχείρισης του τοπίου, υποδεικνύοντας τις κατευθύνσεις, τα κριτήρια και τους μηχανισμούς προστασίας του τοπίου, αποτελώντας, έτσι, άτυπα αλλά ουσιαστικά την υφιστάμενη πολιτική τοπίων που ασκείται στη χώρα μας.

Ιωάννα Κακούρη

N. 3937/2011

Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις

Ο Νόμος 3937, για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, ψηφίστηκε το 2011, έπειτα από την κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου και αποτελεί ένα σημαντικό νομοθετικό κείμενο, με τις ρυθμίσεις του να στοχεύουν στην αιεφόρο διαχείριση και την αποτελεσματική διατήρηση της βιοποικιλότητας, ως πολύτιμου, αναντικατάστατου και υψίστης σημασίας εθνικού κεφαλαίου. Τροποποιεί, ακόμη, τους νόμους 1650/1986 περί Προστασίας του Περιβάλλοντος και 2742/1999 περί Χωροταξικού Σχεδιασμού και αιεφόρου ανάπτυξης.

Πριν ο νόμος ψηφιστεί, το Σχέδιο Νόμου τοποθετούσε αρχικά το τοπίο στο 4^ο επίπεδο της βιοποικιλότητας (άρθρο 2, ορισμοί), στο τελικό, όμως, κείμενο που ψηφίστηκε, το τοπίο αποσύρθηκε από τον ορισμό στερούμενο της αυξημένης προστασίας που του αρμόζει.

Ο νόμος θεσμοθετεί το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών, που συμπεριλαμβάνει όλες τις προστατευόμενες περιοχές που υπάγονται στο – τροποποιημένο από τον ίδιο νόμο- άρθρο 19 του Ν.1650/1986, για τις οποίες ορίζεται να τηρείται

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

βάση δεδομένων με όλα τα διαθέσιμα στοιχεία κατάστασης, η οποία και θα δίνει κατευθύνσεις για την αιεφορική διαχείρισή τους.

Συγκεκριμένα για τους προστατευόμενους φυσικούς σχηματισμούς και τα προστατευόμενα τοπία, ορίζεται η απαγόρευση ενεργειών ή δραστηριοτήτων που μπορούν να προξενήσουν καταστροφή, φθορά ή αλλοίωση αυτών ή των επιμέρους στοιχείων τους.

Αναφορικά με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου ορίζει την εξειδίκευση των γενικών και ειδικών μέτρων που προβλέπονται σε αυτήν και την εφαρμογή τους μέσω υπουργικών αποφάσεων και προεδρικών διαταγμάτων, ύστερα από πρόταση του αρμόδιου υπουργού.

Στην περίπτωση που το τοπίο είχε καταταχθεί στο 4^ο επίπεδο βιοποικιλότητας, η απογραφή των τοπίων θα συμβάδιζε με τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου και ο συγκεκριμένος νόμος για τη βιοποικιλότητα θα αποτελούσε το μείζον νομικό κείμενο ένταξης των επιταγών αυτών, εξαιτίας της έλλειψης ειδικού νόμου για την προστασία του τοπίου.

Ιωάννα Κακούρη

2.6.2. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Κ.Ν. 5351/1932

Περί αρχαιοτήτων

Στο νομοθετικό πλαίσιο περί προστασίας των αρχαιοτήτων, καθιερώνεται ο χαρακτηρισμός περιοχών ως Τόπων Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ), όρος που αναλύεται στη συνέχεια. Ο νόμος περί αρχαιοτήτων αφορά τόπους και όχι τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, αναφέρεται, επομένως, σε περιοχές (Κ.Ν. 5351/1932 [ΦΕΚ Α/275/1932]).

Ν. 1469/1950 (ΦΕΚ Α/169/1950)

Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830

Ο εν λόγω νόμος αναφέρεται στο Κ.Ν. 5351/1932 και στις περιοχές που χαρακτηρίζονται ως Τόποι Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους. Βάσει του Ν. 1469/1950, η διαδικασία χαρακτηρισμού των παραπάνω περιοχών πραγματοποιείται μέσω πράξης του Υπουργού Παιδείας. Και σε αυτόν το νόμο γίνεται αναφορά για

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

τόπους και όχι τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, στη διοικητική, όμως, πρακτική επικρατεί ο όρος Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους, που συναντάται και στην πλειοψηφία των διοικητικών πράξεων χαρακτηρισμού. Παρατηρείται, λοιπόν, μια ταύτιση των όρων τόπος και τοπίο.

Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους

Με το Π.Δ. 161/1984 (ΦΕΚ Α/54) η αρμοδιότητα για τους Τόπους ή Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους πέρασε στη Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, το οποίο και ανέθεσε, στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο τον Νοέμβριο του 1995, ερευνητικό πρόγραμμα με θέμα «Οριοθέτηση και Καθορισμός Μέτρων Προστασίας Τοπίων Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους», χρησιμοποιώντας έτσι καταληκτικά τον όρο Τοπίο.

Κατά την εκπόνηση του προγράμματος, δημιουργήθηκε μεθοδολογία για τον καθορισμό κριτηρίων επιλογής και αξιολόγησης των ΤΙΦΚ, τα οποία αφορούν τόσο την ποιότητα όσο και τη χρήση και διαχείρισή τους (ανάγκες και δυνατότητες προστασίας).

Ιωάννα Κακούρη

Το Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους διακρίνεται για την αισθητική του αξία και παραμένει σε αξιόλογο βαθμό φυσικό, αν και συχνά τυχαίνει να είναι δομημένο. Το μέγεθός του ορίστηκε βάσει ανθρωπίνων μέτρων, μη υπερβαίνοντας τη δυνατότητα πεζοπορίας μιας μέρας, πλην ειδικών εξαιρέσεων. Τα ΤΙΦΚ συχνά περιλαμβάνουν παραδοσιακούς οικισμούς και αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους.

Όσον αφορά τα κριτήρια επιλογής και αξιολόγησης των ΤΙΦΚ, αυτά σχετίζονται με φυσικά και οικολογικά χαρακτηριστικά, όπως το ανάγλυφο, η βλάστηση, η χλωρίδα και η πανίδα, τα νερά, η πανοραμική θέα, αλλά και με ανθρωπογενή χαρακτηριστικά, όπως η ύπαρξη μνημείων, η ιστορικότητα, οι χρήσεις γης, ο παραδοσιακός χαρακτήρας και η δυνατότητα αναψυχής. Ακόμη, κριτήρια μπορούν να αποτελέσουν στοιχεία του τοπίου όπως η διαχρονικότητα, η επαφή με τη φύση, η δυνατότητα κατανόησης φυσικών διεργασιών κλπ.

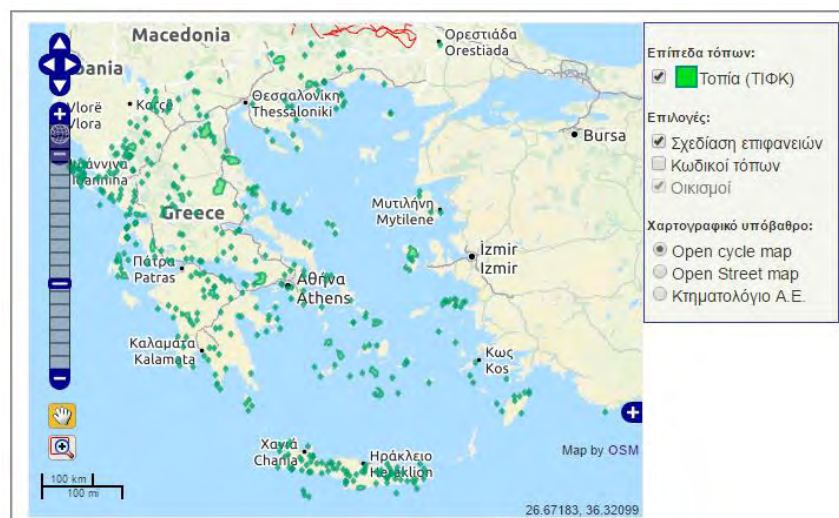
Βάσει των αποτελεσμάτων του προγράμματος, 507 είναι οι περιοχές που έχουν κηρυχθεί στην πλειονότητά τους ως ΤΙΦΚ, αλλά και ως παραδοσιακοί οικισμοί, διατηρητέοι οικισμοί, αρχαιολογικοί χώροι ή χώροι ειδικής προστασίας. Σύμφωνα με τα κριτήρια επιλογής και αξιολόγησης, 449 Τοπία Ιδιαίτερου

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Φυσικού Κάλλους, συνολικής έκτασης 6.270 τετραγωνικών χιλιομέτρων ή 4,8% της χερσαίας έκτασης της ελληνικής επικράτειας, προτείνεται να ενταχθούν στο καθεστώς προστασίας του Ν. 1650/1986. Η πλειονότητα των ΤΙΦΚ απειλείται από υποβάθμιση λόγω έντονων ανθρωπογενών πιέσεων, όπως η αυθαίρετη ή ακαλαίσθητη δόμηση, η διάνοιξη μεταφορικού δικτύου, ο μαζικός τουρισμός και άλλες επιβλαβείς για τη φύση δραστηριότητες.

Επιπλέον, μέσω του προγράμματος, διαμορφώθηκε μια βάση δεδομένων με την επωνυμία ΦΙΛΟΤΗΣ (Βάση δεδομένων Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου «Φιλότης») η οποία συγκεντρώνει όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με την κάθε περιοχή, προτείνοντας γενικά και ειδικά μέτρα προστασίας και διαχείρισης.

Εικόνα 2: Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της Ελλάδας.

Πηγή: <https://filotis.itia.ntua.gr/biotopes/?category=1>

Οι ΤΙΦΚ (Τόποι Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους) αποτελούν μια πρώιμη μορφή χαρακτηρισμού μιας περιοχής ως προστατευόμενο τοπίο, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος» και του Ν. 3937/2011 «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις».

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι για τις περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί ως ΤΙΦΚ δεν υπάρχουν, έως και σήμερα, ρητές απαγορεύσεις και περιορισμοί που να αποβλέπουν στην προστασία τους. Εξαιρέση αποτελούν οι περιοχές που έχουν

λάβει τον συγκεκριμένο χαρακτηρισμό μέσω των διατάξεων του Γ.Ο.Κ. και οι οποίες αναλύονται σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Ν. 3028/2002

Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Το περιεχόμενο του νόμου αυτού σχετίζεται με την ευρεία έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην οποία συμπεριλαμβάνονται υλικά στοιχεία, όπως μνημεία, αρχαιολογικοί τόποι και ιστορικοί χώροι, αλλά και άυλα πολιτιστικά αγαθά όπως έθιμα, παραδόσεις και ανάλογες δραστηριότητες (Ν. 3028/2002 [ΦΕΚ Α/153/2002], Άρθρο 2).

Το σημείο-κλειδί στο νόμο αυτόν αποτελεί η γενική του ρήτρα που καθιστά την προστασία των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των ιστορικών τόπων αναπόσπαστο πεδίο των στόχων οποιουδήποτε επιπέδου χωροταξικού, αναπτυξιακού, περιβαλλοντικού και πολεοδομικού σχεδιασμού (Ν. 3028/2002, Άρθρο 3). Παρόμοια ρήτρα επιβάλλεται να θεσμοθετηθεί και για την προστασία του τοπίου.

Ιωάννα Κακούρη

2.6.3. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ Γ.Ο.Κ.

Ν. 1577/1985 (ΦΕΚ Α/210/1985) – Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός και Ν. 2831/2000 (ΦΕΚ Α/140/2000) – Τροποποίηση του Ν. 1577/1985

Ο Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός αποτελείται από όλους εκείνους τους όρους, τους περιορισμούς και τις προϋποθέσεις σχετικά με την εκτέλεση οποιασδήποτε κατασκευής εντός ή εκτός των εγκεκριμένων σχεδίων πόλεων ή οικισμών, ώστε να προστατεύεται το φυσικό, οικιστικό και πολιτιστικό περιβάλλον, εξυπηρετώντας παράλληλα το κοινωνικό συμφέρον (Ν. 1577/1985 [ΦΕΚ Α/210/1985] Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός, Άρθρο 1).

Στην τροποποίηση του Γ.Ο.Κ με το Ν. 2831/2000, το άρθρο 4 με τίτλο «Παραδοσιακοί οικισμοί και διατηρητέα κτίρια» αντικαταστάθηκε εξ' ολοκλήρου από το νέο άρθρο «Προστασία Αρχιτεκτονικής και Φυσικής Κληρονομιάς». Σπουδαίας σημασίας για το τοπίο αποτελεί η παράγραφος 1, όπου και ορίζεται η διαδικασία χαρακτηρισμού ενός τοπίου ως περιοχής που χρήζει ιδιαίτερης προστασίας:

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Με σκοπό τη διατήρηση και ανάδειξη της ιδιαίτερης ιστορικής, πολεοδομικής, αρχιτεκτονικής, λαογραφική, κοινωνικής και αισθητικής φυσιογνωμίας τους, μπορεί να χαρακτηρίζονται:

Χώροι, τόποι, τοπία ή ζώνες ιδιαίτερου κάλλους και φυσικοί σχηματισμοί που συνοδεύουν ή περιβάλλουν ακίνητα και στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ως χώροι, τόποι ή ζώνες προστασίας των παραδοσιακών συνόλων, όπως και αυτοτελείς φυσικοί σχηματισμοί ανθρωπογενούς χαρακτήρα, εντός ή εκτός οικισμών, ως περιοχές που έχουν ανάγκη από ιδιαίτερη προστασία και να θεσπίζονται ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης και να καθορίζονται χρήσεις, κατά παρέκκλιση από τις διατάξεις του νόμου αυτού.

Οι διατάξεις του Γ.Ο.Κ., που χαρακτηρίζουν ένα τοπίο ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, αντισταθμίζουν την αδυναμία προστασίας του τοπίου από το Ν. 1469/1950, εφόσον με την απόφαση χαρακτηρισμού (Προεδρικό Διάταγμα) θεσπίζονται ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης και καθορίζονται χρήσεις. Ακόμη, στην περίπτωση που δεν υπάρχει πρόθεση να τεθούν ειδικοί όροι, περιορισμοί και χρήσεις γης, η διαδικασία χαρακτηρισμού μέσω των διατάξεων του Γ.Ο.Κ. είναι πιο γρήγορη (Υπουργική Απόφαση), γεγονός που τον κατέστησε

Ιωάννα Κακούρη

πολύτιμο εργαλείο χαρακτηρισμού των τοπίων τα προηγούμενα έτη. Στην περίπτωση αυτήν του χαρακτηρισμού με Υπουργική Απόφαση, σύμφωνα με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, έχει καθιερωθεί στη νομολογία ότι για την προστασία του τοπίου επιτρέπεται να επιβληθούν απαγορεύσεις και περιορισμοί.

2.6.4. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Ν. 2742/1999 (ΦΕΚ Α/207/1999)

Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις

Ο εν λόγω νόμος θεσπίστηκε για να καλύψει τη συνταγματική επιταγή του άρθρου 24 περί χωροταξικής οργάνωσης της χώρας, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντός της και να εξασφαλιστούν οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης.

Ένας εκ των στόχων του χωροταξικού σχεδιασμού είναι και η συμβολή του στην προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, στη διατήρηση των οικολογικών και πολιτιστικών αποθεμάτων και στην προβολή και ανάδειξη των

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, παραγωγικών και πολιτιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας. Ειδικότερα, όσον αφορά τις αρχές που λαμβάνονται υπόψη κατά το χωροταξικό σχεδιασμό, ο νόμος αναφέρεται μεταξύ άλλων στις εξής:

- *Την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των πολιτών και τη βελτίωση των υποδομών στο σύνολο του εθνικού χώρου και ιδιαίτερα στις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης.*
- *Την διατήρηση, ενίσχυση και ανάδειξη της οικιστικής και παραγωγικής πολυμορφίας, καθώς και της φυσικής ποικιλότητας στις αστικές και περιαστικές περιοχές αλλά και στην ύπαιθρο και ιδιαίτερα στις παράκτιες, νησιωτικές και ορεινές περιοχές, καθώς και στις περιοχές που παρουσιάζουν αυξημένη βιομηχανική και τουριστική ανάπτυξη.*
- *Την ολοκληρωμένη ανάπτυξη, ανάδειξη και προστασία των νησιών, των ορεινών και των παραμεθωρίων περιοχών της χώρας και ιδιαίτερα την ενίσχυση του δημογραφικού και πληθυσμιακού τους ισοζυγίου, τη διατήρηση και ενθάρρυνση των παραδοσιακών παραγωγικών κλάδων*

τους και της παραγωγικής πολυμορφίας τους, τη βελτίωση της πρόσβασής τους σε βασικές τεχνικές και κοινωνικές υποδομές, καθώς και την προστασία των φυσικών και των πολιτιστικών τους πόρων.

- *Τη συστηματική προστασία, αποκατάσταση, διατήρηση και ανάδειξη των περιοχών, οικισμών, τοπίων, που διαθέτουν στοιχεία φυσικής, πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.*
- *Τη συντήρηση, αποκατάσταση και ολοκληρωμένη διαχείριση των δασών, των αναδασωτέων περιοχών και των αγροτικών εκτάσεων.*
- *Την ορθολογική αξιοποίηση και η ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτινων πόρων.*
- *Τον συντονισμό των δημόσιων προγραμμάτων και έργων που έχουν χωροταξικές επιπτώσεις (Ν. 2742/1999 [ΦΕΚ Α/207/1999], Άρθρο 2).*

Ο χωροταξικός σχεδιασμός πραγματοποιείται σε δύο επίπεδα, εθνικό και περιφερειακό. Στο εθνικό επίπεδο εντάσσονται το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (που εγκρίνεται από την Ολομέλεια της Βουλής κατά το άρθρο 79, παρ. 8 του Συντάγματος), με ορίζοντα 15ετίας και

τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, που καταρτίζονται για ορισμένους τομείς ή κλάδους παραγωγικών δραστηριοτήτων εθνικής σημασίας (πχ ενέργεια, βιομηχανία) ή για ορισμένες κατηγορίες δικτύων και υπηρεσιών τεχνικής, κοινωνικής και διοικητικής υποδομής εθνικού ενδιαφέροντος (πχ λιμένες, οδικοί άξονες, σιδηροδρομικά δίκτυα κλπ) ή για ειδικές περιοχές του εθνικού χώρου που παρουσιάζουν κρίσιμα περιβαλλοντικά, αναπτυξιακά και κοινωνικά προβλήματα ή ιδιαίτερα γεωγραφικά χαρακτηριστικά (πχ παράκτιες και νησιωτικές περιοχές, ορεινές περιοχές κλπ) και αναθεωρούνται ανά πενταετία.

Στο περιφερειακό επίπεδο εντάσσονται τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, τα οποία υποδεικνύουν μεταξύ άλλων τις ειδικότερες κατευθύνσεις για τη χωρική διάρθρωση των βασικών δικτύων και υπηρεσιών διοικητικής, κοινωνικής και τεχνικής υποδομής περιφερειακού και διανομαρχιακού ενδιαφέροντος. Ιεραρχικά, για λόγους εναρμόνισης τους, το Γενικό Πλαίσιο ηγείται των Ειδικών Πλαισίων και αυτά των Περιφερειακών.

Σύμφωνα με την Αριθμ. 6876/4871 (ΦΕΚ Α/128/2008) «Έγκριση του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου

Ιωάννα Κακούρη

Ανάπτυξης», εγκρίθηκε το 2008 το Γενικό Πλαίσιο με ορίζοντα 15ετίας, στους στόχους του οποίου αναφέρονται «η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η διαφύλαξη – προστασία του περιβάλλοντος και, κατά περίπτωση, η αποκατάσταση και / ή ανάδειξη των ευαίσθητων στοιχείων της φύσης, της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τοπίου».

Αυξημένη βαρύτητα αποδίδεται:

- *στον περιορισμό παραγόντων υποβάθμισης του χώρου, όπως η υπέρμετρη αστική εξάπλωση και η διάσπαρτη δόμηση,*
- *στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, στην πρόληψη της ρύπανσης, καθώς και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής,*
- *στην πρόληψη και την αντιμετώπιση φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών και στην αποκατάσταση των πληγισμών περιοχών,*
- *ιδιαίτερης σημασίας επιδίωξη αποτελεί η αναβάθμιση της ποιότητας σχεδιασμού του οικιστικού χώρου και η προώθηση της ανάπλασης υποβαθμισμένων περιοχών ιδιαίτερα σε αστικοποιημένες ζώνες και σε ζώνες έντονης τουριστικής ανάπτυξης.*

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Σε αρκετά σημεία του νόμου γίνεται ρητή αναφορά στο τοπίο, «Ως προς τη διατήρηση και ανάδειξη της ποικιλομορφίας της υπαίθρου, καθώς και τη διατήρηση, ανάδειξη και προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς ... ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να ληφθεί για το «τοπίο», ώστε να αποτελέσει σημαντική συνιστώσα των πολιτικών χωροταξίας, πολεοδομίας, περιβάλλοντος, πολιτισμού και αγροτικής οικονομίας». Στο τρίτο κεφάλαιο, κάτω από τον γενικό τίτλο «Βασικές προτεραιότητες και στρατηγικές κατευθύνσεις για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου» δίδονται μεταξύ άλλων οι ακόλουθες κατευθύνσεις που αφορούν το τοπίο:

- Στο άρθρο 8 «Χωρική διάρθρωση του αστικού δικτύου»: *Αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, κατά προτεραιότητα σε περιοχές με ιδιαίτερη τοπολογική σημασία (όπως στις εισόδους, στο κέντρο και στο παράκτιο μέτωπο της πόλης), με την ενίσχυση των ζωνών πρασίνου, τη βελτίωση της προσβασιμότητας και της ασφάλειας των πεζών (λαμβάνοντας ιδιαίτερη μέριμνα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες) και την αναβάθμιση της αισθητικής του χώρου.*

- Στο άρθρο 9 «Χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του ορεινού, παράκτιου, νησιωτικού και αγροτικού χώρου, καθώς και των παραμεθόριων περιοχών», στις γενικές κατευθύνσεις: Διαφύλαξη της πλούσιας βιοποικιλότητας και των τοπίων που αποτελούν βασικά στοιχεία έλξης και, επομένως, συγκριτικά πλεονεκτήματα των περιοχών αυτών, καθώς και της αρμονίας του ανθρωπογενούς με το φυσικό περιβάλλον, που αποτελεί προϋπόθεση ποιότητας ζωής. Προς τούτο, κατά το σχεδιασμό, πρέπει να γίνονται σεβαστές η κλίμακα του χώρου και η δυναμική αναπαραγωγής του φυσικού περιβάλλοντος και να λαμβάνεται υπόψη η φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων.
- Και για τον ορεινό χώρο: *Διαφύλαξη των τοπίων, των δασών, των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών, καθώς και προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων ως αναπτυξιακών πόρων, με εξειδίκευση των πολιτικών και των μέτρων ανάλογα με τα κύρια χαρακτηριστικά των επί μέρους περιοχών.*
- Στο άρθρο 10 «Διατήρηση, προστασία και ανάδειξη του εθνικού φυσικού και πολιτιστικού πλούτου, διατήρηση

και ανάδειξη της ποικιλομορφίας της υπαίθρου, καθώς και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων», για την αποτελεσματική και ολοκληρωμένη διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς δίδεται μεταξύ άλλων η ακόλουθη κατεύθυνση: *διατύπωση όρων και προϋποθέσεων για την προστασία των, μικρής κλίμακας, τοπίων που αφθονούν στον αγροτικό και τον αστικό χώρο, σε συνδυασμό με την επιδίωξη ήπιας και ποιοτικής τουριστικής ανάπτυξης.*

- Στις χωρικές κατευθύνσεις για την προστασία του τοπίου και της υπαίθρου από την άναρχη οικιστική ανάπτυξη, αφού αναγνωρίσει ότι την κυριότερη απειλή κατά της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί η κατανάλωση χώρου από την άναρχη οικιστική ανάπτυξη, προτείνει για το δραστικό περιορισμό της, τις ακόλουθες κατευθύνσεις:
  - *Πρωτόθηση της αρχής της «συμπαγούς πόλης» σε όλα τα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού. Οι όποιες προτάσεις επεκτάσεων θα πρέπει να αιτιολογούνται τεκμηριωμένα βάσει αντικειμενικών αναγκών (δημογραφικών, οικιστικών και παραγωγικών).*

- *Λήψη μέτρων για τις υπόλοιπες προστατευόμενες περιοχές, στο πλαίσιο Ρυθμιστικών – Πολεοδομικών Σχεδίων.*
- *Στον υπόλοιπο περιαστικό και αγροτικό χώρο: περιορισμός της εκτός σχεδίου δόμησης και ενίσχυση της συγκέντρωσης νέων παραγωγικών μονάδων σε οργανωμένους υποδοχείς.*
- Στην πρόληψη – αντιμετώπιση φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών και αποκατάσταση πληγείσων περιοχών, για την περίπτωση φυσικής καταστροφής δίνει την κατεύθυνση: *ανάπλαση των κατεστραμμένων κατοικιών – χωριών με προδιαγραφές ενταγμένες στο ελληνικό τοπίο και την παράδοση της περιοχής.*
- Τέλος, στο άρθρο 12 «Προϋποθέσεις – μηχανισμοί υλοποίησης», στις ρυθμίσεις για τη βελτίωση του θεσμικού πλαισίου για τον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, ορίζει περιορισμό της εκτός σχεδίου δόμησης με: *τον προσδιορισμό ζωνών προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, των φυσικών πόρων και του τοπίου, στις οποίες θα περιορίζεται ή/και θα απαγορεύεται η δυνατότητα δόμησης.*

Οι άνωθεν στρατηγικές κατευθύνσεις δημιουργούν δεσμεύσεις προς τη διοίκηση, σχετικά με την υποχρέωση εξειδίκευσής τους στα κατώτερα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού. Επίσης, γίνεται σαφές ότι το τοπίο θεωρείται ως αυτόνομος παράγοντας σε σχέση με το περιβάλλον και αναγνωρίζεται η άρρηκτη και σημαντική σχέση του τοπίου με το χωρικό σχεδιασμό.

Το χρονικό χάσμα μεταξύ της έκδοσης των Περιφερειακών Πλαισίων (2003) και αυτής του Γενικού Πλαισίου (2008), που έπεται της πρώτης, δημιούργησε πρόβλημα στην εναρμόνισή τους και δυσλειτουργία, μέχρι την αναθεώρηση των Περιφερειακών Πλαισίων (2011), η οποία αναλύεται ξεχωριστά στην επόμενη ενότητα.

Αναφορικά με τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, πρόκειται για διοικητικές πράξεις, ανεξάρτητα από τον κατευθυντήριο ή τον κανονιστικό χαρακτήρα που μπορεί να έχουν, οι κανόνες των οποίων επιδρούν άμεσα και ευθέως στις ακόλουθες ατομικές διοικητικές πράξεις. Με αυτόν τον τρόπο, τα Ειδικά Πλαίσια δύνανται να συνεισφέρουν στην προστασία, στη διαχείριση και στο σχεδιασμό του τοπίου, με τις ανάλογες απαγορεύσεις και

Ιωάννα Κακούρη

περιορισμούς, πέραν των προδιαγραφών, των κατευθύνσεων και των οδηγιών που περιέχουν.

Στα ήδη εγκεκριμένα Ειδικά Πλαίσια, το τοπίο δε διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις κατευθύνσεις τους, εκτός από το «Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού», το οποίο και εμπεριέχει μια μεθοδολογία εκτίμησης των επιπτώσεων μιας αιολικής μονάδας στο τοπίο. Υπάρχει, επομένως, η επιτακτική ανάγκη, τα επόμενα Ειδικά Πλαίσια που θα εγκριθούν, με έμφαση σε εκείνα που θα αφορούν τις ειδικές περιοχές του εθνικού χώρου με κρίσιμα περιβαλλοντικά, αναπτυξιακά και κοινωνικά προβλήματα ή ιδιαίτερα γεωγραφικά χαρακτηριστικά, να συμπεριλάβουν ρητά την προστασία, τη διαχείριση και το σχεδιασμό του τοπίου στο πλαίσιο των διατάξεών τους.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

2.7. Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΛΑΙΣΙΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΕΙΔΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

2.7.1. Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Το τοπίο αποτελεί το σύνολο φυσικών και πολιτιστικών διεργασιών, στην ευρεία χωρική και χρονική κλίμακα. Επομένως, ο χωροταξικός σχεδιασμός που έχει ως γνώμονα την προστασία του τοπίου αποτελεί το κατ' εξοχήν εργαλείο για τη βέλτιστη διαχείριση των μεταβολών του τοπίου και την εξισορρόπηση περιβαλλοντικών και ανθρωπογενών διεργασιών. Η οριζόντια ενσωμάτωση του τοπίου στο σχεδιασμό υπερβαίνει την απλή αναγνώριση μιας περιοχής (όπως για παράδειγμα την αναγνώριση σε περιοχή Natura ή περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους) και επιτυγχάνει την προστασία και διαχείριση του διπόλου φύσης-πολιτισμού. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου ενσωματώνει στην έννοια του σχεδιασμού τη μέριμνα για το τοπίο και για την αειφορική ανάπτυξη των πόρων, φυσικών και πολιτιστικών.

Ιωάννα Κακούρη

2.7.2. Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΠΧΣΑΑ

Στο νέο αυτό κεφάλαιο για το χωρικό σχεδιασμό, που ανοίγεται με την κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, εισάγεται μια περισσότερο ολοκληρωμένη, ώριμη και εξειδικευμένη προσέγγιση του τοπίου. Την πρώτη αυτή προσπάθεια αυτοτελούς και εξειδικευμένης εξέτασης του τοπίου αποτελεί η αναθεώρηση των δώδεκα Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ), στόχος της οποίας είναι, σε περιφερειακή κλίμακα, η αναγνώριση, η καταγραφή και η τυπολόγηση τοπίων ιδιαίτερης σημασίας, όπως και η εφαρμογή συντονισμένων ενεργειών ανάδειξης και διαχείρισής τους.

Υπό την αναθεώρηση αυτή, το τοπίο εξετάζεται ως περιβαλλοντικός και αναπτυξιακός πόρος και ως συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας, διεκδικώντας έτσι άμεσα το ρόλο που του αρμόζει στο χωροταξικό σχεδιασμό. Έτσι λοιπόν, οι στρατηγικές προτάσεις των ΠΠΧΣΑΑ θα περιλαμβάνουν, συν τοις άλλοις, συγκεκριμένες εκτιμήσεις και κατευθύνσεις για το τοπίο, οι οποίες οφείλουν να ενσωματώνονται οριζόντια σε κάθε χωρική αναπτυξιακή πολιτική των ΠΠΧΣΑΑ, καταλήγοντας στα εξής:

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- Σε γενικές πολιτικές και κατευθύνσεις συγκεκριμένα για την προστασία, ανάδειξη και αειφορική διαχείριση του τοπίου στο σύνολο της Περιφέρειας καθώς και τις βασικές προτεραιότητες.
- Σε κατ' αρχήν αναγνώριση ζωνών τοπίου. Μόνο για τα τοπία ιδιαίτερης αξίας ή ιδιαιτέρως υποβαθμισμένα όπως προκύπτουν από την αξιολόγηση.
- Σε στόχους ποιότητας τοπίων για κάθε ζώνη τοπίου που ορίζεται σε αυτό το ΠΠΧΣΑΑ, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ότι κάθε αναπτυξιακό έργο είναι συμβατό με την επίτευξη των στόχων αυτών.
- Σε προτάσεις για την ελαχιστοποίηση των πιέσεων που αλλοιώνουν το τοπίο και υπόδειξη προτάσεων για πολιτικές και μέτρα διαχείρισης που θα πρέπει να εξειδικευθούν στο χωρικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, τόσο στα προωθούμενα τροποποιητικά Ρυθμιστικά Σχέδια Αθήνας και Θεσσαλονίκης αντίστοιχα, όσο και στον υποκείμενο σχεδιασμό (Ρυθμιστικά σχέδια κατά το ν.2508/97, ΓΠΣ , ΣΧΟΟΑΠ, ΖΟΕ λοιπά σχέδια χρήσης γης , Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες κλπ)

2.7.3. ΖΩΝΗ ΤΟΠΙΟΥ

Με την αναθεώρηση των ΠΠΧΣΑΑ εισάγεται ένα καινοτόμο και σπουδαίο εργαλείο χωρικού σχεδιασμού, η Ζώνη Τοπίου (ΖΤ). Ως Ζώνη Τοπίου ορίζεται *μια περιοχή που αναγνωρίζεται και οριοθετείται με βάση το διακριτό χαρακτήρα της, αφού ληφθούν υπόψη συνολικά τα φυσικό-γεωγραφικά και ανθρωπογενή στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν*. Ο προσδιορισμός μιας περιοχής ως ζώνης τοπίου γίνεται με βάση μια χαρακτηριστική λειτουργία ή στοιχείο της (για παράδειγμα ένα ποτάμι, μια λίμνη κλπ), που της προσδίδει μια διακριτή ταυτότητα, με τη δυνατότητα επέκτασης αυτής σε γειτονικές περιοχές και την προϋπόθεση χωρικών και λειτουργικών αλληλεξαρτήσεων. Στα ΠΠΧΣΑΑ, στο πλαίσιο της αναθεώρησής τους, προτείνεται ο καθορισμός, η αξιολόγηση και η οριοθέτηση των ζωνών τοπίου ανά περιφέρεια, με τις εξής διαβαθμίσεις κατηγοριών τοπίου:

- Τοπία Διεθνούς Αξίας
- Τοπία Εθνικής Αξίας
- Τοπία Περιφερειακής Αξίας
- Τοπία Ιδιαίτεως Υποβαθμισμένα

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Η διαβάθμιση αυτή των τοπίων διαμορφώθηκε βάσει των κριτηρίων αξιολόγησης που θα αναφερθούν εν συνεχεία και σύμφωνα με την κρίση των μελετητών, των τοπικών φορέων και του Περιφερειακού Συμβουλίου.

Οι κατευθύνσεις για κάθε Ζώνη Τοπίου Διεθνούς, Εθνικής και Περιφερειακής Αξίας οφείλουν να ενσωματώνουν πολιτικές και στόχους προτεραιότητας στο σχεδιασμό, τόσο κατά την τροποποίηση των νόμων των Ρυθμιστικών Σχεδίων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης αντίστοιχα, όσο και στον υποκείμενο σχεδιασμό (Ρυθμιστικά σχέδια του ν. 2508/97, ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ΖΟΕ, λοιπά σχέδια χρήσης γης, Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες κλπ), ώστε να εξασφαλίζουν τη διατήρηση της ταυτότητας του τοπίου. Όσον αφορά τα ιδιαίτεως υποβαθμισμένα τοπία, το ΠΠΧΣΑΑ θα πρέπει να εξετάζει και να αναλύει τις αιτίες που οδήγησαν στην υποβάθμιση αυτών, προτείνοντας εξειδικευμένα μέτρα και δράσεις αποκατάστασης στον υποκείμενο σχεδιασμό.

Ιωάννα Κακούρη

2.7.4. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΖΩΝΩΝ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Την προσπάθεια για κατηγοριοποίηση του τοπίου εντός των ζωνών τοπίου υποδαυλίζουν οι επιμέρους αποσπασματικές πολιτικές, που χαρακτηρίζονται από σύγχυση των προτεραιοτήτων τους και συγγέουν για πολλοστή φορά την έννοια του τοπίου με αυτήν του περιβάλλοντος. Η εν λόγω μεθοδολογία για το τοπίο υπερτερεί των μη συνεκτικών πολιτικών, καθώς παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του τοπίου.

Τα κριτήρια αξιολόγησης και κατηγοριοποίησης του τοπίου που περιλαμβάνεται εντός των ζωνών τοπίου είναι τα παρακάτω (ΥΠΕΚΑ, 2011):

- **Αισθητικό και φυσικό κάλλος:** *Ο βαθμός στον οποίο το συγκεκριμένο τοπίο χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο αισθητικό και φυσικό κάλλος.*
- **Αντιπροσωπευτικότητα:** *Ο βαθμός στον οποίο το συγκεκριμένο τοπίο αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα τύπου τοπίου.*

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- **Αναγνωρισιμότητα:** *Ο βαθμός στον οποίο το συγκεκριμένο τοπίο έχει αναγνωρισθεί και καταγραφεί σε διεθνές, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (πχ αναπαράσταση σε έργα τέχνης, ταινίες, αναφορά σε λογοτεχνία κτλ) ή έχει συνδεθεί με διεθνούς, εθνικής και περιφερειακής σημασίας ιστορικά γεγονότα.*
- **Αναλλοίωτος χαρακτήρας – αξιόλογη ποιότητα:** *Ο βαθμός στον οποίο το συγκεκριμένο τοπίο έχει μείνει αναλλοίωτο από αρνητικές παρεμβάσεις, διατηρώντας τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του. Τα στοιχεία που προσδιορίζουν το συγκεκριμένο τοπίο χαρακτηρίζονται αυθεντικά.*
- **Ήδη αναγνωρισμένα προστατευόμενα στοιχεία:** *Ο βαθμός στον οποίο το συγκεκριμένο τοπίο ήδη διακρίνεται από σειρά προστατευόμενων φυσικών και πολιτισμικών στοιχείων, (πχ. αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, οικότοπους προτεραιότητας κλπ).*
- **Μοναδικότητα- σπανιότητα:** *Ο βαθμός στον οποίο το συγκεκριμένο τοπίο είναι μοναδικό σε διεθνές, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Βάσει της σπανιότητάς του, της παρουσίας δηλαδή μοναδικών στοιχείων που το*

Ιωάννα Κακούρη

χαρακτηρίζουν, του προσδίδεται ιδιαίτερη αξία για προστασία και ανάδειξη.

- **Ήδη αναγνωρισμένα προστατευόμενα στοιχεία:** Ο βαθμός στον οποίο το τοπίο αποτελεί σπάνιο ή ευαίσθητο φυσικό πόρο (πχ τουριστικό αξιοθέατο).

Παράλληλα, το ΠΠΧΣΑΑ αναλαμβάνει την περιγραφή των ιδιαίτερων εκείνων χαρακτηριστικών και στοιχείων του τοπίου (για παράδειγμα χαρακτηριστική αρχιτεκτονική κλπ), δίνοντας ιδιαίτερη βάση στην κάλυψη, την περιγραφή της αξίας και των ενδεχόμενων πιέσεων, αλλά και στις κατευθύνσεις προς τον υποκείμενο σχεδιασμό (Ρυθμιστικά σχέδια του ν. 2508/97, ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ΖΟΕ, λοιπά σχέδια χρήσης γης,, Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες κλπ).

2.7.5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΠΠΧΣΑΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Η μεθοδολογία για τη διαμόρφωση της περιφερειακής πολιτικής για το τοπίο βασίζεται στην ανάλυση των υφιστάμενων στοιχείων, στην έρευνα και στη διαβούλευση με τους εμπλεκόμενους φορείς. Η συγκεκριμένη μεθοδολογία αποτελείται

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

από δύο στάδια, την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης και την αξιολόγηση και οριοθέτηση των τοπίων ιδιαίτερης αξίας και των ιδιαίτερος υποβαθμισμένων τοπίων.

Για το πρώτο στάδιο, της αξιολόγησης της υφιστάμενης κατάστασης, θα πρέπει να συλλεχθούν και να απεικονιστούν χαρτογραφικά τα εξής στοιχεία:

- *Περιοχές NATURA 2000 με ιδιαίτερη σήμανση των περιοχών στις οποίες έχουν εγκριθεί Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες*
- *Δάση με ιδιαίτερη σήμανση των Αισθητικών Δασών*
- *Μνημεία και ιστορικοί τόποι (φυσικά, γεώτοποι, πολιτισμικά, θρησκευτικά κτλ)*
- *Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ)*
- *Αρχαιολογικοί χώροι*
- *Παραδοσιακοί οικισμοί*
- *Γεωργικές γαίες υψηλής παραγωγικότητας, λοιπή αγροτική γη*
- *Διαδρομές φυσικού ή και πολιτισμικού ενδιαφέροντος*
- *Τοπόσημα τουριστικού ενδιαφέροντος Διεθνούς, Εθνικής και Περιφερειακής εμβέλειας*

Ιωάννα Κακούρη

- *Παράκτιες περιοχές ή άλλες περιοχές υψηλής επισκεψιμότητας, με ισχυρή οικιστική ή άλλη ανάπτυξη, και με μεγάλης κλίμακος ανατροπή του φυσικού τοπίου*
- *Εκτεταμένες περιοχές επιφανειακής εξόρυξης*
- *Ανάγλυφο του εδάφους – κορυφογραμμές – υδάτινες ζώνες*

Κατά το δεύτερο στάδιο, αυτό της αξιολόγησης και της οριοθέτησης των Τοπίων Ιδιαίτερης Αξίας, θα πρέπει αρχικά να καθοριστούν οι Ζώνες Τοπίου Διεθνούς, Εθνικής και Περιφερειακής Αξίας. Η αξιολόγηση των συγκεκριμένων ζωνών θα πρέπει να περιλαμβάνει την ανάλυση των παρακάτω στοιχείων:

- *Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τοπίου που χρήζουν διατήρησης και ιδιαίτερης διαχείρισης (φυσιολογία, μορφολογία, βλάστηση, υδρογεωλογία, πολιτιστική κληρονομιά, αρχιτεκτονική μορφολογία, χαρακτηριστικά αγροτικής γης, καλλιέργειες).*
- *Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα (τοπόσημα) και στοιχεία του τοπίου που χρήζουν προστασίας και ανάδειξης, όπως φυσικά και πολιτιστικά μνημεία, αξιοθέατα κλπ.*

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- *Διαδρομές φυσικού, πολιτισμικού ενδιαφέροντος προτεινόμενες για προστασία και ανάδειξη σε συνάρτηση με τη συγκεκριμένη ζώνη.*
- *Ελκτικότητα – επισκεψιμότητα τοπίου ως διεθνούς – εθνικής – περιφερειακής αξίας*
- *Καταγραφή και περιγραφή πιέσεων στο τοπίο.*
- *Προτάσεις για αποφυγή / ελαχιστοποίηση των πιέσεων.*
- *Κατευθύνσεις για τα υποκείμενα επίπεδα σχεδιασμού σχετικά με τις πιέσεις που θα πρέπει να ελαχιστοποιηθούν, την δυνατότητα και το είδος αναπτυξιακών διαστάσεων που θα μπορούσαν να ενταχθούν αρμονικά στη ζώνη τοπίου χωρίς να αλλοιωθεί.*
- *Προτάσεις σχετικά με την ανάδειξη του τοπίου.*

Κατά τον ίδιο τρόπο οφείλουν να περιγραφούν τα στοιχεία της αξιολόγησης των Ιδιαίτερος Υποβαθμισμένων Τοπίων, με στόχο την αποτροπή των παραγωγικών, οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων της αλλοίωσής τους στην ευρύτερη περιοχή.

2.7.6. ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΠΠΧΣΑΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Έπειτα από τη μεθοδολογία που αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η ειδική ενότητα των ΠΠΧΣΑΑ για το τοπίο οφείλει, βάσει προδιαγραφών, να περιλαμβάνει μια σειρά γενικών κατευθύνσεων και στόχων, για την προστασία και την αειφορική διαχείριση του τοπίου, σε περιφερειακή κλίμακα. Ακολουθεί η καταγραφή, η περιγραφή και η ανάλυση των ιδιαίτερων εκείνων χαρακτηριστικών του τοπίου, με τις ανάλογες προτεινόμενες πολιτικές που σχετίζονται με αυτά και τις κατευθύνσεις προς τον υποκείμενο σχεδιασμό. Στη συνέχεια, πραγματοποιείται η ανάλυση των χαρακτηριστικών των Ζωνών Τοπίου Διεθνούς, Εθνικής και Περιφερειακής Αξίας και των Υποβαθμισμένων Τοπίων (σύμφωνα με τις ενδεικτικές προδιαγραφές), με τις ανάλογες πολιτικές διαχείρισής τους, τους περιορισμούς και τις κατευθύνσεις προς τον υποκείμενο σχεδιασμό. Τέλος, παρουσιάζονται οι τρόποι σύνδεσης των τοπίων αξίας και εξειδικεύονται οι ειδικές κατευθύνσεις, με στόχο την ενσωμάτωση του τοπίου στις πολιτικές του ΠΠΧΣΑΑ και την εναρμόνισή τους.

2.8. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΩΝ ΠΠΧΣΑΑ – ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

Η ενότητα αυτή αφορά μια σύντομη παρουσίαση και κριτική της εξειδίκευσης των κατευθύνσεων της Ειδικής Ενότητας του Τοπίου στα νέα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, για όλες τις περιφέρειες της χώρας. Η σύγκριση πραγματοποιείται ανάμεσα στα 12 ΠΠΧΣΑΑ του 2003 και στις **Μελέτες Αξιολόγησης, Αναθεώρησης και Εξειδίκευσής τους.**

2.8.1. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ – ΘΡΑΚΗΣ

Το τοπίο στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, χαρακτηρίζεται από έντονη ετερογένεια με πλήθος ορεινών όγκων αλλά και ποταμών, υγροτόπων και πεδιάδων.

Η συνύπαρξη πλήθους σημαντικών οικοσυστημάτων σε σχετικά περιορισμένη γεωγραφική έκταση καθιστά την Περιφέρεια μια περιοχή εξαιρετικής οικολογικής αξίας (ΦΕΚ 1471 Β/09.10.2003).

Ιωάννα Κακούρη

Σημειολογικά, στην Περιφέρεια υπάρχουν Θεσμοθετημένες Προστατευόμενες Περιοχές που περιλαμβάνουν:

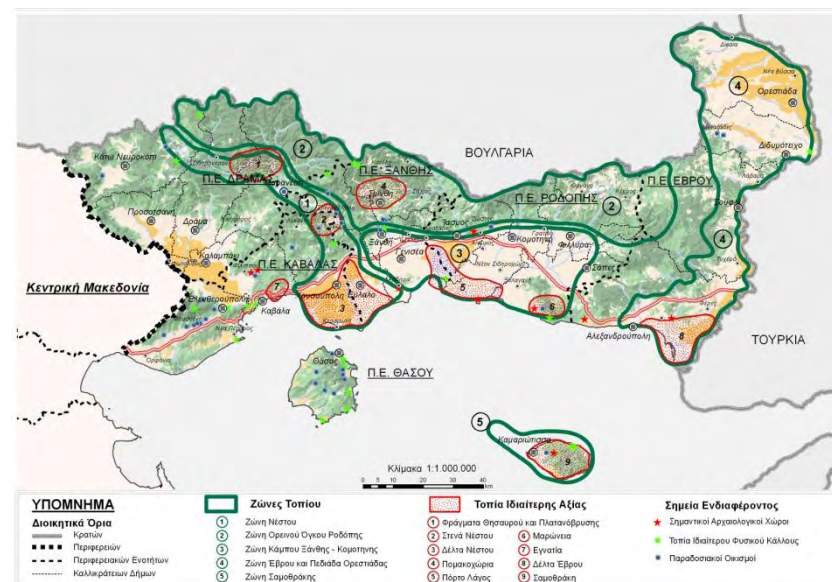
- 4 Εθνικά Πάρκα
- 36 Περιοχές που εντάσσονται στο ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο Natura 2000
- 2 Αισθητικά Δάση
- 3 Βιογενετικά Αποθέματα
- 3 Υγροτόπους Διεθνούς Σημασίας
- 51 Καταφύγια Άγριας Ζωής

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Ανατολικής Μακεδονίας- Θράκης δεν περιλαμβάνει την έννοια «Τοπία» στο σύνολό του, παρά μόνο προσδιορίζει περιοχές ως πόρους φυσικής και πολιτιστικής αξίας, για τους οποίους ενδείκνυται η ορθή διαχείρισή τους (ΦΕΚ 1471 Β/09.10.2003). Αντίθετα, η αναθεώρηση- εξειδίκευση του περιφερειακού πλαισίου αναγνωρίζει συγκεκριμένα τα τοπία της περιφέρειας και προτείνει στρατηγικές πολιτικές διαχείρισης, πραγματοποιώντας σαφή ζωνοποίηση τοπίων που εντοπίζονται με βάση την αξία τους και κατηγοριοποιούνται σε Διεθνούς, Εθνικής και

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Περιφερειακής αξίας ή σε Ιδιαίτερως Υποβαθμισμένα. Στην περιφέρεια αναγνωρίζονται 11 Ζώνες Τοπίου για τις οποίες γίνεται και εξειδίκευση (Παπαγιάννης Θ., Χατζηγιάννης Κ., 2013).

Χάρτης 1: Τοπία Ιδιαίτερης αξίας, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Πηγή: Μελέτη αναθεώρησης ΠΠΧΣΑΑ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Η Πρόταση αναθεώρησης του θεσμοθετημένου Περιφερειακού Πλαισίου Ανατολικής Μακεδονίας- Θράκης κρίνεται ως μια

Ιωάννα Κακούρη

ολοκληρωμένη πρόταση για το τοπίο η οποία περιλαμβάνει όλες τις απαραίτητες κατευθύνσεις για την προώθηση, τη στρατηγική διαχείριση και την προστασία των ιδιαίτερων πόρων της περιφέρειας. Πρόκειται για μια ολοκληρωμένη και συγκροτημένη πολιτική διαχείρισης του τοπίου που ενσωματώνει το σύνολο των ενεργειών και των δράσεων με λογική αλληλουχία ενώ συνδέει αρμονικά τις οριζόντιες με τις κάθετες πολιτικές, όπως την πολιτική για το περιβάλλον, την πολιτική για προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, την πολιτική για την πολεοδομία και τη χωροταξία, την πολιτική για την αγροτική ανάπτυξη και την πολιτική για τον τουρισμό.

Ωστόσο, απαραίτητη κρίνεται η προσπάθεια για συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων φορέων και των ειδικών του τοπίου, ώστε να ευοδωθεί σε μέγιστο βαθμό η εφαρμογή των κατευθύνσεων.

2.8.2. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

Η Περιφέρεια Κρήτης αποτελείται από ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο φυσικό τοπίο, με έντονο ανάγλυφο, που είναι δύσκολο να καταταγεί σε περιορισμένου αριθμού κατηγορίες

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

τοπίων και ένα ιδιαίτερα σημαντικό πολιτιστικό απόθεμα μνημείων και ιστορικών κέντρων (ΦΕΚ 1486 Β/10.10.2003)

Η αξιολόγηση των τοπίων που πραγματοποιεί το αναθεωρημένο ΠΠΧΣΑΑ γίνεται βάσει της λειτουργίας, της σημασίας αλλά και της επισκεψιμότητάς τους, κατατάσσοντάς τα σε Ζώνες Τοπίων Διεθνούς, Εθνικής και Περιφερειακής σημασίας (Κατσέλης Ι., Κλουτσιωνίτη Ο., 2013).

Όσον αφορά τα Τοπία Περιφερειακής σημασίας, σε εφαρμογή των απαιτήσεων της Σύμβασης για το Τοπίο, εντός του ενιαίου δικτύου των «περιοχών με φέρουσα ικανότητα φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου», εντοπίζονται οι ακόλουθες εννέα χωρικές ενότητες ως «τοπία ιδιαίτερης σημασίας» για τις οποίες συγκροτείται ολοκληρωμένο πρόγραμμα ενεργειών και δράσεων, προκειμένου να προωθηθούν άμεσα ως πιλοτικές εφαρμογές και φυσικά δίχως να εγκαταλείπονται οι προσπάθειες ανασυγκρότησης του συνολικού χώρου (Κατσέλης Ι., Κλουτσιωνίτη Ο., 2013):

- ΠΕ Λασιθίου - Ενότητα 1 / Ανατολικές ακτές,

- ΠΕ Λασιθίου και ΒΑ Νομού Ηρακλείου - Ενότητα 2 / Κόλπος Μεράμπελου και ευρύτερη περιβάλλουσα περιοχή,
- ΠΕ Ηρακλείου - Ενότητα 3 / Ηράκλειο - Δίας - Κνωσός – Γιούχτας,
- ΠΕ Ηρακλείου - Ενότητα 4 / Αστερούσια – Γόρτυνα,
- ΠΕ Ρεθύμνης - Ενότητα 5 / Ρέθυμνο και περιβάλλουσα περιοχή,
- ΠΕ Ρεθύμνης - Ενότητα 6 / Μυλοπόταμος – Ίδη, □
- ΠΕ Χανίων - Ενότητα 7 / Χανιά - Ακρωτήρι – Βάμμος,
- ΠΕ Χανίων - Ενότητα 8 / Δυτικές ακτές, έως Ακρωτήρι Κριός και
- ΠΕ Χανίων / Ρεθύμνης - Ενότητα 9 / Νότιες ακτές, έως Φραγκοκάστελο.

Ένας από τους βασικούς στόχους της Περιφέρειας αφορά την ανάπτυξη και διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος, η οποία όμως θα συνδυάζεται με την ανάπτυξη του πρωτογενούς και μεταποιητικού τομέα. Ο στόχος αυτός θα πρέπει να λειτουργεί στα πλαίσια της «ηπίας» ανάπτυξης, η οποία συχνά αναφέρεται και ως αειφορική ανάπτυξη (Κατσέλης Ι., Κλουτσιωνίτη Ο., 2013).

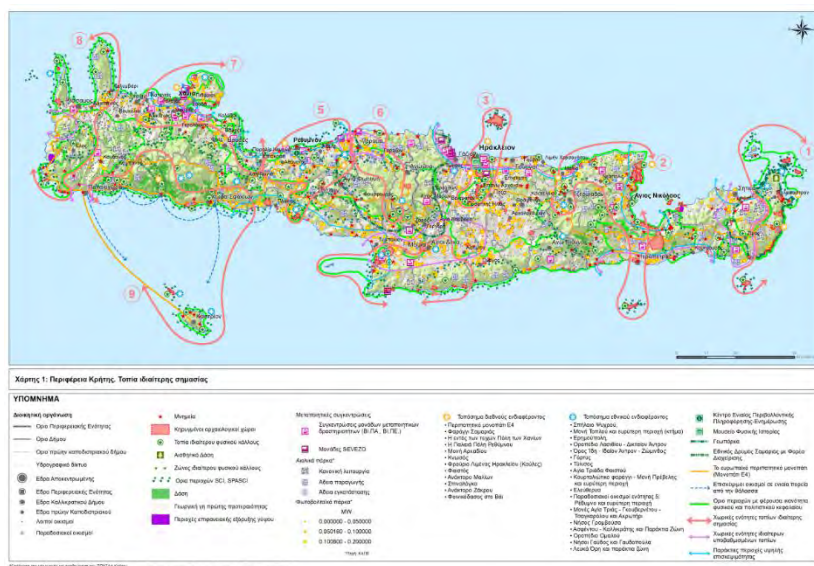
Σύμφωνα με το Περιφερειακό Πλαίσιο Κρήτης δύο είναι τα βασικά στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν τις προτεινόμενες Ενότητες Τοπίου: το φυσικό περιβάλλον (γεωμορφολογία, χλωρίδα, πανίδα, κλίμα κ.α.) και το ανθρωπογενές περιβάλλον (κατασκευές κ.α.). Τονίζεται ότι και τα δύο αυτά στοιχεία διαθέτουν ιστορική διάσταση (ΦΕΚ 1486 Β/10.10.2003).

Το εν λόγω τεύχος δίνει μεγάλη έμφαση στα τοπία περιφερειακής σημασίας, που όπως φαίνεται παραπάνω χωρίζονται σε 9 ενότητες. Επιπλέον, αναφέρονται για κάθε ενότητα το αισθητικό και φυσικό κάλλος της περιοχής, το πολιτισμικό περιβάλλον και παρουσιάζονται τα προστατευόμενα στοιχεία που έχουν ήδη αναγνωριστεί, η μοναδικότητα, η σπανιότητα και η αξία του τοπίου ως φυσικού πόρου. Παράλληλα, γίνεται αξιολόγηση για την ποιότητα και την αλλοίωση του χαρακτήρα της περιοχής και, τέλος, αναφέρονται τα αναγκαία μέτρα προστασίας και διαχείρισης (Κατσέλης Ι., Κλουτσιωνίτη Ο., 2013).

Η Ειδική Ενότητα για το Τοπίο του ΠΠΧΣΑΑ Κρήτης χαρακτηρίζεται από ελλείψεις, με βασικότερη την κατανομή των αξιολογών τοπίων σε Ζώνες Διεθνούς, Εθνικής, Περιφερειακής Αξίας και Ζώνες Ιδιαίτερα Υποβαθμισμένου Τοπίου. Γίνεται αντιληπτό ότι η συγκεκριμένη ειδική ενότητα επικεντρώνεται

κυρίως στις απειλές της περιφέρειας, εστιάζοντας στον έλεγχο της αυθαίρετης δόμησης και του πρωτογενούς τομέα, καθώς και τουρισμού.

Χάρτης 2: Τοπία Ιδιαίτερης σημασίας, Περιφέρεια Κρήτης

Πηγή: Μελέτη αναθεώρησης ΠΠΧΣΑΑ Κρήτης

2.8.3. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου διαθέτει ένα από τα σημαντικότερα οικοσυστήματα της Ελλάδος (και ένα από τα πλέον σημαντικά της Ευρώπης), καθώς και ιδιαίτερως πλούσια βιοποικιλότητα, τόσο σε χλωρίδα όσο και σε πανίδα. Στην Περιφέρεια

Πελοποννήσου υπάρχει σημαντικός αριθμός θεσμοθετημένων περιοχών προστασίας όπως Καταφύγια Άγριας Ζωής, Αισθητικά Δάση κτλ. Παράλληλα, στην Περιφέρεια υπάρχουν 26 περιοχές χαρακτηρισμένες ως περιοχές Natura 2000 (ΦΕΚ 1485 Β/10.10.2003).

Οι γενικές κατευθύνσεις της μελέτης αναθεώρησης του ΠΠΧΣΑΑ Πελοποννήσου διαμορφώνονται στο πλαίσιο της στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Βιοποικιλότητα (2020) και περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη δραστηριοποίηση της Περιφέρειας σχετικά με τη βελτίωση της τήρησης της νομοθεσίας, αλλά και την ανάγκη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για το τοπίο (Δοξιάδης Κ., 2015). Οι ειδικές κατευθύνσεις του αναθεωρημένου ΠΠΧΣΑΑ αφορούν τις περιοχές του δικτύου Natura 2000, τις περιοχές προστασίας εμβληματικών και αξιόλογων τοπίων, τους αρχαιολογικούς χώρους και τους παραδοσιακούς οικισμούς.

Οι προτεινόμενες αυτές κατευθύνσεις αφορούν το σύνολο της περιφέρειας, με παράλληλη εξειδίκευση σε κάθε περιφερειακή ενότητα ξεχωριστά (Δοξιάδης Κ., 2015):

- Για την ΠΕ Αρκαδίας προτείνεται η λειτουργική/αισθητική αναβάθμιση των οδικών προσβάσεων προς Τρίπολη και η προώθηση διατάγματος προστασίας του όρους Μαινάλου ως περιφερειακού πάρκου.
- Για τη ΠΕ Αργολίδας προτείνεται η λειτουργική/αισθητική αναβάθμιση των οδικών προσβάσεων προς τα οικιστικά κέντρα Αργος και Ναύπλιο.
- Για την ΠΕ Κορινθίας προτείνεται η δημιουργία «Αρχαιολογικού Πάρκου» και η λειτουργική/αισθητική αναβάθμιση των οδικών προσβάσεων προς Κόρινθο, Λουτράκι, κατά προτεραιότητα.
- Για την ΠΕ Λακωνίας προτείνεται η ένταξη της Μονεμβασιάς στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, η προστασία και αξιοποίηση των Μυκηναϊκών ταφικών μνημείων στην Πελλάνα και η θεσμοθέτηση Προεδρικού Διατάγματος στην περιοχή του δικτύου Natura 2000: Ταΰγετος, για την οποία υπάρχει εγκεκριμένη ΕΠΜ.

- Για την ΠΕ Μεσσηνίας προτείνεται η ένταξη της Αρχαίας Μεσσήνης και του Ανακτόρου του Νέστορος στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, η εκπόνηση ΕΠΜ στην περιοχή του δικτύου Natura 2000: Θίνες Κυπαρισσίας και η λειτουργική/αισθητική αναβάθμιση των οδικών προσβάσεων προς Καλαμάτα, αρχαιολογικούς χώρους Πύλου και Αρχαίας Μεσσήνης.

Το ΠΠΧΣΧΑΑ χαρακτηρίζεται από επαρκή εξειδίκευση κατευθύνσεων και αναφορά στον υπερκείμενο σχεδιασμό. Ως ελλείψεις του, θα μπορούσαν να αντιστεθούν η σχετικά μικρή εξειδίκευση των κατευθύνσεών του για τους παραδοσιακούς οικισμούς και συγκεκριμένα για την περιοχή της Μάνης, αλλά και η απουσία αναφοράς στον υποκείμενο σχεδιασμό.

2.8.4. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Στην Ειδική Ενότητα για το Τοπίο του ΠΠΧΣΧΑΑ Στερεάς Ελλάδας, καταγράφονται τα προστατευόμενα φυσικά και πολιτιστικά τοπία, καθώς και οι προστατευόμενες πόλεις και οικισμοί. Η κατηγοριοποίηση των τοπίων βάσει του ΠΠΧΣΧΑΑ γίνεται σε «Μεγάλα Τοπία», που αποτελούν τύπους τοπίων βάσει

Ιωάννα Κακούρη

ειδικών κατηγοριών του χώρου και σε «Τοπιακές Ενότητες», που αποτελούν ένα σύνολο φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων και εντάσσονται στα Μεγάλα Τοπία (Μαμάτση Χ., 2014).

Χάρτης 3: Μεγάλα Τοπία Στερεάς Ελλάδας

Πηγή: Μελέτη αναθεώρησης ΠΠΧΣΑΑ Στερεάς Ελλάδας

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Οι γενικές κατευθύνσεις του ΠΠΧΣΑΑ για το Τοπίο περιλαμβάνουν την αποκατάσταση, τη διατήρηση, την ανάδειξη και την προστασία των τοπίων και την ανάπτυξη των δυνατοτήτων τους, ενώ παράλληλα αναφέρονται στον χωροταξικό σχεδιασμό (ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ΖΟΕ, ΜΠΕ). Όσον αφορά τις ειδικές κατευθύνσεις, αυτές εξειδικεύονται ανά τοπιακή ενότητα και αφορούν, μεταξύ άλλων, την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού ανάλογα με τις δυνατότητες και τις ανάγκες κάθε ενότητας, την εκπόνηση ΕΠΜ, τα εργαλεία πολεοδομικού σχεδιασμού (ΓΠΣ, ΠΕΧΠ) και την ένταξη των ΑΠΕ στο τοπίο (Μαμάτση Χ., 2014).

Για τις τοπιακές ενότητες, το ΠΠΧΣΑΑ πραγματοποιεί καταγραφή ποιότητας τοπίου, καταγραφή των πιέσεων και των κινδύνων αλλά και χαρακτηρισμό της αξίας των τοπίων (εθνική, περιφερειακή, διεθνής αξία και τοπίο ιδιαίτερα υποβαθμισμένο). Όσον αφορά τη χωρική εξειδίκευση των κατευθύνσεων του ΠΠΧΣΑΑ, εντοπίζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες κάθε περιοχής μέσα από τις ζώνες ειδικών κατηγοριών του χώρου και λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα. Για τα πολιτιστικά τοπία, δίνονται κατευθύνσεις δημιουργίας συγκεκριμένων πολιτιστικών διαδρομών και για τα φυσικά τοπία,

Ιωάννα Κακούρη

οι κατευθύνσεις που δίνονται είναι αυτές που προτείνονται για τις 26 Τοπιακές Ενότητες (Μαμάτση Χ., 2014).

Χάρτης 4: Τοπιακές Ενότητες Στερεάς Ελλάδας

Πηγή: Μελέτη αναθεώρησης ΠΠΧΣΑΑ Στερεάς Ελλάδας

Παρατηρείται, λοιπόν, ο υψηλός βαθμός εξειδίκευσης του ΠΠΧΣΑΑ για το τοπίο, με σημαντική, όμως, την απουσία αναφοράς στους στόχους ποιότητας τοπίων, όπως αυτοί ορίζονται βάσει της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο, αλλά και της

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

συσχέτισης των κατευθύνσεων του τοπίου με κατευθύνσεις για την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων.

2.8.5. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Το τοπίο συνιστά έναν περιβαλλοντικό και αναπτυξιακό πόρο και με την έννοια αυτή αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας. Τα τοπία της Δυτικής Μακεδονίας αναγνωρίζονται θεσμικά ως συστατικό στοιχείο του ανθρώπινου περιβάλλοντος, ως έκφραση της ποικιλίας, της κοινής πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της και ως θεμέλιο της ταυτότητας της.

Οι γενικές πολιτικές, κατευθύνσεις και στόχοι για το τοπίο συνολικά της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, που προτείνονται στην ειδική ενότητα τοπίου του αναθεωρημένου ΠΠΧΣΑΑ, στηρίζονται στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο. Ως εκ τούτου, προτείνονται η εφαρμογή πολιτικών τοπίου που αποσκοπούν στην προστασία, τη διαχείριση και το σχεδιασμό τους, με την υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων, αλλά και οι διαδικασίες συμμετοχής του κοινού, των τοπικών και περιφερειακών αρχών καθώς και όλων των ενδιαφερόμενων

Ιωάννα Κακούρη

μερών για τον ορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών τοπίου (Γιαννάκου Α., Μουτσιακής Ε., 2015).

Η κατηγοριοποίηση των τοπίων βάσει του ΠΠΧΣΑΑ γίνεται σε ζώνες βιοφυσικών και ανθρωπογενών συστημάτων. Η βιοφυσική ανάλυση του χώρου της Περιφέρειας αφορά τα υδατικά συστήματα, τα πρότυπα φυσικής και ανθρωπογενούς φυτοκάλυψης, τα στοιχεία γεωλογικών διαμορφώσεων, τη μορφολογική κλιμάκωση του αναγλύφου, τις ρυθμίσεις προστασίας του φυσικού πλούτου κλπ. Από την άλλη πλευρά, στοιχεία που εξετάζονται και αφορούν την ανθρωπογενή ανάλυση του χώρου της Περιφέρειας αφορούν τις χρήσεις γης, τις ιστορικές πτυχές, το χωρικό πρότυπο των οικισμών και την πολιτιστική κληρονομιά, η οποία σχετίζεται με παράγοντες, όπως τα κτίρια, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία κλπ. Με βάση αυτό το αξιολογικό περίγραμμα, αναγνωρίζονται και καταγράφονται τα ακόλουθα συστήματα βιοφυσικού τοπίου (Γιαννάκου Α., Μουτσιακής Ε., 2015):

- Δάση μεσαίων και μεγάλων υψομέτρων
- Αγροδοσικές ζώνες και ζώνες μετάβασης από αγροτική σε ημιφυσική/φυσική βλάστηση

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- Αγροτικά συστήματα ετήσιων και δενδρωδών καλλιεργειών
- Υδάτινες και παρυδάτιες ζώνες - υδρογραφία
- Ιδιαίτεροι γεωλογικοί σχηματισμοί - γεώτοποι
- Περιοχές οικολογικής και φυσικής σημασίας με ρυθμίσεις προστασίας και διαχείρισης.

Όσον αφορά τα ανθρωπογενή συστήματα αναγνωρίζονται και καταγράφονται διεξοδικά από το ΠΠΧΣΑΑ τα εξής:

- Αξιόλογοι και παραδοσιακοί οικισμοί
- Αρχαιολογικοί χώροι
- Μνημεία
- Ιστορικοί τόποι

Η ανάλυση και τεκμηρίωση αυτών είναι εκτενής και περιλαμβάνει την περιγραφή, την κάλυψη, τις αξίες, τις απειλές, τις πολιτικές και τα διαχειριστικά μέτρα, τις προτεινόμενες δράσεις αλλά και τις κατευθύνσεις για ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ και ΜΠΕ.

Με τον ίδιο τρόπο αναλύονται και περιγράφονται εκτενώς τα χαρακτηριστικά των ζωνών τοπίων διεθνούς, εθνικής και περιφερειακής αξίας, καθώς και των ιδιαίτερα υποβαθμισμένων τοπίων, καταλήγοντας σε (Γιαννάκου Α., Μουτσιακής Ε., 2015):

Ιωάννα Κακούρη

- 2 Ζώνες Τοπίου Διεθνούς Αξίας
- 6 Ζώνες Τοπίου Εθνικής Αξίας
- 1 Ζώνη Τοπίου Περιφερειακής Αξίας
- Επίσης, εντοπίζονται και μεμονωμένα τοπία ιδιαίτερης αξίας, τα οποία δεν εντάσσονται σε κάποια ζώνη.

Οι ειδικές κατευθύνσεις του ΠΠΧΣΑΑ Δυτικής Μακεδονίας εξειδικεύονται σε βασικές τομεακές πολιτικές για την ενσωμάτωση του τοπίου σε αυτές, δίνοντας ενδεικτικές κατευθύνσεις στους τομείς της γεωργίας, της εξόρυξης, του τουρισμού, της ενέργειας, της διαχείρισης των υδάτων, αλλά και του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού (Γιαννάκου Α., Μουτσιακής Ε., 2015). Επομένως, η ειδική ενότητα για το τοπίο στο συγκεκριμένο ΠΠΧΣΑΑ παρουσιάζεται επαρκής στο περιεχόμενό της και χωρίς ελλείψεις.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Χάρτης 5: Φυσική και πολιτιστική κληρονομιά - Ευρείες ζώνες και δίκτυα φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Πηγή: Μελέτη αναθεώρησης ΠΠΧΣΑΑ Δυτικής Μακεδονίας

Ιωάννα Κακούρη

2.8.6. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Η ποικιλία του ανάγλυφου και της γεωμορφολογίας της περιοχής που καλύπτει η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, σε συνδυασμό με την πολυμορφία του ανθρωπογενούς περιβάλλοντός της, έχουν επιτρέψει τον σχηματισμό πολλών αξιόλογων τοπίων τα οποία ποικίλουν αντίστοιχα αναφορικά με τα χαρακτηριστικά τους (Οικονόμου Δ., Αυγουστίδου Ε., Γεώργας Δ., Γεωργιάδης Γ., 2012).

Στα τοπία αυτά, τα οποία συχνά εμφανίζονται ενοποιημένα σε μορφή ζωνών, άλλοτε κυριαρχεί ο ορεινός χαρακτήρας του εδάφους, η θάλασσα και η ακτή, άλλοτε η βλάστηση ή η ανθρωπογενής καλλιέργεια, ενώ πολύ συχνά τα παραπάνω συνδυάζονται με στοιχεία του δομημένου περιβάλλοντος με την μορφή αρχαιολογικών τόπων, παραδοσιακών οικισμών, μοναστηριών, εκκλησιών κλπ (Οικονόμου Δ., Αυγουστίδου Ε., Γεώργας Δ., Γεωργιάδης Γ., 2012).

Ανάμεσα στις ευρείες ενότητες αξιόλογων τοπίων της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας που έχουν ξεχωριστό χαρακτήρα, το αναθεωρημένο ΠΠΧΣΑΑ καταγράφει τις

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

ακόλουθες (Οικονόμου Δ., Αυγουστίδου Ε., Γεώργας Δ., Γεωργιάδης Γ., 2012):

- Τον ορεινό όγκο και την ευρύτερη περιοχή του Ολύμπου
- Την παράκτια Χαλκιδική και τον Ελαιώνα της
- Την παραμεθόρια ζώνη
- Τους δρόμους του κρασιού
- Την ευρύτερη ζώνη του κάμπου της Θεσσαλονίκης με τις εναλλαγές καλλιεργειών

Για την αξιολόγηση των τοπίων και τη διάκρισή τους σε τοπία διεθνούς, εθνικής ή περιφερειακής αξίας, εκτιμάται από το ΠΠΧΣΑΑ η υφιστάμενη ελκτικότητα και επισκεψιμότητα που παρουσιάζουν σε συνδυασμό με την εκτίμηση της δυναμικής που μπορεί να έχουν στο μέλλον σε συνδυασμό με το χαρακτήρα και ένταση των πιέσεων που δέχονται από το περιβάλλον τους. Αναγνωρίζονται, επομένως, και καταγράφονται 2 Ζώνες Τοπίων Διεθνούς Αξίας, 3 Ζώνες Τοπίων Εθνικής Αξίας, 3 Ζώνες Τοπίων Περιφερειακής Αξίας και 2 Ζώνες Ιδιαίτερος Υποβαθμισμένων Τοπίων, οι οποίες αναλύονται εκτενώς βάσει των προδιαγραφών μεθοδολογίας του ΠΠΧΣΑΑ (Οικονόμου Δ., Αυγουστίδου Ε., Γεώργας Δ., Γεωργιάδης Γ., 2012).

Ιωάννα Κακούρη

Η Ειδική Ενότητα για το Τοπίο της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας επικεντρώνεται κυρίως στον έλεγχο της μεταλλευτικής και λατομικής δραστηριότητας, καθώς και της εκτός σχεδίου δόμησης. Η ανάδειξη των τοπίων της προτείνεται να επιτευχθεί κυρίως μέσω της ενημέρωσης των αρμόδιων φορέων για την προστασία και ανάδειξη των αξιόλογων τοπίων της, καθώς και της δημιουργίας θέσεων θέασης ώστε αυτά να είναι περισσότερο προσβάσιμα στους επισκέπτες της Περιφέρειας (Οικονόμου Δ., Αυγουστίδου Ε., Γεώργας Δ., Γεωργιάδης Γ., 2012).

Η ειδική ενότητα για το τοπίο στο αναθεωρημένο ΠΠΧΣΑΑ Κεντρικής Μακεδονίας διαπιστώνεται ότι ακολουθεί επαρκώς τις προδιαγραφές, με ιδιαίτερη αναφορά στη συσχέτιση του τοπίου με τις κατευθύνσεις των Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, αλλά και με τις κατευθύνσεις σχετικά με την ανάπτυξη άλλων τομεακών πολιτικών. Σημαντική, ωστόσο, κρίνεται η έλλειψή του στην αναφορά των κριτηρίων αξιολόγησης του τοπίου, όπως αυτά ορίζονται στις προδιαγραφές.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

2.8.7. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

Η Περιφέρεια Ηπείρου διαθέτει πλούσια γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά με ορεινές, ημιορεινές περιοχές, εκτεταμένο παράκτιο μέτωπο, καθώς και σημαντικές πεδινές εκτάσεις. Ωστόσο, κατά βάση χαρακτηρίζεται από τον ορεινό της χαρακτήρα και την αφθονία των επιφανειακών υδάτων της (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2012).

Στην Ειδική Ενότητα για το Τοπίο της Περιφέρειας Ηπείρου, τα αξιόλογα τοπία κατηγοριοποιούνται σε τέσσερις ζώνες, σύμφωνα με τις προδιαγραφές εκπόνησής της, οι οποίες είναι οι ζώνες τοπίου Διεθνούς, Εθνικής και Περιφερειακής αξίας, αλλά και οι ζώνες ιδιαίτερα υποβαθμισμένων τοπίων. Με σκοπό την βέλτιστη σύγκριση των αξιόλογων τοπίων της Περιφέρειας, δημιουργήθηκαν στα πλαίσια της Ειδικής Ενότητας για το Τοπίο 11 περιοχές ως τοπιακές μονάδες, οι οποίες διαθέτουν τα γενικά χαρακτηριστικά που ορίζουν έναν συγκεκριμένο και ιδιαίτερο χαρακτήρα καθώς και σαφή γεωγραφικά όρια (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2012).

Με την προαναφερθείσα κατηγοριοποίηση και ταξινόμηση έχει γίνει στη συνέχεια η αξιολόγηση των τοπίων της Περιφέρειας

Ιωάννα Κακούρη

Ηπείρου. Τα γενικά κριτήρια τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση των τοπίων είναι τα εξής (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2012):

- Αισθητικό και φυσικό κάλλος
- Αντιπροσωπευτικότητα
- Αναγνωρισιμότητα
- Ποιότητα και αναλλοίωτος χαρακτήρας
- Παρουσία προστατευόμενων στοιχείων και τοπόσημων
- Μοναδικότητα-Σπανιότητα
- Λειτουργία του τοπίου ως φυσικού πόρου

Με βάση την μελέτη των παραπάνω κριτηρίων τα τοπία της Περιφέρειας μπορούν να χαρακτηριστούν ως τοπία υψηλής αξίας, μέτριας αξίας ή χαμηλής αξίας.

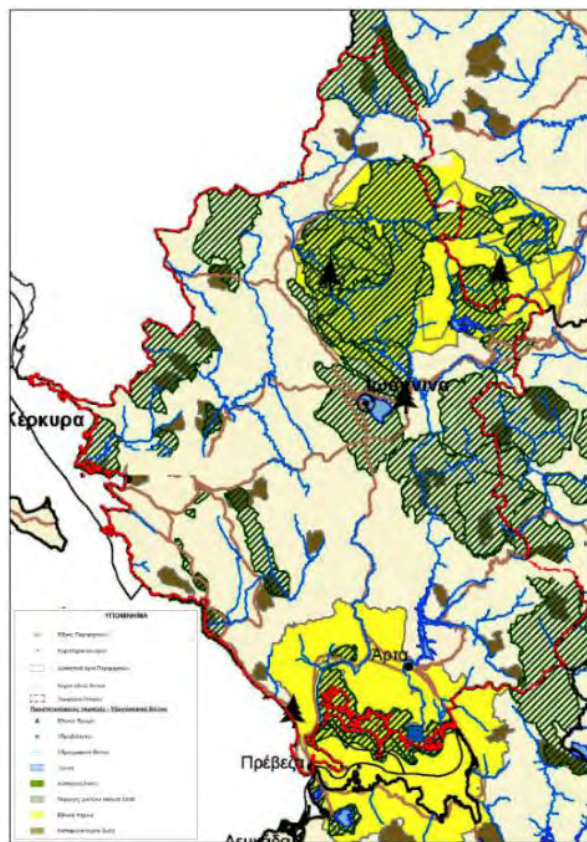
Το ΠΠΧΣΑΑ Ηπείρου υιοθετεί κατευθύνσεις με στόχο την ανάδειξη, την προστασία και την αειφορική διαχείριση του τοπίου έχοντας ως κύριες προτάσεις: την προστασία των τοπίων, των γεωργικών εκτάσεων κ.α. από την ανεξέλεγκτη και άναρχη διασπορά δραστηριοτήτων και εγκαταστάσεων, την ενίσχυση της διαφύλαξης των περιοχών απόλυτης προστασίας της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς κ.α. (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2012).

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Ο γενικός στόχος ο οποίος τίθεται από την Περιφέρεια Ηπείρου είναι «η προστασία και η ανάδειξη των φυσικών οικοσυστημάτων και τοπίων, των αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων και μνημείων, με τη δημιουργία νέων δικτύων πολιτιστικών διαδρομών και φυσικού περιβάλλοντος κατά ενότητες, παράκτιες και ορεινές». Η Ειδική Ενότητα για το Τοπίο της Περιφέρειας Ηπείρου επικεντρώνεται περισσότερο στη διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας και του πρωτογενούς τομέα, με στόχο την προστασία και την αειφορική διαχείριση του τοπίου (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2012).

Η ειδική ενότητα για το τοπίο που παρουσιάζεται στο αναθεωρημένο ΠΠΧΣΑΑ Ηπείρου χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό εξειδίκευσης και τήρησης των προδιαγραφών εκπόνησής της, κατευθύνσεις προς τον υποκείμενο σχεδιασμό και προς τις βασικές τομεακές πολιτικές, αλλά και από τη δυνατότητα εξασφάλισης της βέλτιστης διαχείρισης των αλλαγών στο τοπίο, με στόχο την εναρμόνιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων με την προτεινόμενη αειφορική ανάπτυξη της Περιφέρειας.

Χάρτης 6: Τοπίο της Περιφέρειας Ηπείρου

Πηγή: Μελέτη αναθεώρησης ΠΠΧΣΑΑ Ηπείρου

2.8.8. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου είναι μια νησιωτική Περιφέρεια, με εννέα κατοικημένα νησιά σε τρεις Νομούς (Λέσβου, Χίου και Σάμου), η οποία χαρακτηρίζεται από τη μοναδικότητα και την αναγνωσιμότητα των τοπίων της. Τα τοπία των νησιών του Βορείου Αιγαίου αντικατοπτρίζουν τις τρέχουσες και παλαιότερες σχέσεις που επικρατούσαν μεταξύ των ανθρώπων και του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντός τους, ενώ συμβάλλουν με την ποικιλομορφία τους στη διαμόρφωση της τοπικής και περιφερειακής ταυτότητας (Παπαγεωργίου Φ., Τριανταφυλλίδης Λ., Μανδουλάς Χ., 2012).

Στην Ειδική Ενότητα για το Τοπίο της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, πραγματοποιείται αρχικά η αναγνώριση και ο χαρακτηρισμός των τοπίων της περιφέρειας, βάσει προδιαγραφών (περιοχές Natura, αισθητικά δάση, μνημεία, παραδοσιακοί οικισμοί κλπ), και στη συνέχεια η αξιολόγηση, τα κριτήρια αξιολόγησης και η τυπολογία των τοπίων ιδιαίτερης αξίας (διεθνούς, εθνικής και περιφερειακής), καθώς και των υποβαθμισμένων τοπίων των νησιών του Β. Αιγαίου (Παπαγεωργίου Φ., Τριανταφυλλίδης Λ., Μανδουλάς Χ., 2012). Για κάθε περιφερειακή ενότητα πραγματοποιείται ο διαχωρισμός

Ιωάννα Κακούρη

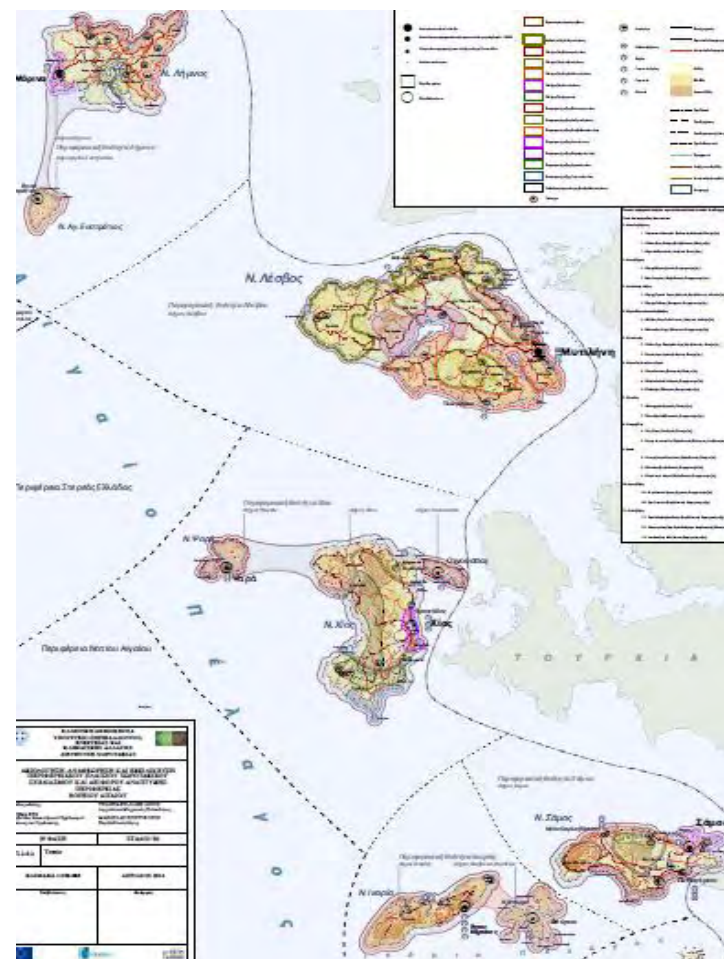
της σε ζώνες και ορίζονται, στη συνέχεια, οι τύποι τοπίων με βάση τον χαρακτήρα που υπερισχύει, από τον συνδυασμό των μορφών λειτουργιών και αξιών για κάθε τύπο τοπίου, καταλήγοντας στους ακόλουθους τύπους(Παπαγεωργίου Φ., Τριανταφυλλίδης Λ., Μανδυλάς Χ., 2012):

- Τουριστικός
- Πολιτισμικός (Θρησκευτικός/αρχαιολογικός/ιστορικός)
- Περιβαλλοντικός
- Αγροτικός
- Αστικός
- Αισθητικός
- Παραγωγικός (Μεταποιητικός)

Ο βαθμός εξειδίκευσης της Ειδικής Ενότητας Τοπίου του ΠΠΧΣΑΑ Βορείου Αιγαίου χαρακτηρίζεται γενικά επαρκής ανά περιφερειακή ενότητα, ακολουθώντας τις προδιαγραφές μεθοδολογίας, με αισθητή όμως την απουσία της διασύνδεσης αξιόλογων τοπίων, όπου αυτή επιτρέπεται, αλλά και της πληρέστερης συσχέτισης των κατευθύνσεων του τοπίου με αυτές των Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις ΑΠΕ και τον Τουρισμό.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Χάρτης 7: Τοπία Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Πηγή: Μελέτη αναθεώρησης ΠΠΧΣΑΑ Βορείου Αιγαίου

2.8.9. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η μελέτη αναθεώρησης του θεσμοθετημένου ΠΠΧΣΑΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου δεν περιλαμβάνει ειδικό τεύχος για το τοπίο, όπως τα αναθεωρημένα ΠΠΧΣΑΑ των περιφερειών που αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες, αλλά αναφέρεται στο τοπίο μέσα από την ενότητα «Τοπίο και Φυσικό και Πολιτιστικό περιβάλλον» (Τσεκούρας Γ., Μαυρογεώργης Θ., 2012). Η Περιφέρεια Ν. Αιγαίου φιλοξενεί το μεγαλύτερο αριθμό περιοχών του Δικτύου Natura στη χώρα (62 περιοχές) και διαθέτει μνημεία παγκόσμιας ακτινοβολίας (Θήρα, Δήλος, Λίνδος, Ρόδος, Πάτμος, Κως), εκ των οποίων τρία αποτελούν μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO).

Ο οικιστικός πλούτος της περιφέρειας είναι εξαιρετικά μεγάλος: το κάθε νησί παρουσιάζει ιδιαίτερο χαρακτήρα επηρεασμένο τόσο από το ανάγλυφό του, όσο και από την ιστορική του διαδρομή. Μεταξύ των οικιστικών συνόλων της Περιφέρειας, ένας μεγάλος αριθμός έχει αξιολογηθεί ως σημαντικού ενδιαφέροντος και έχει υπαχθεί στο καθεστώς των διατηρητέων παραδοσιακών οικισμών. Όμως παρά την ύπαρξη τόσο σημαντικού οικιστικού πλούτου, που από μόνος του αποτελεί πόλο έλξης, ελάχιστα έργα συντήρησης και ανάδειξης των

οικισμών έχουν γίνει από πλευράς πολιτείας, με αποτέλεσμα να υπάρχει σημαντική αλλοίωσή τους είτε από νέα κτίσματα, είτε από επεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίρια (Τσεκούρας Γ., Μαυρογεώργης Θ., 2012).

Όσον αφορά τα προστατευόμενα τοπία και τους προστατευόμενους φυσικούς σχηματισμούς, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το αναθεωρημένο ΠΠΧΣΑΑ της περιφέρειας δεν αναγνωρίζει καμία περιοχή που να ανήκει σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες, εκτός από τα Κηρυγμένα ΤΙΦΚ του Ν. 1465/1950. Εντοπίζεται η πλήρης απουσία κατευθύνσεων βάσει των προδιαγραφών για το τοπίο (ζώνες τοπίων ιδιαίτερης αξίας, αξιολόγηση τοπίων κλπ.), με εξαίρεση την απλή κατηγοριοποίηση των χαρακτηριστικών του αγροτικού τοπίου σε πέντε κατηγορίες: τις αναβαθμίδες, τις περιφράξεις, τα μονοπάτια, τις αγροτικές κατασκευές, και τις υπόλοιπες κατασκευές της υπαίθρου (Τσεκούρας Γ., Μαυρογεώργης Θ., 2012). Η διατήρηση του αγροτικού τοπίου δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο συγκεκριμένης πολιτικής, με τις διατάξεις για την εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών δόμηση να έχουν δημιουργήσει σημαντικές αλλοιώσεις στο τοπίο.

Η μελέτη αναθεώρησης και εξειδίκευσης του ΠΠΧΣΑΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου επιβάλλεται να συμπεριλάβει μια ολοκληρωμένη πολιτική κατευθύνσεων για το τοπίο, σε ειδική ενότητα αφιερωμένη αποκλειστικά στο τοπίο, δεδομένου του αξιόλογου αριθμού ιδιαίτερων τοπίων της περιφέρειας και της ύψιστης σημασίας τους στον πολιτιστικό αλλά και τον τουριστικό τομέα. Πρέπει, επίσης, ιδιαίτερη βαρύτητα να δοθεί στη διαχείριση των ακτών, με την εξειδίκευση της έννοιας της «κρίσιμης» παράκτιας ζώνης, την αποφυγή συγκρούσεων χρήσεων γης και την λήψη των κατάλληλων μέτρων προστασίας.

2.8.10. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Στα πλαίσια της μελέτης αναθεώρησης και αξιολόγησης του ΠΠΧΣΑΑ της Περιφέρειας Θεσσαλίας προβλέπεται η δημιουργία Ειδικής Ενότητας για το Τοπίο, η οποία όμως απουσιάζει από τα Ειδικά Παραδοτέα, μέχρι και σήμερα. Στο αναθεωρημένο ΠΠΧΣΑΑ το τοπίο αναφέρεται στην υποενότητα «Προτεινόμενο δίκτυο αξιόλογων τοπίων», στο οποίο προτείνεται ένα δίκτυο αξιόλογων τοπίων για τη Θεσσαλία στο οποίο περιλαμβάνονται περιοχές προστασίας, αρχαιολογικοί χώροι, σύνολα παραδοσιακών οικισμών κ.α. (Τσακίρης Σ., Δασκαλάκης

Κ., Λαγκαδινού Ε., 2014). Στα τοπία αυτά θα επιδιωχθεί κατά προτεραιότητα η εφαρμογή συντονισμένων δράσεων ανάδειξης και διαχείρισης, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Συνθήκη για το Τοπίο (Τσακίρης Σ., Δασκαλάκης Κ., Λαγκαδινού Ε., 2014).

Το προτεινόμενο δίκτυο θα αποτελείται από Ζώνες Τοπίου, κάθε μία από τις οποίες θα περιλαμβάνει επιμέρους τοπία ιεραρχημένα σε Διεθνούς, Εθνικής και Περιφερειακής αξίας. Οι ζώνες που προτείνονται είναι οι ακόλουθες τέσσερις (Τσακίρης Σ., Δασκαλάκης Κ., Λαγκαδινού Ε., 2014):

- Ζώνη Τοπίου 1: Ανατολικά παράλια Θεσσαλίας
- Ζώνη Τοπίου 2: Βόρειες Σποράδες
- Ζώνη Τοπίου 3: Θεσσαλικός κάμπος
- Ζώνη Τοπίου 4: Θεσσαλική Πίνδος

Η ολοκλήρωση της οριοθέτησης και η ορθή διαχείριση των εν λόγω περιοχών οφείλει να αποτελέσει προτεραιότητα για το ΠΠΧΣΑΑ της περιφέρειας, όπως επίσης και ο καθορισμός επιμέρους ζωνών, αλλά και ο ορισμός των επιτρεπόμενων επεμβάσεων και δραστηριοτήτων εντός των ζωνών αυτών.

Παρατηρείται πως η μελέτη αναθεώρησης του ΠΠΧΣΑΑ της Περιφέρειας Θεσσαλίας προτείνει μία σειρά κατευθύνσεων, η

οποία αναφέρεται περισσότερο στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και λιγότερο στο τοπίο, ως διακριτή έννοια (Τσακίρης Σ., Δασκαλάκης Κ., Λαγκαδινού Ε., 2014). Απαραίτητη, λοιπόν, κρίνεται η σύνταξη ειδικής μελέτης για το τοπίο, που θα ακολουθεί πιστά τις προδιαγραφές μεθοδολογίας της, οι οποίες, με εξαίρεση τη ζωνοποίηση των αξιόλογων τοπίων, αποτελούν σοβαρή έλλειψη της παρούσας μελέτης.

2.8.11. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας διαθέτει μια πλούσια γεωμορφολογία, στην οποία περιλαμβάνονται όρη με ιδιαίτερα υψόμετρα, μεγάλες φυσικές και τεχνητές λίμνες και σημαντικά ποτάμια της χώρας. Συγκριτικό πλεονέκτημά της αποτελούν τα φυσικά τοπία και οι περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας που προστατεύονται βάσει του διεθνούς, κοινοτικού και εθνικού δικαίου (Πανταζής Α., Κυριόπουλου Π., Ιατρού Α., 2012).

Η μελέτη αναθεώρησης του ΠΠΧΣΑΑ της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας περιλαμβάνει ειδικό τεύχος μελέτης για το τοπίο, στο οποίο εμπεριέχονται, βάσει προδιαγραφών, η μεθοδολογία, οι γενικές πολιτικές για την ανάδειξη, την προστασία και την

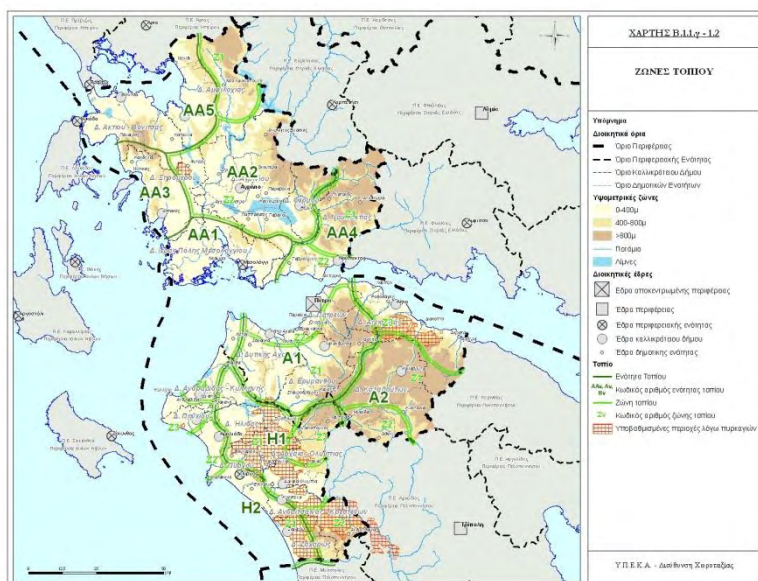
αιφορική διαχείριση του τοπίου της περιφέρειας και οι ζώνες τοπίου, με την ενδεικτική οριοθέτησή τους και τα γενικά χαρακτηριστικά τους (Πανταζής Α., Κυριόπουλου Π., Ιατρού Α., 2012).

Η αναγνώριση και ανάγνωση των τύπων τοπίων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, στη συγκεκριμένη μελέτη τοπίου, βασίζεται σε μια διαφορετική προσέγγιση, η οποία εξετάζει την υλική και άυλη διάσταση του τοπίου. Η μεθοδολογία ακολουθεί τα κριτήρια για την ενιαία αξιολόγηση που προσδιορίζουν οι προδιαγραφές, προσθέτοντας το κριτήριο της «αρχαιότητας – ιστορικότητας», το οποίο αφορά την άυλη διάσταση του τοπίου που προαναφέρθηκε (Πανταζής Α., Κυριόπουλου Π., Ιατρού Α., 2012).

Η μελέτη για το τοπίο της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζει έναν σημαντικό βαθμό εξειδίκευσης ανά τοπιακή ενότητα, με ολοκληρωμένη ανάλυση των χαρακτηριστικών τους, των απειλών που δέχονται αλλά και των κατευθύνσεων προς τον υποκείμενο σχεδιασμό (ΓΠΣ, ΜΠΕ). Η καινοτομία που εισάγει ως προς τη διάκριση της υλικής και άυλης διάστασης του τοπίου βοηθά ιδιαίτερα την επιμέρους ανάλυση του τοπίου, αλλά και τις στοχευμένες προτάσεις επ' αυτού.

Χάρτης 8: Ζώνες Τοπίου Δυτικής Ελλάδας

Πηγή: Μελέτη αναθεώρησης ΠΠΧΣΑΑ Δυτικής Ελλάδας

2.8.12. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

Η γεωτεχνική και γεωλογική δομή της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, καθώς και η σεισμικότητα της περιοχής, έχει δημιουργήσει μια φυσική και γεωμορφολογική ποικιλότητα η οποία, συνδυαζόμενη με τα ανθρωπογενή στοιχεία, οδήγησε σε μια εξαιρετικά πλούσια τοπιακή ποικιλότητα. Η ποικιλία αυτή των τοπίων εμφανίζεται σε όλα τα νησιά της εν λόγω περιφέρειας

και συνιστά ένα αντιπροσωπευτικό και χαρακτηριστικό δείγμα του μεσογειακού τοπίου (Καραθανάση Ε., 2013).

Σύμφωνα με τη μεθοδολογία που υιοθετήθηκε προκειμένου να καθοριστεί η περιφερειακή πολιτική για το τοπίο, ορίστηκαν και οριοθετήθηκαν οι Ζώνες Τοπίου της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, βάσει γεωγραφικής διαίρεσης της Περιφέρειας, ως εξής(Καραθανάση Ε., 2013):

- Ζώνη Τοπίου Διαπόντιων Νήσων
- Ζώνη Τοπίου Κέρκυρας
- Ζώνη Τοπίου Παξών
- Ζώνη Τοπίου Λευκάδας
- Ζώνη Τοπίου Μεγανησίου – Καλάμου – Καστού
- Ζώνη Τοπίου Κεφαλονιάς
- Ζώνη Τοπίου Ιθάκης
- Ζώνη Τοπίου Ζακύνθου

Η καθεμία Ζώνη Τοπίου της περιφέρειας περιγράφεται αναλυτικά και αναφέρονται συγχρόνως όλα τα επιμέρους στοιχεία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, τα οποία από κοινού συνθέτουν την ταυτότητα της εν λόγω ζώνης. Σε καθεμία από τις καθορισμένες Ζώνες Τοπίου της Περιφέρειας επιλέγονται

Ιωάννα Κακούρη

επιμέρους τοπία με κριτήριο την αξία τους. Στην συνέχεια, τα αξιόλογα τοπία ιεραρχούνται σε τοπία διεθνούς, εθνικής και περιφερειακής αξίας βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων, όπως για παράδειγμα το ιδιαίτερο κάλλος τους, ο βαθμός αναγνωσιμότητάς τους, η μοναδικότητα – σπανιότητά τους κλπ. Σύμφωνα με τις προδιαγραφές εντοπίζονται επίσης τα έντονα υποβαθμισμένα τοπία τα οποία δέχονται έντονες πιέσεις, περιβαλλοντικής, αισθητικής και λειτουργικής φύσης (Καραθανάση Ε., 2013).

Και στις δύο περιπτώσεις, των αξιόλογων και υποβαθμισμένων τοπίων, αναφέρονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τοπίου, οι αξίες που αυτό φέρει, οι απειλές που δέχεται, καθώς και προτεινόμενα διαχειριστικά μέτρα και κατευθύνσεις για τον υποκείμενο σχεδιασμό (Καραθανάση Ε., 2013).

Η ειδική μελέτη για το τοπίο στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων χαρακτηρίζεται από ολοκληρωμένη ανάλυση και σημαντικό βαθμό εξειδίκευσης ανά τοπιακή ενότητα. Ωστόσο, οι διάσπαρτες κατευθύνσεις συσχέτισης του τοπίου με τον τουρισμό θα ήταν χρήσιμο να αναφέρονται στις σχετικές, για την περιφέρεια, κατευθύνσεις του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

2.9. Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ

Στο πλαίσιο των σημαντικών μεταβολών που χαρακτηρίζουν το τοπίο του ευρωπαϊκού χώρου και συγκεκριμένα τα τοπία της Γαλλικής Επικράτειας, θεσμοθετείται το 1993 ο Γαλλικός Νόμος «Για την Προστασία και τη Βελτιστοποίηση των Τοπίων» (French law on the protection and enhancement of landscapes of 1993.), με σκοπό να κατευθύνει και να ελέγξει την εξέλιξη των υφιστάμενων τοπίων, αλλά και να υποστηρίξει τη δημιουργία νέων τοπίων. Το όραμα του συγκεκριμένου νόμου εστιάζει στο να συμπεριληφθεί η θεώρηση του τοπίου σε έναν συνεχή διάλογο μεταξύ προστασίας και σχεδιασμού.

Ένα σπουδαίο εργαλείο για την επίτευξη των στόχων του γαλλικού νόμου περί προστασίας και βελτιστοποίησης των τοπίων αποτελεί ο Άτλαντας Τοπίου. Ο βασικός σκοπός ενός Άτλαντα Τοπίου είναι να καθιερώσει την καταγραφή των τοπίων και των μηχανισμών μετασχηματισμού τους. Έτσι, έχοντας ως προϋπόθεση μια σταθερή μεθοδολογική δομή για τη δημιουργία ενός άτλαντα τοπίου, υπό την ευθύνη της αρμόδιας για τα τοπία υπηρεσίας, συντάχτηκε το 1994 η Μέθοδος του Άτλαντα Τοπίου (Richard Raymond, 2015). Η προσέγγιση που υιοθετήθηκε από

τη Μέθοδο του Άτλαντα Τοπίου ακολουθεί έναν δυναμικό ορισμό του τοπίου, ο οποίος (Richard Raymond, 2015):

- Συνδέει την έννοια του τοπίου ως κληρονομιά με αυτήν του σύγχρονου χαρακτήρα του τοπίου.
- Συνδέει την οργάνωση των περιοχών με τα συστήματα αξιών που σχετίζονται με τα τοπία.
- Εισάγει την έννοια της κοινωνικής πτυχής των τοπίων και της πολυπλοκότητας που την χαρακτηρίζει.

2.9.1. ΟΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ

Οι καινοτομίες που εισάγει η Μέθοδος Άτλαντα Τοπίου διαμορφώνουν μια νέα θεώρηση του τοπίου, τόσο για τις δημόσιες όσο και τις περιφερειακές πολιτικές. Ο πρώτος στόχος της μεθόδου είναι η επαρκής κάλυψη του συνόλου των περιφερειών. Βάσει της φιλοσοφίας αυτού του στόχου, ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη των περιφερειών συμπεριλαμβάνει την προστασία και τη διαχείριση κάθε είδους τοπίου, είτε αυτό χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικής σημασίας είτε ως τοπίο χωρίς ιδιαιτερότητα. Ο στόχος αυτός είναι στην ουσία ο προπομπός του πεδίου εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, που

αφορά τόσο τοπία που μπορούν να θεωρηθούν εξαιρετικά, όσο και τοπία χωρίς ιδιαιτερότητα ή υποβαθμισμένα (Richard Raymond, 2015).

Ο δεύτερος στόχος της μεθόδου αφορά τη διάχυση της γνώσης που παράγεται σχετικά με το τοπίο, σ' ένα ευρύτερο κοινό, πέραν αυτό του επιστημονικού, στα πλαίσια συνεχούς διαλόγου μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Και ο δεύτερος αυτός στόχος εφαρμόζει μία από τις κατευθυντήριες αρχές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, σχετικά με τη *θεσμοθέτηση διαδικασίας για τη συμμετοχή των πολιτών, των τοπικών και περιφερειακών αρχών, και άλλων ενδιαφερόμενων μερών στον καθορισμό και την εφαρμογή της πολιτικής για το τοπίο* (Richard Raymond, 2015).

2.9.2. ΟΙ ΚΛΙΜΑΚΕΣ ΕΝΟΣ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ

Η γνώση του τοπίου που δομήθηκε στο πλαίσιο ενός άτλαντα τοπίου βασίζεται σε δύο τύπους κλίμακας: τις γεωγραφικές κλίμακες και τις κλίμακες χρόνου.

Οι άτλαντες τοπίου αναλαμβάνονται σε υποπεριφερειακό επίπεδο οργάνωσης. Η «περιοχή» είναι η γεωγραφική βαθμίδα οργάνωσης που είναι υπεύθυνη για την πλειοψηφία των προσεγγίσεων που υιοθετούνται.

Ιωάννα Κακούρη

Ωστόσο, είναι σύνηθες οι προσεγγίσεις που υιοθετούνται σε πολλές «περιοχές» της ίδιας περιφέρειας να διεξάγονται από κοινού. Συνεπώς, υπάρχουν δύο εκδοχές. Είτε υπάρχει μια συνολική προσέγγιση που αφορά την περιφέρεια είτε πολλές χωριστές προσεγγίσεις, μία για κάθε περιοχή, που συντονίζονται σε περιφερειακό επίπεδο. Η συνέχεια των μονάδων τοπίου μεταξύ «περιοχών» μπορεί πιο εύκολα να γίνει αντιληπτή και να εκτεθεί σε έναν περιφερειακό άτλαντα τοπίου, διότι οι μονάδες τοπίου εντοπίζονται στις διάφορες περιοχές με ομοιογενή τρόπο. Ωστόσο, οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των δύο εκδοχών δεν είναι σημαντικές από την άποψη της ποιότητας των γνώσεων που παράγονται (Richard Raymond, 2015).

Η επιλογή να χρησιμοποιηθεί η μία ή η άλλη στρατηγική καθορίζεται, επομένως, κυρίως από πρακτικούς λόγους εκ μέρους των ενδιαφερομένων για τον άτλαντα τοπίου μερών και, ειδικότερα, της αναθέτουσας αρχής.

Επιπλέον, η προσέγγιση ενός άτλαντα τοπίου θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε μια περιοχή που καλύπτεται από ένα Συνεκτικό Σχέδιο Χωροταξικού Σχεδιασμού (SCoT), σε ένα Περιφερειακό Φυσικό Πάρκο (PNR) ή σε μεγάλες κοιλάδες, περιοχές δηλαδή τις οποίες μοιράζονται μεταξύ πολλοί πληθυσμοί.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Όσον αφορά τις χρονικές κλίμακες ενός άτλαντα τοπίου, αυτές χρησιμοποιούνται για τη μελέτη των μηχανισμών μετασχηματισμού των τοπίων στο πέρασμα του χρόνου. Παρατηρείται και πάλι σύμπλευση με το μεταγενέστερο άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, το οποίο επιτάσσει στα υπογράφοντα μέρη «να αναλύουν τα χαρακτηριστικά των τοπίων και τις δυνάμεις και πιέσεις που τα μετασχηματίζουν και να καταγράφουν τις αλλαγές» (Richard Raymond, 2015).

2.9.3. ΎΦΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ

Η μορφή απόδοσης ενός άτλαντα τοπίου πρέπει να επιλέγεται ανάλογα με τους αποδέκτες αυτών των εργαλείων γνώσης του τοπίου. Το ύφος και το περιεχόμενο των αναπαραστάσεων αυτών είναι συνδεδεμένα. Οι άτλαντες τοπίων μπορούν να στοχεύουν σε διάφορα ακροατήρια. Από τις συζητήσεις σχετικά με τον προορισμό αυτής της διανεμόμενης συλλογής γνώσεων συνάγονται τέσσερις τύποι ενδιαφερόμενων μερών (Richard Raymond, 2015):

- Η κοινωνία των πολιτών, ο πληθυσμός (πολίτες, κάτοικοι), οι οργανώσεις και οι οικονομικοί φορείς.

Ιωάννα Κακούρη

- Οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι και τοπικοί άρχοντες κάθε περιοχής, είτε είναι εξοικειωμένοι με θέματα που αφορούν το τοπίο είτε όχι.
- Οι τεχνικές υπηρεσίες και φορείς που κάνουν τομεακές μελέτες και προετοιμάζουν τα αρχεία.
- Οι ειδικοί στο Τοπίο.

Κάθε άτλαντας τοπίου έχει τέσσερις κύριες λειτουργίες:

- **Την περιφερειακή προώθηση.** Επειδή το τοπίο είναι μια σημαντική πτυχή του περιβάλλοντος, η αποκάλυψη της ποιότητας και της ποικιλίας των τοπίων συμβάλλει στην προώθηση αυτού του περιβάλλοντος διαβίωσης και των περιοχών που το απαρτίζουν.
- **Την ευαισθητοποίηση του κοινού,** των εκλεγμένων αντιπροσώπων και των τεχνικών υπηρεσιών τους για την σημασία που πρέπει να δίνεται στα τοπία, στα ζητήματα που συνδέονται με αυτά και στην προστασία, τη διαχείριση και τον σχεδιασμό των τοπίων. Η λειτουργία αυτή προκαλεί συζητήσεις και προβληματισμούς σχετικά με το τοπίο.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- **Την παροχή πληροφοριών** που υποστηρίζουν τις αποφάσεις σχετικά με τον χωροταξικό σχεδιασμό, την εφαρμογή τομεακών πολιτικών καθώς και την προστασία, τη διαχείριση και τον χωροταξικό σχεδιασμό των τοπίων. Αυτή η λειτουργία βοηθά στη λήψη αποφάσεων.
- **Την προώθηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών** του τοπίου (συμπεριλαμβανομένων των μη-ειδικών), συμβάλλοντας έτσι στην οικοδόμηση και διατήρηση δικτύων από πρόσωπα που τους ενδιαφέρει το τοπίο. Η λειτουργία αυτή είναι περισσότερο συνδετική.

Καμία από αυτές τις λειτουργίες δε θα πρέπει να αγνοηθεί, αλλά δε θα πρέπει ούτε να συγχέονται, ειδάλλως διατρέχουν τον κίνδυνο να αλλοιώσουν τον προσανατολισμό που έχει αποφασιστεί για τον άτλαντα τοπίου με αποτέλεσμα την παραγωγή εγγράφων ακατάλληλων να πετύχουν τον στόχο τους και να ικανοποιήσουν τον παραλήπτη τους (Richard Raymond, 2015).

Παρά το γεγονός ότι όλες οι λειτουργίες ενός άτλαντα τοπίου έχουν την αξία τους, είναι χρήσιμο να τις διακρίνουμε σύμφωνα με την αντίστοιχη σημασία τους. Οι *Κατευθύνσεις για την*

Ιωάννα Κακούρη

εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο δίνουν έμφαση στο ότι «*Η αναγνώριση, περιγραφή και αξιολόγηση των τοπίων αποτελούν την προκαταρκτική φάση οποιασδήποτε πολιτικής τοπίου*». Ως εκ τούτου, αξίζει να αναφερθούμε στις εξής, κατά φθίνουσα σειρά προτεραιότητας, λειτουργίες:

- Οργάνωση ενός δικτύου φορέων που ενδιαφέρονται για το τοπίο: η λειτουργία αυτή παρέχεται από την ίδια τη δημιουργία του άτλαντα τοπίου.
- Παρακίνηση για συζητήσεις και προβληματισμό: οι μορφές υποστήριξης μιας τέτοιας δράσης ποικίλλουν, αλλά συνιστάται η δημιουργία ενός τουλάχιστον συνοπτικού χάρτη των μονάδων τοπίου και ένα περιληπτικό έγγραφο (ψηφιακό ή έντυπο). Αυτές οι μορφές αναπαράστασης μπορούν να χρησιμεύσουν για να «*αυξηθεί η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, των ιδιωτικών οργανισμών και των δημόσιων αρχών σχετικά με την αξία των τοπίων, το ρόλο τους και τις μεταβολές τους*» (άρθ. 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο).
- Παροχή βοήθειας λήψης αποφάσεων για την ενσωμάτωση του τοπίου σε διάφορες τομεακές πολιτικές και τομείς

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

δραστηριότητας: χρήσιμο εδώ είναι να οργανωθούν και να επισημοποιηθούν οι πληροφορίες που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία ή την ενημέρωση ενός άτλαντα τοπίου. Οι πληροφορίες αυτές πρέπει να είναι σε θέση να επαναχρησιμοποιηθούν εύκολα από άλλα ενδιαφερόμενα μέρη μη-εξειδικευμένα στο τοπίο. Επίσης, κατασκευή και εμπλουτισμός τοπικών βάσεων δεδομένων και Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών.

- Τέλος, διεξαγωγή περιφερειακής προώθησης: αυτό μπορεί να είναι ένα δευτερεύον αποτέλεσμα του περιληπτικού εγγράφου, αλλά μπορεί επίσης να βασίζεται σε μια πληθώρα επόμενων αξιοποιήσεων του άτλαντα τοπίου (εκθέσεις, φυλλάδια, κλπ.).

2.9.4. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΜΕΣΩ ΑΤΛΑΝΤΑ ΤΟΠΙΟΥ

Το πλεονέκτημα της προσέγγισης μέσω άτλαντα τοπίων που ξεκίνησε στη Γαλλία πριν από 20 χρόνια και που υιοθετήθηκε στις διάφορες χώρες που έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο είναι πλέον αποδεδειγμένη. Οι επιδιωκόμενοι, όμως, στόχοι και ο τρόπος επίτευξής τους άξιζε

Ιωάννα Κακούρη

να συγκεκριμενοποιηθεί και να ενημερωθεί. Η εναρμόνιση των προσεγγίσεων που υιοθετήθηκαν και η επισημοποίηση των πληροφοριών που παράχθηκαν υποστηρίζουν, λοιπόν, τον συνυπολογισμό του τοπίου στον περιφερειακό σχεδιασμό και την περιφερειακή ανάπτυξη. Η θεωρητική διαφώτιση που σχετίζεται με αυτή τη μέθοδο αποδεικνύει την αξιοπιστία της γνώσης που παράγεται. Οι άτλαντες τοπίων φαίνονται να είναι απαραίτητα εργαλεία για τις δημόσιες αρχές στην αποστολή τους για τη διαχείριση του περιβάλλοντος των ανθρώπων.

Οι μεθοδολογικές κατευθύνσεις εγκαθιδρύουν, εκτός από τους άτλαντες τοπίων, μια πιο γενική μέθοδο γνώσης του τοπίου. Αυτή εφαρμόζεται στα διάφορα επίπεδα εδαφικής οργάνωσης. Με βάση τις τρεις έννοιες της μονάδας τοπίου, της δομής τοπίου και των στοιχείων τοπίου, τα τοπία μπορούν να προσδιοριστούν, να αξιολογηθούν και να περιγραφούν σε όλες τις εδαφικές κλίμακες. Ως εκ τούτου, οι μονάδες τοπίου αποτελούν, σε κάθε μία από αυτές τις κλίμακες, μία υποδιαίρεση του εν λόγω εδάφους. Έτσι μπορούν να αποκαλυφθούν τα ζητήματα του τοπίου που αφορούν καθένα από αυτά τα επίπεδα εδαφικής οργάνωσης.

Ωστόσο, η έκταση των διαφόρων εδαφικών επιπέδων επηρεάζει την αντίληψη των τοπίων. Τα τοπικά πρότυπα τοπίου εξαρτώνται

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

ιδιαίτερα από αυτό. Σε κάθε κλίμακα, νέα τοπία αποκτούν νόημα. Παράλληλα, το πώς γίνονται αντιληπτά τα μέρη μιας περιοχής καθοδηγείται από τις λειτουργίες που αποδίδονται σε αυτήν την περιοχή και τις ικανότητες των ατόμων που τη διαχειρίζονται. Η γνώση του τοπίου παρέχει, ως εκ τούτου, και πληροφορίες για τις συνδέσεις και τη σχέση που έχει το κοινό με αυτά τα διαφορετικά μέρη.

Έτσι, οι διαφοροποιήσεις στην κλίμακα ανάλυσης δεν σχηματίζουν οπωσδήποτε μία τέλεια σύγκλιση των διαφόρων μονάδων τοπίου που αναπαριστώνται. Οι μονάδες τοπίου αυτών των διαφορετικών τομέων μπορεί να συγκλίνουν, αλλά μπορεί επίσης να διασταυρώνονται και να διαπλέκονται, και αυτός είναι ο λόγος που η γνώση του τοπίου και η διατύπωση των θεμάτων που το αφορούν ακολουθούν την αρχή της επικουρικότητας.

Τέλος, η προτεινόμενη προσέγγιση επιτρέπει να εισαχθεί μια ποικιλία στον χώρο των πολιτικών του τοπίου, συνειδητά και δημοκρατικά. Συνειδητά, διότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις και τα συστήματα αξιών που συνδέονται με τα τοπία εξηγούνται αντικειμενικά. Οι αξίες αυτές αφορούν όλα τα τμήματα του πληθυσμού και δεν απαιτούν την προσωπική εκτίμηση του ατόμου που τις εκθέτει. Δημοκρατικά, διότι, ως απάντηση στις

Ιωάννα Κακούρη

αξίες του Συμβουλίου της Ευρώπης, η προσέγγιση αυτή τοποθετεί τη συμμετοχή στο επίκεντρο της διαδικασίας που αναλαμβάνεται, προωθεί την ευαισθητοποίηση του πληθυσμού σχετικά με το τοπίο και ενθαρρύνει τη συμμετοχή τους στο μέλλον του περιβάλλοντός τους.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

“Τζουμέρκα μου περήφανα, σταυραετών λημέρια
με τα τριάντα σου χωριά στον έλατο λουσμένα
τραχειά αγριοπερίστερα, του γένους καντηλέρια
στα τιμημένα κι άγονα τα χώματα σπαρμένα.”

Παραλλαγή ποιήματος του Γ. Θεοφανόπουλου "Άνοιξη στα Άγναντα".

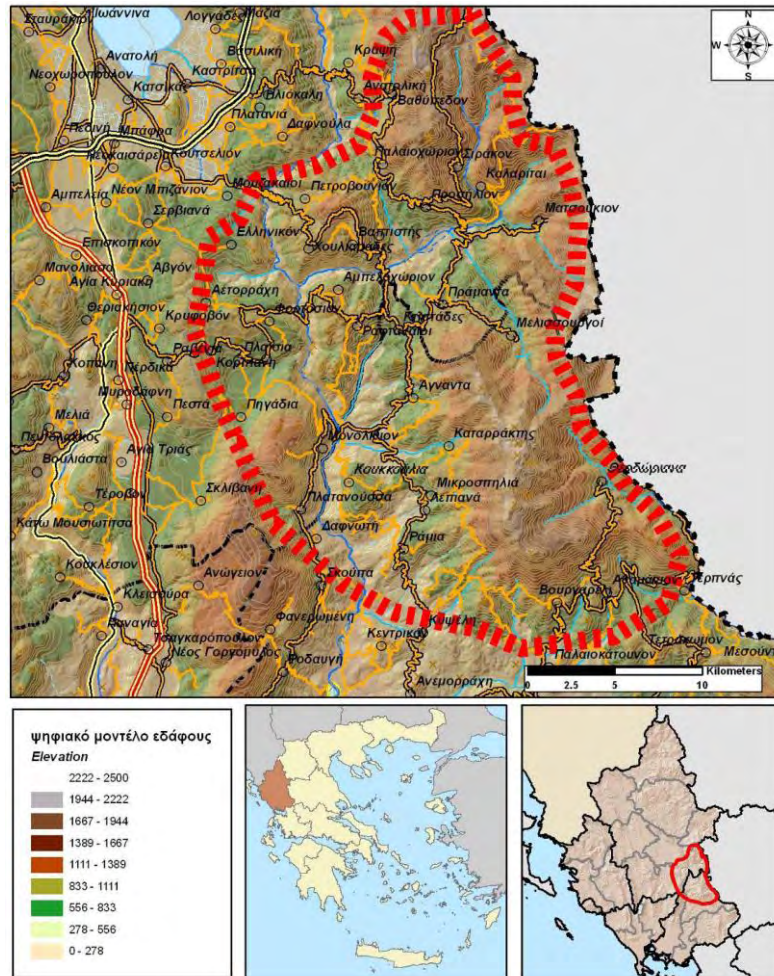
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°. ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

3.1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η περιοχή των Τζουμέρκων ανήκει στο τμήμα της Αθαμανικής ή Κεντρικής Πίνδου. Βρίσκεται στη δυτική πλευρά του Κεντρικού τμήματος της οροσειράς της Πίνδου και περιλαμβάνει δύο μεγάλα ορεινά συγκροτήματα: το Λάκμο (ή Περιστέρι) με μεγαλύτερη κορυφή την Τσουκαρέλλα (υψόμετρο 2.221 μ.) και τα Αθαμανικά όρη (ή Τζουμέρκα) με μεγαλύτερες κορυφές την Κακαρδίτσα (2429μ.) και το Καταφίδι (2393μ.). Ο Λάκμος και τα Αθαμανικά όρη στην πραγματικότητα αποτελούν μία ενιαία γεωγραφική συνέχεια, η οποία είναι προσανατολισμένη στο χώρο με κατεύθυνση από βορά προς νότο. Πέρα από τα δύο αυτά όρη, στην περιοχή υπάγεται και η χαράδρα του ποταμού Άραχθου, η οποία σχηματίζεται από τις δυτικές απολήξεις των παραπάνω ορέων και τις ανατολικές πλαγιές του όρους Ξηροβουνίου (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Η περιοχή των Τζουμέρκων είναι ως επί το πλείστον ορεινή με έντονο ανάγλυφο, που χαρακτηρίζεται κύρια από έντονες ή μέτριες κλίσεις. Οι επίπεδες επιφάνειες είναι πάρα πολύ σπάνιες, ενώ οι επιφάνειες με ήπιες κλίσεις χρησιμοποιούνταν στο παρελθόν, όπως και εν μέρει και σήμερα, για την εγκατάσταση μικρής έκτασης γεωργικών καλλιεργειών. Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι η χαράδρα που έχει δημιουργήσει ο ποταμός Άραχθος στα βόρεια της περιοχής, ενώ μεταξύ των ορεινών όγκων παρεμβάλλονται κάποιες εδαφικές λεκάνες, ως σχεδόν επίπεδες εκτάσεις, που έχουν σχηματισθεί κυρίως από αποθέσεις. Τα εδάφη της περιοχής (εικ. 3.1) είναι σε άμεση συνάρτηση με την γεωλογική συγκρότηση του υποβάθρου πάνω στο οποίο εδράζεται (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Εικόνα 3: Απόσπασμα Χάρτη: Ζώνη Τοπίου Ευρύτερης Περιοχής Τζουμέρκων

Πηγή: Ειδική Ενότητα Τοπίου ΠΠΧΣΑΑ Ηπείρου

Το τοπίο συνδυάζει με μοναδικό τρόπο χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος (βλάστηση, χλωρίδα, πανίδα, φυσικό τοπίο) και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (πολιτισμικά μνημεία, ιστορικά στοιχεία, παραδοσιακοί οικισμοί και οικισμοί με παραδοσιακά χαρακτηριστικά). Το έντονο ανάγλυφο, οι μεγάλες υψομετρικές διαφορές και ο μεγάλος αριθμός ρεμάτων συμβάλλουν στη δημιουργία ποικιλίας βιοτόπων, που αντικατοπτρίζει ένα πολυποίκιλο μωσαϊκό οικοσυστημάτων με κύριο χαρακτηριστικό τους τη μεγάλη ποικιλία ειδών. Συγκεκριμένα, στην περιοχή μελέτης συναντώνται δύο βασικές κατηγορίες οικοσυστημάτων τα Υδάτινα Οικοσυστήματα και τα Χερσαία Οικοσυστήματα (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Οι περισσότεροι από τους οικισμούς της περιοχής είναι ορεινοί και ημιορεινοί. Οι οικισμοί της περιοχής μελέτης είναι κτισμένοι σε υψόμετρα που φτάνουν έως τα 1.200 μ. Οι οικισμοί γενικά παρουσιάζουν χωροθέτηση και προσαρμογή τοπικά στη γεωγραφία της περιοχής.

Σχετικά με το υδρογραφικό δίκτυο, το σημαντικότερο ποτάμι της περιοχής είναι ο Άραχθος, με συνολικό μήκος 143 χιλιόμετρα. Πηγάζει από τις βόρειες κλιτύς του όρους Λάκμου κοντά στο Μέτσοβο, που εκεί τοπικά λέγεται Μετσοβίτικος. Στην θέση

Ιωάννα Κακούρη

Μπαλντούμα δέχεται τα νερά του Ζαγορίτικου και του Βάρδα, και συνεχίζει την πορεία του στα Τζουμέρκα, δεχόμενος πλήθος συμβαλλόντων παραποτάμων και χειμάρρων. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι ο Καλαρρύτεκος και ο Μελλισουργιώτικος, ο οποίος δεύτερος αποτελεί παραπόταμο του πρώτου. Στην περιοχή των Τζουμέρκων Ιωαννίνων δεν εντοπίζεται η ύπαρξη κάποιας λίμνης ή άλλων συγκεντρώσεων νερού. Προς το τέλος της πορείας του ο Άραχος δημιουργεί την Τεχνητή Λίμνη του Πουρναρίου, η οποία βρίσκεται στον Νομό Άρτας και είναι εκτός των ορίων του μελετώμενου τοπίου (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Η μελετώμενη περιοχή Τζουμέρκων οριοθετείται από την ακόλουθη οριογραμμή: κοιλάδα ποταμού Μετσοβίτικου στα βόρεια, χαράδρα ποταμού Αράχθου στα δυτικά, νότιες απολήξεις Τζουμέρκων στα Νότια και διοικητικά όρια Περιφέρειας Ηπείρου και Θεσσαλίας επί της κορυφογραμμής του Λάκμου και των Αθαμανίων ανάντη του ποταμού Αχελώου (Ασπροπόταμος) στα ανατολικά (Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Άρτας, 2000).

Ανήκει διοικητικά στις Π.Ε. Ιωαννίνων και Άρτας, ενώ ειδικότερα στο περιγραφόμενο τοπίο της παρούσης μελέτης περιλαμβάνονται τμήματα ή ολόκληρες οι εκτάσεις των ακόλουθων Δημοτικών Ενοτήτων (πρωην Καπ. Δήμοι): Δήμος

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Κατσανοχωρίων, Δήμος Πραμάντων, Δήμος Τζουμέρκων, Κοινότητα Βαθυπέδου, Κοινότητα Καλαρρυτών, Κοινότητα Μатσουκίου, Κοινότητα Συρράκου, Δήμος Αγνάντων, Δήμος Αθαμανίας (Αθαμάνιο, Βουργαρέλι, Κάψαλα, Κυψέλη), Κοινότητα Μελλισουργών και Κοινότητα Θεοδωριάνων).

3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η περιοχή από τον 4ο αι. π.Χ. ήταν γνωστή και ως Αθαμανία. Ονομάστηκε έτσι είτε από τους Αθαμάνες δωρικό φύλο που εγκαταστάθηκε στην περιοχή είτε από τον βασιλιά Αθάμαντα, βασιλιά του Ορχομενού της Βοιωτίας που εκθρονίστηκε από την πατρίδα του, κατέφυγε στην περιοχή και αναγνωρίστηκε βασιλιάς από τους κατοίκους της, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί εκεί πριν από την εποχή του Χαλκού (1600 – 1400 π.Χ.). Οι Αθαμάνες έχτισαν πολλά φρούρια για να προφυλάξουν την περιοχή από εχθρικές επιδρομές.

Οι Αθαμάνες αναφέρονται πρώτη φορά το 395 π.Χ. ενισχύοντας την τετραπλή συμμαχία Κορίνθου, Αργους, Αθήνας και Θήβας. Σαν σύμμαχοι των Βοιωτών έλαβαν μέρος στον "ιερό" πόλεμο κατά των Φωκέων (356-346 π.Χ.). Στρατευμένοι ή μισθοφόροι πολεμιστές, εκστρατεύουν στην Ιταλία υπό τον βασιλιά Πύρρο

Ιωάννα Κακούρη

κατά τη δεύτερη περίοδο της βασιλείας του (296-272 π.Χ.). Η οργάνωση της χώρας των Αθαμάνων σε ισχυρό κράτος κατά την περίοδο 225-167 π.Χ. οφείλεται στους βασιλείς Θεόδωρο, Αμύνανδρο και Σέλιππο.

Με την κυριαρχία των Ρωμαίων (167 π.Χ.), η Αθαμανία όπως και όλη η Ήπειρος αρχικά συγχωνεύεται με την Μακεδονία, αποτελώντας ρωμαϊκή επαρχία, όμως μετά την υποταγή και της υπόλοιπης Ελλάδας (146 π.Χ.), προσαρτήθηκε στην επαρχία Αχαΐας. Από τον 3ο αιώνα π.Χ. μέχρι τον 11ο αιώνα μ.Χ. οι επιδρομείς Κέλτες, Βάνδαλοι, Οστρογότθοι, Σλάβοι, Νορμανδοί, Βούλγαροι, κ.ά. θα προκαλέσουν πολλά δεινά στην περιοχή της Ηπείρου και θα ερημώσουν πολλές φορές την περιοχή των Τζουμέρκων (Ρωμαίου Κ., 1969).

Η Αθαμανία στα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας αποτέλεσε αρχικά μέρος της διοικητικής περιφέρειας Νικόπολης και αργότερα τμήμα του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1204- 1449 μ.Χ.), ενισχύοντας το Δεσποτάτο οικονομικά και στρατιωτικά. Εκείνη την περίοδο γνώρισε μεγάλη οικονομική άνθηση, η οποία κράτησε μέχρι το 1480, όταν η περιοχή επήλθε υπό την κυριαρχία των Τούρκων. Από τον 12ο έως και τον 14ο αι. μ. Χ. σημειώνεται ημινομαδική και μόνιμη εγκατάσταση βλαχόφρονου

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

ελληνικού πληθυσμού κυρίως στα χωριά Συρράκο, Καλαρρύτες, Βαθύπεδο τα οποία χαρακτηρίζονται ως σήμερα «βλαχοχώρια» (Ρωμαίου Κ., 1969).

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι περιοχές που ανήκουν στο νομό Άρτας, διαφοροποιούνται ιστορικά από τις περιοχές που ανήκουν στο νομό Ιωαννίνων, παρουσιάζοντας ως κοινό βασικό χαρακτηριστικό την ισχυρή αντίσταση που προέβλεπε και παρέμειναν ανεξάρτητα έως το 1478 - 1479 οπότε και γνωρίζουν την τουρκική κυριαρχία. Όλα τα χωριά υπογράφουν ειρηνική συνθηκολόγηση με τους Οθωμανούς και διατηρούν σημαντικά προνόμια, ως ημιανεξάρτητες, αυτοδιοικούμενες κοινότητες.

Γεγονότα που σημαδεύουν την περιοχή των Τζουμέρκων κατά τον 18ο αιώνα είναι το κίνημα του 1770 (κίνημα των Ορλώφ) και η άνοδος στην εξουσία, στην περιοχή της Ηπείρου, του Αλή Πασά (1785) ως διοικητή των Ιωαννίνων. Τα προνόμια περιορίζονται, οι φόροι αυξάνονται ενώ η περιοχή δοκιμάζεται από αναρχία, ληστείες και διωγμούς και πολλοί κάτοικοι αναγκάζονται να μετακινηθούν. Μόνο τέσσερα χωριά κατόρθωσαν να περισώσουν τα παλαιά τους προνόμια: οι Καλαρρύτες, το Συράκο, το Ματσούκι και οι Μελισσουργοί. Στα

Ιωάννα Κακούρη

χωριά αυτά συνέρευσαν πολλοί εύποροι Γιαννιώτες και νορίς τα μετέτρεψαν σε κέντρα οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης της Ηπείρου (Ρωμαίου Κ., 1969).

Επί τουρκοκρατίας, σημειώνονται αρκετά επαναστατικά κινήματα στην περιοχή των Τζουμέρκων και διεξάγονται αρκετές μάχες, με αντίποινα στους κατοίκους της περιοχής. Ειδικά, τα Τζουμέρκα λόγω της ορεινής φύσης του εδάφους και η ύπαρξη κτηνοτρόφων αποτελούσαν ευνοϊκούς όρους για τη δράση των κλεφτών. Υπήρξε ένα από τα διασημότερα και μεγαλύτερα κέντρα των Ελλήνων Κλεφτών.

Με τη συνθήκη του Βερολίνου στο ελεύθερο ελληνικό κράτος προσαρτάται η περιοχή του νομού Άρτας, καθώς και οι Καλαρρύτες. Τα υπόλοιπα χωριά του νομού Ιωαννίνων προσαρτώνται το 1912-1913.

Τα πολεμικά γεγονότα του 20ου αιώνα (Βαλκανικοί πόλεμοι, Α' και Β' παγκόσμιος πόλεμοι), και ιδιαίτερα η κατοχή 1941-1944 καθώς και η ανοικτή ένοπλη κοινωνική και πολιτική σύγκρουση του εμφυλίου πολέμου που ακολούθησε (με την έντονη δράση των αντιστασιακών δυνάμεων ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ΚΑΙ ΕΔΕΣ στην περιοχή), σημαδεύουν την περιοχή των Τζουμέρκων με

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

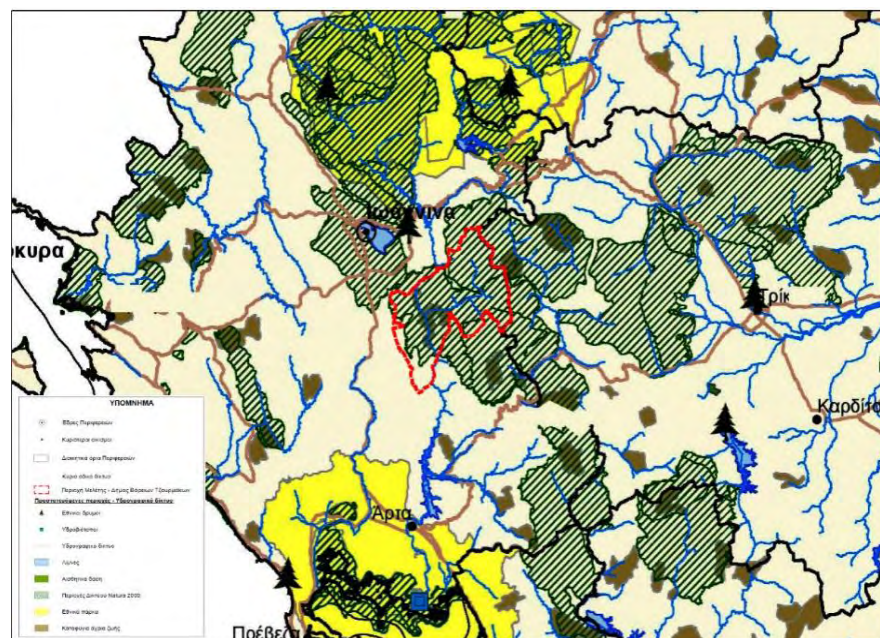
σημαντικές ανθρώπινες απώλειες και καταστρεπτικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες (Ρωμαίου Κ., 1969).

Η κατάσταση επιδεινώνεται από το μεγάλο κύμα αστυφιλίας, της μετανάστευσης χωρίς επιστροφή, στις δεκαετίες του '50 και του '60 και προς το εξωτερικό τη δεκαετία του '70 (Ρωμαίου Κ., 1969).

3.3. ΤΥΠΟΙ ΤΟΠΙΩΝ ΤΗΣ ΖΩΝΗΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

Οι τύποι τοπίων που απαρτίζουν τη ζώνη τοπίου της ευρύτερης περιοχής Τζουμέρκων είναι οι εξής (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015):

Χάρτης 9: Προστατευόμενες περιοχές και υδρογραφικό δίκτυο στην περιοχή μελέτης

Πηγή: Ειδική Ενότητα Τοπίου ΠΠΧΣΑΑ Ηπείρου

Τοπίο φυσικών οικοσυστημάτων

Στην περιοχή συναντώνται δύο βασικές κατηγορίες οικοσυστημάτων: τα Υδάτινα Οικοσυστήματα και τα Χερσαία Οικοσυστήματα. Στην περιοχή των Τζουμέρκων υπάρχουν 16 κύριοι τύποι υδάτινων ενδιαιτημάτων, οι οποίοι μαζί με τις υποδιαίρεσεις τους αριθμούν συνολικά 30 διακριτές ταξινομικές μονάδες (τύποι και υποτύποι). Η καταγεγραμμένη αυτή ποικιλότητα των υδάτινων ενδιαιτημάτων αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιοχής και είναι από τις υψηλότερες που συναντώνται σε άλλες περιοχές, παρόμοιας περίπου έκτασης με την περιγραφόμενη (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Η παραπάνω βιοποικιλότητα των φυσικών οικοσυστημάτων πλαισιώνεται από επιβλητικές ψηλές κορυφές της Πίνδου: το Λάκμο (ή Περιστέρι) με μεγαλύτερη κορυφή την Τσουκαρέλλα (υψόμετρο 2.221 μ.) και τα Αθαμανικά όρη (ή Τζουμέρκα) με μεγαλύτερες κορυφές την Κακαρδίτσα (2429μ.) και το Καταφίδι (2393μ.), ενώ συμπληρωματικό στοιχείο του τοπίου φυσικών οικοσυστημάτων προσδίδει το πυκνό υδρογραφικό δίκτυο της περιοχής. Επισημαίνεται ότι η περιοχή Τζουμέρκων χαρακτηρίζεται από πληθώρα βιοτόπων και προστατευόμενων

Ιωάννα Κακούρη

περιοχών, των οποίων η απομόνωση οδήγησε στην δημιουργία αξιοσημείωτης ποικιλίας ενδημικών φυτών και ζώων (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Τοπίο γεωτόπων – ιδιαίτερων γεωλογικών σχηματισμών

Αναμφισβήτητα, το πιο εντυπωσιακό στοιχείο γεωμορφολογίας στα Τζουμέρκα είναι η χαράδρα του Αράχθου, η οποία αποτελεί είναι ένα από τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του ποταμού αλλά και των τοπίων της ευρύτερης περιοχής. Ο ποταμός εισέρχεται μέσα σε ένα γεωλογικό στενό στα 420 μ. υψόμετρο, το οποίο διευρύνεται (ανοίγει) ξανά σε υψόμετρο 280 μ. (ανάντη της Γέφυρας Πλάκας). Παρά το χαμηλό υψόμετρό της, η περιοχή έχει ψυχρά νερά κατά τμήματα διότι εκεί εκφορτίζουν σημαντικές πηγές. Η χαράδρα αυτή συμπεριλαμβάνει και την περιοχή συμβολής του Καλαρρύτεκου και είναι από τις πιο επιμηκισμένες και πιο εντυπωσιακές ημιορεινές χαράδρες του τύπου της στην Ελλάδα (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Στην ευρύτερη περιοχή της χαράδρας συμπεριλαμβάνονται και το Φαράγγι Αράχθου. Πρόκειται για πολύ μικρό τμήμα στη χαράδρα του Αράχθου με μήκος περίπου 1400 μ. Εδώ, ο ποταμός

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

διέρχεται ένα πολύ στενό τμήμα που σε ορισμένα σημεία δεν ξεπερνά τα 5 μέτρα πλάτος. Τα νερά είναι πολύ βαθιά (τουλάχιστον έως 4 μ.) και ψυχρά λόγω της εκφόρτισης πολλών πηγών. Η περιοχή αποτελεί καταφύγιο για την πέστροφα (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Επιπρόσθετα, στην περιοχή των Τζουμέρκων συναντάται μια πληθώρα ειδικών γεωμορφολογικά - γεωλογικών χαρακτηριστικών. Τα κάτωθι μορφολογικά στοιχεία που απαντούν στην περιοχή, είναι σπάνια για τη χώρα, συνθέτουν ενδιαφέροντα τοπία, και θα πρέπει να προστατευθούν προκειμένου να διατηρηθούν ή/και αναδειχθούν (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015):

- Παγετώδεις αποθέσεις λίθων. Υπάρχουν σε αρκετά σημεία της περιοχής και πρόκειται για μεγάλες εκτάσεις με λίθους συχνά μεγάλου όγκου, που έχουν μεταφερθεί από παγετώνες κατά τις παγετώδεις περιόδους και αποτέθηκαν με το λιώσιμο των παγετώνων, δίνοντας την εικόνα «ποταμών πέτρας».
- Στενά Αράχθου,
- Στενά Καλαρρύτεκου
- Σπήλαιο Πραμάντων,

Ιωάννα Κακούρη

- Περιοχή Μονής Κηπίνας, η οποία βρίσκεται σε καρστικό έγκοιλο και παρουσιάζει μία μαγευτική εικόνα,
- Καταρράκτες μόνιμης ή παροδικής ροής σε διάφορα σημεία.

Τοπίο παραδοσιακών οικισμών & παραδοσιακής αρχιτεκτονικής

Στην ζώνη τοπίου ευρύτερης περιοχής Τζουμέρκων υπάρχουν τρεις χαρακτηρισμένοι παραδοσιακοί οικισμοί με το Γενικό Διάταγμα Παραδοσιακών Οικισμών (Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978): οι Ραφταναίοι, το Συρράκο και οι Καλλαρύτες., με μεγαλύτερο ενδιαφέρον, από αρχιτεκτονικής άποψης, να παρουσιάζουν οι Καλαρύτες και το Συρράκο.

Με αυτό το Π.Δ καθορίζονται όροι και περιορισμοί δόμησης και υπαγορεύονται ειδικές προδιαγραφές υλικών κατασκευής στεγών και τοίχων, κατασκευής παραθύρων, εξωστών, βοηθητικών χώρων κ.λπ. Εντός των ορίων των εν λόγω οικισμών επιτρέπεται η ανέγερση κτιρίων μόνο για χρήση κατοικίας, κοινής ωφελείας και κοινωνικού εξοπλισμού. Απαγορεύεται η εγκατάσταση βιοτεχνιών και βιομηχανιών ή άλλης χρήσης υψηλής όχλησης.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Η χωροθέτηση των οικισμών έγινε σε συνάρτηση με το μικροπεριβάλλον και το μικροκλίμα, ενώ σημαντικό ρόλο φαίνεται να έπαιξε και η πολύ έντονη γεωμορφολογία της περιοχής, με την έννοια της μη δυνατότητας χωροθέτησης κάποιου οικισμού σε θέσεις με έντονες κλίσεις, ασταθές έδαφος κλπ. , ειδικά στο βόρειο τμήμα της περιοχής, όπου συναντάται η χαράδρα του Άραχθου.

Η πολεοδομική διάρθρωση των οικισμών της περιοχής Τζουμέρκων έχει μονοκεντρικό χαρακτήρα, με κέντρο την πλατεία του οικισμού, στην οποία υπάρχει ο ενοριακός ναός, τα κοινοτικά καταστήματα, ενώ εκεί πραγματοποιούνται και πολιτιστικές εκδηλώσεις της κοινότητας, όπως πανηγύρια κλπ.. Οι μικρότεροι δρόμοι και τα μονοπάτια των οικισμών είναι συνήθως καλντερίμια με αυλάκια στη μία πλευρά τους για την απορροή των νερών της βροχής. Περιβάλλονται από ψηλούς μαντρότοιχους με σκεπαστές αυλόθυρες και τοίχους σπιτιών με προεξοχές, που τους δίνουν έναν κλειστό χαρακτήρα, ενώ διατηρούνται ανοίγματα με επιλεγμένες διαφυγές προ το περιβάλλον σε ορισμένα σημεία που συχνά συνοδεύονται με ιδιαίτερες χρήσεις για κάθε γειτονιά (βρύση, εκκλησία κ.λπ.).

Τοπίο παραδοσιακού αγροτικού χώρου

Η χρήση γεωργικών πρακτικών και η διαμόρφωση του τοπίου με τρόπο ώστε να διευκολύνεται η καλλιέργεια (π.χ. με τη δημιουργία αναβαθμίδων) αποτύπωσαν τα πρώτα σημάδια κυριαρχίας του ανθρώπου στη φύση, αναδεικνύοντας νέες μορφές τοπίου, το οποίο εμπεριέχει πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Το νέο αυτό τοπίο εμπλουτίστηκε με «ορόσημα» δηλαδή με κτίσματα διαφόρων χρήσεων, υλικών και μορφολογίας: χρήσεις κατοίκησης, μεταφοράς και επικοινωνίας, μεταποίησης κλπ επενδύονται με τοπικά υλικά, βγαλμένα από το ίδιο το τοπίο, και ακολουθούν περιγράμματα που εμπνέονται από τα σχήματα της γύρω φύσης η βασίζονται στην απλότητα και λειτουργικότητα της κατασκευής (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Σημαντική παρέμβαση για την καλλιεργητική αξιοποίηση πλαγιών στα Τζουμέρκα είναι οι αναβαθμίδες, οι οποίες διαμορφώνονται με αναλημματικά τοιχία, κτισμένα συνήθως με ξερολιθιά. Οι ξερολιθιές αξιοποιούν τη ντόπια πέτρα και εντάσσονται χρωματικά στο ευρύτερο τοπίο, ενώ με τις καμπύλες που ακολουθούν οι αναβαθμίδες δημιουργούν ένα νέο τοπίο απaráμιλλης χάρης και αισθητικής.

Οι εγκαταλειμμένες καλλιέργειες, οι οποίες είναι -ως επί το πλείστον- εγκατεστημένες σε αναβαθμίδες σε μεγάλο υψομετρικό εύρος εντοπίζονται κυρίως στην περιφέρεια των οικισμών: Συρράκο, Καλαρρύτες, Ματσούκι, Θεοδώριανα και Πλατανούσα. Φράχτες από ξερολιθιά αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία του αγροτικού τοπίου στα ελάχιστα επίπεδα εδάφη, όπου διαχωρίζουν ιδιοκτησίες ή είδη καλλιεργειών (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Λοιπές ξερολιθικές κατασκευές, εκτός από τους οικισμούς, συναντώνται σε όλο τον αγροτικό χώρο - τοπίο. Τα λιθόστρωτα, τα γεφύρια, οι βρύσες, οι νερόμυλοι, τα παρεκκλήσια, τα αλώνια, οι καλύβες, οι φράχτες και οι αναβαθμίδες καλλιέργειας, έργα του άγνωστου αγρότη και του λαϊκού αρχιτέκτονα, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του περιβάλλοντος και ενσωματώνονται μέσα στο φυσικό τοπίο (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

3.4. ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΟΥ

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ζώνης τοπίου της περιοχής των Τζουμέρκων μπορούν να ομαδοποιηθούν και να περιγραφούν ως κάτωθι (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015):

Ιωάννα Κακούρη

Ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του κτιριακού αποθέματος

Ενδιαφέρον σε αυτόν τον τομέα παρουσιάζουν οι οικισμοί Συρράκο και Καλαρρύτες, οι οποίοι διατήρησαν τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα των οικισμών της περιοχής, ενώ τα λοιπά χωριά απώλεσαν την ιδιαίτερη παραδοσιακή αρχιτεκτονική ταυτότητα και αλλοιώθηκαν μορφολογικά.

Τα κτίσματα χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια και πρόκειται για μορφές απλές απόλυτα ενταγμένες στο τοπίο που τα περιβάλλει. Είναι διώροφα ή τριώροφα, ανάλογα με την κλίση του εδάφους, με μορφή αμυντική. Οι αυλές εκτείνονται σε χαμηλότερα επίπεδα των σπιτιών και επικοινωνούν με τα υπόγεια ή τα κελάρια, καθώς και με τις κλειστές βεράντες του πρώτου ορόφου.

Στην περιοχή υπάρχει άφθονη και καλής ποιότητας, από οικοδομική άποψη, πέτρα η οποία και χρησιμοποιήθηκε εκτενώς ως κατασκευαστικό υλικό. Σαν αποτέλεσμα αναπτύχθηκε αξιόλογη τεχνική και κατασκευάστηκαν υποδειγματικά έργα, τα οποία παραμένουν ως σήμερα εξαιρετικά για την κατασκευαστική τους αρτιότητα, τη γνώση της χρήσης των υλικών και τις καλλιτεχνικές τους αρετές.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Με έναν εξαιρετικό τρόπο οι Τζουμερκιώτες μάστορες, εκφράζοντας τις κοινωνικές ανάγκες και αισθητικές αντιλήψεις της τοπικής κοινωνίας, εναρμόνισαν τις αρχιτεκτονικές ιδιαιτερότητες της κατοικίας με το φυσικό της περιβάλλον καθώς και με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα του χώρου και της εποχής.

Ξερολιθικές κατασκευές

Πολλά από τα κτίρια στα Τζουμέρκα είναι λιθόκτιστα, με πέτρινη στέγη. Ξερολιθικές κατασκευές συναντώνται στο αγροτικό - εξωοικιστικό τοπίο. Οι λοιποί (πλην των κατοικιών) τύποι ξερολιθικών κατασκευών στα Τζουμέρκα είναι οι εξής:

- Εκκλησίες και Μοναστήρια: Είναι συνήθως Βυζαντινού ρυθμού ή Βασιλικής με τρούλο. Το εσωτερικό τους είναι διακοσμημένο με αξιόλογες αγιογραφίες. Μικρά εξωκλήσια, υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή των χωριών.
- Καλύβες: Είναι αγροτικά υπόστεγα που χρησιμοποιούνται από αγρότες και κτηνοτρόφους για αποθήκευση

εργαλείων καθώς και για προστασία των ίδιων και των ζώων τους από αντίξοες καιρικές συνθήκες.

- Βρύσες (Ανοιχτές ή Στεγασμένες): Συνήθως βρίσκονται στο κέντρο του χωριού, είτε καλυμμένες με λίθινη οροφή ή ως απλοί κρουνοί. Αποτελούσαν σημαντικό σημείο συνάντησης των κατοίκων.
- Αναβαθμίδες: Μικρές εκτάσεις στις πλαγιές λόφων οι οποίες στηρίζονται με ξερολιθικούς τοίχους. Στόχο είχαν την συγκράτηση του εδάφους και αξιοποίησή του για καλλιέργειες
- Φράχτες: Ξερολιθικός τοίχος που χρησιμοποιούνταν για τον καθορισμό των ορίων των σπιτιών και των αγροτεμαχίων.
- Λιθόστρωτοι δρόμοι (καλντερίμια)
- Γεφύρια: Εντυπωσιακές κατασκευές, κυρίως μονότοξες

Πέτρινα Γεφύρια

Όλη η Ήπειρος είναι γνωστή για τα πέτρινα γεφύρια της, Οι λόγοι που τα γέννησαν είναι καθαρά κυκλοφοριακοί. Στην περιοχή υπάρχουν πολλά ποτάμια και τα караβάνια που

πραγματοποιούσαν την διακίνηση του εμπορίου για τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και της Βαλκανικής έκαναν την ανάγκη για την ζεύξη τους επιτακτική. Το βασικό δομικό υλικό είναι η πέτρα. Το πλάτος είναι αρκετά στενό, συνήθως γύρω στα δύο μέτρα και το οδόστρωμα είναι λιθόστρωτο, διαμορφωμένο όπως ακριβώς τα καλντερίμια των χωριών.

Τα κυριότερα και μεγαλύτερα πέτρινα γεφύρια της περιοχής Τζουμέρκων είναι της «Πλάκας», του «Γκόγκου», του «Παπαστάθη» και της «Πολιτσάς», ενώ υπάρχουν και διάφορα άλλα μικρότερα διασκορπισμένα στον χώρο ανάλογα της μορφής του υδρογραφικού δικτύου των ρεμάτων και των χειμάρρων.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στη γέφυρα Πλάκας, η οποία είναι το μεγαλύτερο πέτρινο μονότοξο γεφύρι των Βαλκανίων Είναι ένα αριστούργημα λαϊκής αρχιτεκτονικής και είναι ένα έργο Τζουμερκιωτών μαστόρων. Χτίστηκε το 1866. Είναι η υψηλότερη πέτρινη γέφυρα των Βαλκανίων και η τρίτη της Ευρώπης. Βρίσκεται στον ποταμό Άραχθο, κοντά στον οικισμό Μονολίθι, στο δρόμο από Ιωάννινα για Άγναντα και Πράμαντα, όπου ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει αυτό το πανέμορφο γεφύρι που κατά την ιστορία αποτέλεσε σύνορα του Ελληνικού κράτους (1881-1912) και στις όχθες του λειτούργησε

Ιωάννα Κακούρη

τελωνειακός σταθμός. Η Γέφυρα της Πλάκας έχει συνολικό μήκος 61 μ. και ύψος 19.70 μ. Η μεγάλη καμάρα έχει άνοιγμα 39μ. Τη σχεδίασε και έχτισε ο πρωτομάστορας Μπέκας στις αρχές του Ιουλίου του 1866. Εντατικά εργάστηκε το πολυπληθές συνεργείο του και το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου έλαβαν τέλος οι εργασίες.

Μνημεία

Η ευρύτερη περιοχή των Τζουμέρκων χαρακτηρίζεται από την παρουσία πολλών μνημείων κάθε εποχής (κλασσικά, βυζαντινά νεότερα), τα οποία είναι ενδιαφέροντα όχι μόνο από ιστορική και αρχαιολογική άποψη, αλλά και από τον τρόπο κατασκευής τους και την αρχιτεκτονικής τους.

Η αρμονική ένταξη των μνημείων και λοιπών πολιτισμικών στοιχείων στο φυσικό περιβάλλον ενισχύει θετικά την εικόνα που αποκομίζει ο κάτοικος ή ο επισκέπτης για την περιοχή μελέτης. Συνεπώς η γενικότερη εικόνα του ευρύτερου χώρου και η προστασία του, καθώς επίσης και η λήψη μέτρων για το περιβάλλον στη συγκεκριμένη περιοχή αποτελούν σημαντικούς

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

παράγοντες για την ανάδειξη και προστασία και των μνημείων και των άλλων πολιτιστικών στοιχείων της περιοχής.

Σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα στην περιοχή μελέτης, η ευρύτερη περιοχή των Τζουμέρκων κατοικούνταν τουλάχιστον από την εποχή του Χαλκού. Τα μνημεία που ανήκουν στην αρμοδιότητα των Εφορειών Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων είναι συνολικά 22. Από αυτά κηρυγμένα είναι μόνο 2. Όσον αφορά στα μνημεία που ανήκουν στην αρμοδιότητα των Εφορειών Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, στην περιοχή μελέτης βρίσκονται 70. Τέλος στην αρμοδιότητα των Υπηρεσιών Νεοτέρων Μνημείων & Τεχνικών Έργων ανήκουν 22 μνημεία.

Εκτός από τις αρχαιότητες, τα κτίρια και οι λοιπές κατασκευές που είναι ήδη θεσμοθετημένα και ανήκουν στη δικαιοδοσία των αρμόδιων υπηρεσιών και Εφορειών, στην περιοχή μελέτης εντοπίζονται πολλές άλλες κατασκευές, όπως νερόμυλοι, γεφύρια, οικίες, λιθόκτιστα μονοπάτια κλπ, τα οποία, παρόλο που δεν είναι θεσμοθετημένα ως διατηρητέα μνημεία, παρουσιάζουν αξιόλογο ενδιαφέρον από άποψη αρχιτεκτονικής και στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού και για αυτό το λόγο χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής.

3.5. ΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ ΩΣ ΤΟΠΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΞΙΑΣ

Τα Τζουμέρκα είναι μια από τις σημαντικότερες σε εθνικό επίπεδο περιοχές, καθώς συνδυάζει με μοναδικό τρόπο χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος (βλάστηση, χλωρίδα, πανίδα, φυσικό τοπίο) και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (πολιτισμικά μνημεία, ιστορικά στοιχεία, παραδοσιακοί οικισμοί και οικισμοί με παραδοσιακά χαρακτηριστικά) (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Σχετικά με το φυσικό κάλλος, η περιοχή χαρακτηρίζεται από επιβλητικές βραχώδεις ασβεστολιθικές κορυφογραμμές, υψηλές κορυφές και εκτεταμένα υποαλπικά οροπέδια, χαράδρες με επικλινείς πλαγιές, μεγάλες σε έκταση περιοχές με εκτεταμένους και πυκνούς θαμνώνες, δάση και κατά τόπους δασωμένες εκτάσεις, μεγάλους ποταμούς και παραποτάμους τους με μόνιμη ή εποχιακή ροή και πολλούς, κύρια παροδικής ροής, καταρράκτες (Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων, 2000).

Στην περιοχή μελέτης απαντάται μια πλούσια και ενδιαφέρουσα χλωρίδα που περιλαμβάνει σπάνια και χαρακτηριστικά είδη της ορεινής και της αλπικής ζώνης. Μερικά από αυτά είναι τοπικά ενδημικά και άλλα θεωρούνται ως απειλούμενα. Είναι επίσης

σημαντική η παρουσία πολλών ενδημικών της Βαλκανικής χερσονήσου. Οι αλπικοί και υποαλπικοί βιότοποι συγκροτούν ενδιαιτήματα σπάνιων ειδών χλωρίδας που χρήζουν προστασίας. Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν κατάλληλα ενδιαιτήματα για τα περισσότερα είδη σπονδυλωτών της Ελλάδας, γεγονός που προσδίδει ιδιαίτερη οικολογική αξία στην περιοχή, ενώ οι τύποι οικοτόπων που συναντούνται παρουσιάζουν καλή αντιπροσωπευτικότητα, διατήρηση και συνολική αξία.

Η μοναδικότητα της περιοχής τεκμηριώνεται από το γεγονός της ύπαρξης ενός αξιόλογου συνόλου προστατευόμενων περιβαλλοντικών περιοχών. Η περιοχή μελέτης θεωρείται από τις σημαντικότερες ορεινές περιοχές της Ελλάδας, της Βαλκανικής Χερσονήσου και της Ευρώπης όσον αφορά στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, διότι (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015):

- Περιλαμβάνει δύο περιοχές του δικτύου Φύση 2000 (Natura 2000).
- Περιλαμβάνει δύο ορεινές περιοχές της χώρας που έχουν χαρακτηριστεί ως Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά της Ευρώπης (ΣΠΠΕ).
- Ο βαθμός διατήρησης των ενδιαιτημάτων των ειδών πανίδας και γενικότερα των οικοσυστημάτων της

περιοχής μελέτης είναι σε μεγάλο βαθμό πολύ υψηλός, ή όπου αυτά έχουν αλλοιωθεί ο βαθμός αλλοίωσης είναι σχετικά μικρός και οι επιδράσεις αναστρέψιμες.

- Αποτελεί φυσική συνέχεια του προτεινόμενου Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου με δυνατότητα να αποτελέσει στο μέλλον μία αναπόσπαστη ενότητα στη διαχείριση των ειδών προτεραιότητας και ιδιαίτερα των μεγάλων αρπακτικών και θηλαστικών.
- Διατηρούνται σε κάποιο βαθμό οι παραδοσιακές χρήσεις γης, οι οποίες έχουν θετική επίδραση κύρια στην ορνιθοπανίδα, ιδιαίτερα η εκτατική και η νομαδική κτηνοτροφία, καθώς και η μικρής κλίμακας παραγωγή αγροτικών προϊόντων σε αναβαθμίδες.
- Σημαντικός είναι και ο ενιαίος ορεινός χαρακτήρας της περιοχής, που δίνει δυνατότητες ενιαίας αντιμετώπισης των προβλημάτων και διαχείρισης των πληθυσμών των ειδών πανίδας, ενώ τα προβλήματα και οι απειλές είναι μάλλον πολύ συγκεκριμένα και άμεσα αντιμετωπίσιμα.

Η μοναδικότητα του συγκεκριμένου τοπίου ενισχύεται από τους αντιπροσωπευτικούς σε αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά παραδοσιακούς οικισμούς Συρράκο και Καλλαρύτες. Τα

ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά - παραδοσιακές δομές της αρχιτεκτονικής και του κτιριακού αποθέματος των οικισμών αυτών ενδυναμώνουν την αντιπροσωπευτικότητα και την αναγνωσιμότητα του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, επικουρικά και από την παρουσία πολυάριθμων μνημείων κάθε εποχής (κλασσικά, βυζαντινά νεώτερα), τα οποία είναι ενδιαφέροντα όχι μόνο από ιστορική και αρχαιολογική άποψη, αλλά και από τον τρόπο κατασκευής τους και την ιδιαίτερη αρχιτεκτονικής τους (OECD Territorial Reviews, 2002). Οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτελούν προστατευόμενο στοιχείο, ενώ με το νομοθετικό πλαίσιο για την διατήρηση της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Π.Δ. 13-11-78, ΦΕΚ 594 Δ/1978 εξασφαλίζεται σε σχετικά μεγάλο βαθμό η ποιότητα και το αναλλοίωτο του χαρακτήρα των παραδοσιακών οικισμών.

Το τοπίο της περιοχής των Τζουμέρκων λειτουργεί ως φυσικός πόρος ποικιλοτρόπως. Στον πρωτογενή τομέα παραγωγής εντοπίζεται η δραστηριότητα της κτηνοτροφίας, η οποία αποτελεί μια παραδοσιακή οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων της περιοχής, άμεσα δεμένη με το χώρο και τις εξελίξεις που έλαβαν και λαμβάνουν χώρα στο κοινωνικό και το φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Αναφορικά με τον τριτογενή τομέα του

παραγωγικού συστήματος, οι πλουσιότετοι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, ο μεγάλος πλούτος αρχαιοτήτων και μνημείων του νεότερου πολιτιστικού παρελθόντος (μοναστήρια, εκκλησίες), το μεγάλης αισθητικής και σημασίας δομημένο περιβάλλον (αρχιτεκτονική οικισμών, γεφύρια) και η ύπαρξη ισχυρής κοινωνικής ταυτότητας και πλούσιων ηθών και εθίμων ευνοούν την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Η τουριστική υποδομή στο σύνολο της περιοχής βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο. Λιγосτές μονάδες υπάρχουν σε συγκεκριμένα και λίγα σε αριθμό χωριά της περιοχής μελέτης (Συρράκο, Καλαρρύτες, Καταρράκτης, Πράμαντα, Αετοράχη (Λάζαινα), Καλέντζι, Άγναντα, Βουργαρέλι, Αθαμάνιο, Θεοδώριανα). Από τις υπαίθριες δραστηριότητες η ορειβασία και η διάσχιση ποταμών, κύρια με ράφτινγκ και λιγότερο με καγιάκ, λαμβάνουν χώρα σε επιλεγμένες διαδρομές στην περιοχή μελέτης. Όσον αφορά την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας, ορισμένα μεγάλα έργα έχουν κατασκευαστεί στην ευρύτερη περιοχή των λεκανών απορροής των ποταμών της περιοχής μελέτης. Επιπλέον ορισμένα μικρά υδροηλεκτρικά έργα έχουν γίνει εντός της περιοχής μελέτης (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

3.6. ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Οι απειλές που απειλούν ή δυνητικά μπορούν να απειλήσουν το τοπίο της περιοχής των Τζουμέρκων περιγράφονται στις επόμενες παραγράφους.

Οι πολλοί και απρογραμματίστα χαραγμένοι ορεινοί δρόμοι, οι οποίοι έχουν διανοιχτεί με σκοπό τη βελτίωση της προσπέλασης, κύρια των βοσκοτόπων και δευτερευόντως των δασών και δασικών εκτάσεων, παρά το μικρό πλάτος τους, διασπών τη συνέχεια των οικοσυστημάτων, αλλοιώνουν την αισθητική του τοπίου –ειδικά όπου η επιφάνεια του εδάφους δεν καλύπτεται από δάση- και γενικά επηρεάζουν τα οικοσυστήματα. Πολλές φορές λόγω των μεγάλων κλίσεων των εδαφών όπου έχουν διανοιχτεί, εντείνουν ή και προκαλούν φαινόμενα διάβρωσης. Επίσης διευκολύνουν τη μετακίνηση οχημάτων σε περιοχές που έχουν ανάγκη ηρεμίας αυξάνοντας έτσι την ένταση παρουσίας του ανθρώπου σε άλλοτε απομακρυσμένες περιοχές. Σαν αποτέλεσμα αυτού ο βαθμός έντασης νόμιμων και παράνομων ανθρώπινων δραστηριοτήτων, όπως θήρας, λαθροθηρίας, συλλογής ειδών χλωρίδας, αλιείας, λαθραλιείας, παράνομης υλοτομίας, τουρισμού περιπέτειας κλπ, εμφανίζεται περισσότερο

Ιωάννα Κακούρη

αυξημένος από ότι εκεί που δεν έχουν διανοιχτεί δρόμοι, γεγονός που δημιουργεί προβλήματα στην άγρια πανίδα και εν μέρει στη γλωρίδα των περιοχών αυτών (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Ένα σημαντικό επιπλέον πρόβλημα σχετίζεται με τη χρήση των υδάτων για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας. Αφορά τόσο τα μικρά όσο και τα μεγάλα υδροηλεκτρικά έργα που ήδη λειτουργούν, βρίσκονται στο στάδιο της κατασκευής ή έχουν προγραμματιστεί να κατασκευαστούν. Μεγάλα υδροηλεκτρικά έργα έχουν κατασκευαστεί και λειτουργούν στη λεκάνη απορροής Αράχθου (εκτός της περιοχής μελέτης). Ένα μεγάλο υδροηλεκτρικό έργο προτείνεται να κατασκευαστεί στο νοτιοδυτικό όριο (ΥΗΕ Αγ. Νικολάου στον Άραχθο), εγείροντας σφοδρές αντιδράσεις από την τοπική κοινωνία, περιβαλλοντικούς συλλόγους, κ.α.. Η επιλογή αυτή πρέπει να αντιμετωπίσει το δίλημμα παρέμβασης ή όχι στο ευαίσθητο ευρύτερο οικοσύστημα της χαράδρας του Αράχθου (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Ένα άλλο πρόβλημα σχετίζεται με την πιθανή παράνομη υλοτομία και την ενδεχόμενη απουσία εξασφάλισης διαχειριστικών μέτρων κάλυψης των αναγκών διαβίωσης σημαντικών ειδών άγριας πανίδας (όπως η αρκούδα, οι δρυοκολάπτες κ.ά.) στις περιοχές που λαμβάνουν χώρα νομίμως

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

υλοτομικές εργασίες. Θα πρέπει να ενταθούν τα μέτρα φύλαξης, να αυξηθεί το προσωπικό φύλαξης και να αναζητηθούν εναλλακτικές λύσεις που να εξασφαλίζουν τόσο την παραγωγή ξυλείας όσο και τη διατήρηση των αναγκαίων παραμέτρων που πρέπει να επικρατούν στα ενδιαίτηματα των σπάνιων και προστατευόμενων ειδών της άγριας πανίδας (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Επιπρόσθετα προβλήματα μπορεί, κατά τόπους και εποχιακά, να προκύπτουν από τη διεξαγωγή διάφορων δραστηριοτήτων, όπως είναι η ερασιτεχνική αλιεία, η ερασιτεχνική θήρα και οι υπαίθριες δραστηριότητες αναψυχής. Τα προβλήματα από τις δύο πρώτες δραστηριότητες μπορεί να οφείλονται είτε στη μη νόμιμη διεξαγωγή τους είτε στην υπερφόρτιση που μπορεί να λαμβάνει χώρα σε κάποιο συγκεκριμένο γεωγραφικό διαμέρισμα της περιοχής μελέτης. Όσον αφορά την τελευταία δραστηριότητα προβλήματα μπορεί να προκύψουν από την ακούσια ενόχληση στα ενδότερα των ενδιαιτημάτων των ειδών της άγριας πανίδας (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

3.7. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ, ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το γενικότερο πλαίσιο πολιτικών και μέτρων για την ανάδειξη, προστασία και αειφορική διαχείριση της ζώνης τοπίου των Τζουμέρκων πρέπει να εδράζεται στη βάση της αρχής: ολοκληρωμένη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων με ταυτόχρονη προστασία των στοιχείων που συνθέτουν το εξαιρετικής ποιότητας περιβάλλον και τοπίο της περιοχής (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Ο ορεινός χώρος της Πίνδου γενικότερα, και των Τζουμέρκων ως υποζώνη τοπίου αυτού, αποτελεί σημαντικό και εν μέρει αναξιοποίητο πόρο για την Περιφέρεια. Η ορεινή γεωργία προϊόντων ποιότητας, η κτηνοτροφία, η υλοτομία και οι μεταποιητικές δραστηριότητες προϊόντων του πρωτογενή τομέα, η συγκρότηση πολυθεματικών τουριστικών δικτύων με βασικό πόρο το φυσικό περιβάλλον, το τοπίο και τα αρχιτεκτονικά μνημεία αποτελούν τους τομείς στους οποίους η περιοχή εμφανίζει συγκριτικό πλεονέκτημα.

Ως εκ τούτου, αρχικά θα πρέπει οι όροι προστασίας της περιοχής, στο πλαίσιο λειτουργίας του φορέα διαχείρισης, να εξειδικευτούν χωρικά και θεματικά και να συνυπολογιστούν και παράγοντες που σχετίζονται με τις δραστηριότητες της ευρύτερης περιοχής. Απαραίτητο εργαλείο επίτευξης του προαναφερόμενου στόχου είναι η δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης (monitoring), προστασίας, προβολής και αποκατάστασης του συνόλου των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων της ευαίσθητης αυτής περιοχής (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Η αειφορική διαχείριση της ζώνης τοπίου των Τζουμέρκων, συνδυαζόμενη με τη ανάδειξη και προστασία του, μπορεί να επιτευχθεί με την ενίσχυση ειδικών μορφών τουρισμού, με έμφαση στον τουρισμό υπαίθρου (ορεινός, αγροτουρισμό, φυσιολατρικό, αθλητικό, πολιτισμικό, γαστριμαργικό), μιας και συνιστά ιδιαίτερη χωρική ενότητα με δυνατότητες ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού.

Ταυτόχρονα η ποικιλία και η χωρική διασπορά των πόρων διευκολύνουν τη συγκρότηση τοπικών πολυθεματικών δικτύων με στόχο τη διευκόλυνση της κινητικότητας των επισκεπτών, τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος, την ισχυρότερη ένταξή του στην τουριστική αγορά και την ενίσχυση της ταυτότητας της

Ιωάννα Κακούρη

περιοχής ως ενιαίου τουριστικού προορισμού. Οι δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα που στηρίζουν μέχρι σήμερα την περιοχή απαιτείται να ενισχύσουν τη σύνδεσή τους με τον τουρισμό (προβολή, τοπικά σύμφωνα ποιότητας, πιστοποίηση).

Για επίτευξη όλων των προαναφερόμενων στόχων για την ανάδειξη, προστασία και αειφορική διαχείριση της ζώνης τοπίου των Τζουμέρκων επιβάλλεται η άμεση εκπόνηση και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για την εν λόγω περιοχή, τα οποία θα διέπονται από τις παρακάτω γενικές κατευθύνσεις και αρχές (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015):

- ❖ Να στοχεύει όχι μόνο στην προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και στη βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής.
- ❖ Να λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας.
- ❖ Να λαμβάνει υπόψη για την αξιολόγηση της περιοχής όχι μόνο τη βιολογική, οικολογική και επιστημονική της αξία, αλλά και την κοινωνική, παιδαγωγική και πολιτιστική της σημασία.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- ❖ Να προτείνει ρυθμιστικά μέτρα τα οποία να μη στοχεύουν μόνο στην προστασία και στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και στην αποκατάστασή τους.
- ❖ Να αναγνωρίζει το ρόλο και να προωθεί τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και άλλων εμπλεκόμενων φορέων στην διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής.
- ❖ Να προσεγγίζει και να αναγνωρίζει την αξία του οικοσυστήματος σε διεθνές επίπεδο (όχι μόνο εθνικό) και τη σημασία του ως πολύτιμου φυσικού πόρου και πολιτιστικής κληρονομιάς για την τοπική κοινωνία (αλλά και διεθνώς).
- ❖ Να προτείνει διαχειριστικά μέτρα με άμεσο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, τα οποία θα λαμβάνουν υπόψη τις εθνικές και ευρωπαϊκές στρατηγικές και σχέδια δράσης και θα επιτρέπουν διορθωτικές κινήσεις και προσαρμογή σε μεταβαλλόμενες συνθήκες.

Απαραίτητο εργαλείο των παραπάνω σχεδίων αποτελεί η υλοποίηση έργων – δράσεων για την ερμηνεία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και του πολιτισμού. Το προτεινόμενο πρόγραμμα

Ιωάννα Κακούρη

ανάδειξης θα πρέπει να στοχεύει στη διάχυση των επισκεπτών στο χώρο και στην ανάδειξη του τοπίου και το πολιτισμού. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω αξιοποίησης σημείων και θέσεων που προσφέρονται για παρεμβάσεις, ανάδειξης μικρών και προσιτών διαδρομών κοντά στα χωριά για τους επισκέπτες που δεν είναι ορειβάτες ή πεζοπόροι και ενίσχυσης των επισκέψεων στα μικρότερα χωριά (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015).

Στόχος, ακόμη, είναι η τόνωση της φθίνουσας γεωργοκτηνοτροφικής δραστηριότητας ώστε να αποτελέσει συμπληρωματική, του τουρισμού, οικονομική δραστηριότητα για την τοπική κοινωνία και να βελτιώσει την εμπειρία του επισκέπτη σε σχέση με την πρόσληψη του παραδοσιακού αγροτικού βίου της περιοχής. Ο στόχος αυτός ταυτίζεται απόλυτα με μία στρατηγική συνδυαστικής δράσης οικοτουρισμού-αγροτουρισμού.

3.8. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

Βάσει του προαναφερόμενου γενικότερου πλαισίου πολιτικών και μέτρων για την ανάδειξη, προστασία και αειφορική διαχείριση της ζώνης τοπίου της ευρύτερης περιοχής των

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Τζουμέρκων, προτείνονται, σύμφωνα με την αναθεώρηση του ΠΠΧΣΑΑ Ηπείρου, οι κάτωθι κατευθύνσεις προς τον υποκείμενο σχεδιασμό, τόσο σε επίπεδο χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού (ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ, ΖΟΕ, λοιπά σχέδια χρήσεων γης), όσο και σε επίπεδο περιβαλλοντικού σχεδιασμού (Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες (ΕΠΜ) του Ν. 1650/86 όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 3937/2011, τις Ειδικές Εκθέσεις του Ν. 3937/2011, τις Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του Ν. 1650/86, Ν. 4014/2011, Ν. 4178/13, κλπ):

- Άμεση εκπόνηση και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για τις θεσμοθετημένες προστατευόμενες περιοχές της ευρύτερης περιοχής των Τζουμέρκων.
- Άμεση εκπόνηση μελετών ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ στο σύνολο των επιμέρους Δήμων Βορείων και Κεντρικών Τζουμέρκων αντίστοιχα.
- Οριοθέτηση των μη οριοθετημένων οικισμών της περιοχής, με ταυτόχρονη πρόβλεψη αποφυγής οριοθέτησης εκτεταμένων εκτάσεων περίξ των οικιστικών συνόλων. Πολλοί οικισμοί των Τζουμέρκων είναι μη οριοθετημένοι με ότι προβλήματα πολεοδομικής φύσης συνεπάγεται αυτό, ενώ τα όρια που υποδεικνύονται από

το Αρμόδιο Πολεοδομικό γραφείο είναι ασαφές και δεν περιγράφονται από ζεύγη συντεταγμένων, έτσι ώστε να είναι δυνατή η ακριβής εφαρμογή τους. Τέλος, σημαντικό πρόβλημα δημιουργείται κατά την εφαρμογή των επιμέρους ζωνών του Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων, Περιστερίου & κοιλάδας Αράχθου, μιας και δεν είναι δυνατή η εφαρμογή των ορίων των ζωνών αυτών (στο Εθνικό Γεωδαιτικό Σύστημα Αναφοράς ΕΓΣΑ 87), από τις οποίες εξαιρούνται με βάση τις διατάξεις Π.Δ. θεσμοθέτησης τα πολύγωνα των οικιστικών εκτάσεων.

- Κήρυξη οικισμών της περιοχής – ζώνης τοπίου ως παραδοσιακών κατά ενότητες, με ταυτόχρονη θέσπιση όρων προστασίας και μορφολογικών κανόνων δόμησης, μιας και υπάρχουν αρκετοί οικισμοί που θεωρούνται αξιόλογοι στο σύνολό τους ή σε τμήματά τους, με αποτέλεσμα να μην χάνεται μια ευκαιρία βιώσιμης διαχείρισης των όποιων πόρων για την ανάδειξη και προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος.
- Εκπόνηση μελετών αναπλάσεων οικισμών, και εφαρμογή αυτών κατά προτεραιότητα στους οικισμούς όπου

παρουσιάζεται σχετικά μεγάλη αλλοίωση της ποιότητας του αρχιτεκτονικού αποθέματός τους.

- Η ανάδειξη των αξιόλογων οικισμών των Τζουμέρκων με την εφαρμογή των προτάσεων που θα προκύψουν από τις μελέτες που έχουν προκηρυχθεί από το ΥΠΕΚΑ, με τον τίτλο «Μελέτες μορφολογικών κανόνων δόμησης και αρχιτεκτονικής».
- Οι δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα που στηρίζουν μέχρι σήμερα την περιοχή απαιτείται να ενισχύσουν τη σύνδεσή τους με τον τουρισμό (προβολή, τοπικά σύμφωνα ποιότητας, πιστοποίηση).
- Εκπόνηση και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για την προστασία των δασών και δασικών εκτάσεων, με έμφαση στη διατήρηση της βιοποικιλότητάς τους και της οικολογικής τους ισορροπίας., με εφαρμογή σύγχρονων δασοκομικών και διαχειριστικών μεθόδων και επεμβάσεων, με ταυτόχρονο σχεδιασμό και εναρμόνιση της διαχείρισης των δασικών οικοσυστημάτων στις νέες συνθήκες ζήτησης της κοινωνίας (ορεινός τουρισμός, αναψυχή, κα)

Ιωάννα Κακούρη

- Σε όλες τις περιοχές όπου σημειώνεται εκτατική κτηνοτροφία και ιδιαίτερα σε εκείνες που δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για ίδρυση και λειτουργία κτηνοτροφικών πάρκων απαιτείται οριοθέτηση των βοσκοτόπων και σχέδια διαχείρισής τους με στόχο τη βελτίωση της απόδοσής τους και την προστασία του φυσικού πόρου. Επιμέρους μέτρα είναι η διάκριση λιβαδικών μονάδων για την κατά χώρο και χρόνο οργάνωση της βόσκησης, η ρύθμιση της βόσκησης σε περιόδους που κρίνονται κρίσιμες για τη διατήρηση ορισμένων ειδών, φυτών ή ζώων, ο ορισμός ανώτατου αριθμού ζώων που μπορεί να βρίσκονται ταυτοχρόνως στην ίδια περιοχή κ.λπ.
- Ανάπτυξη μονάδων ελεύθερης ή ημι/σταβλισμένης κτηνοτροφίας, κατά προτίμηση βιολογικής, στις ορεινές ή ημιορεινές περιοχές, καθώς και σε ευαίσθητες περιβαλλοντικά περιοχές στο πλαίσιο των προβλέψεων / κατευθύνσεων των Σχεδίων Διαχείρισής τους .
- Προστασία αξιοσημείωτων ξερολιθικών κατασκευών

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

- Προσδιορισμός επιμέρους υποζωνών προστασίας του τοπίου, στις οποίες θα περιορίζεται ή/και θα απαγορεύεται η δυνατότητα δόμησης.
- Δημιουργία νέων βιολογικών καθαρισμών οικισμών, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην ελληνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία, κατά προτεραιότητα αυτών που μπορούν να δράσουν συμπληρωματικά, ως ολοκληρωμένα συστήματα και αυτών που ευρίσκονται σε ευαίσθητες περιοχές και πλησίον υδάτινων αποδεκτών, όπως ο ποταμός Αραχθός και οι παραπόταμοι αυτού.

3.9. ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ - ΟΔΗΓΙΕΣ

Πέραν των προαναφερόμενων γενικότερου πλαισίου κατευθύνσεων προς τον υποκείμενο σχεδιασμό για την ανάδειξη, προστασία και αιφορική διαχείριση της ζώνης τοπίου της ευρύτερης περιοχής των Τζουμέρκων, προτείνονται, βάσει του αναθεωρημένου ΠΠΧΣΑΑ Ηπείρου (Ροϊκός, Λώλος Θ., 2015)., οι κάτωθι ειδικότερες οδηγίες - κατευθύνσεις:

- Προσαρμογή των τουριστικών κατασκευών στην κλίμακα και τη φυσιογνωμία του τόπου, με χρήση παραδοσιακών υλικών και φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών.

- Περιορισμός τάσεων δόμησης «ασύμβατων» συγκροτημάτων αλλά και η ανισομερής συσσώρευση τουριστικών πιέσεων, με υπερβολική ένταση, προς ορισμένους οικισμούς και υποτονική προς άλλους
- Η υποστήριξη οικοτουριστικών επιχειρήσεων ή δραστηριοτήτων θα πρέπει να μην επιβαρύνει την υφιστάμενη κατάσταση. Όπου είναι δυνατό θα πρέπει να αξιοποιούνται υπάρχοντα κτίρια.
- Απαγορεύεται - περιορίζεται η διάνοιξη και κατασκευή νέων δασικών δρόμων, εκτός αυτών που στοχεύουν στην πυροπροστασία έπειτα από σύμφωνη γνώμη του αρμόδιου Δασαρχείου.
- Ως προς τις χωροθετήσεις εγκαταστάσεων υποδομών (π.χ. κεραιές τηλεπικοινωνιών, γραμμές μεταφοράς ηλεκτρικού ρεύματος, πυλώνες και πύργοι, κτλ.) αυτές θα πρέπει κατά προτεραιότητα να εγκαθίστανται εκτός δασών και δασικών εκτάσεων και σε κάθε περίπτωση προτείνεται να αποφεύγεται κατά το δυνατόν οποιαδήποτε κοπή δέντρων και η αποψίλωση της βλάστησης.
- Όσον αφορά στην εγκατάσταση Αιολικών Σταθμών Παραγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΣΠΗΕ) η

εγκατάστασή τους εντός των δασικών περιοχών και των δασικών οικοσυστημάτων προτείνεται να γίνεται με τις λιγότερες δυνατές επιπτώσεις στα δασικά οικοσυστήματα και συγκεκριμένα: α) Να αποψιλώνεται η μικρότερη δυνατή δασική έκταση, β) Το οδικό δίκτυο πρόσβασης να ακολουθεί κατά το δυνατόν υφιστάμενους δασικούς δρόμους και να επιτρέπονται μόνον οι απολύτως αναγκαίες νέες διανοίξεις, γ) Οι γραμμές μεταφοράς της ηλεκτρικής ενέργειας να ακολουθούν το οδικό δίκτυο ώστε να αποφεύγεται η επιπλέον αποψίλωση των εκτάσεων.

- Να απαιτείται και για κάθε προτεινόμενη νέα περίπτωση εγκατάστασης ενεργειακού έργου και στα πλαίσια των υποχρεωτικών, ούτως ή άλλως, ΜΠΕ να γίνεται ανάλυση και εκτίμηση του τοπίου και διερεύνηση της φέρουσας ικανότητάς του λαμβάνοντας υπόψη και την αθροιστική από άλλες δράσεις κατάστασης του τοπίου. Αν δε το τοπίο δεν μπορεί να ανεχθεί παρεμβάσεις που να είναι ανεκτές τότε τα τοπία αυτά να προστατεύονται άμεσα και να μην επιτρέπεται καμία πλέον νέα επιβάρυνσή του.

- Αποτροπή υλοποίησης Υ/Η έργων στους ευαίσθητους υδατικούς πόρους των ποταμών της περιοχής. Επισημαίνεται ότι, μεγάλα υδροηλεκτρικά έργα έχουν κατασκευαστεί και λειτουργούν στη λεκάνη απορροής Αράχθου (εκτός της περιοχής μελέτης). Ένα μεγάλο υδροηλεκτρικό έργο προτείνεται να κατασκευαστεί στο νοτιοδυτικό όριο (ΥΗΕ Αγ. Νικολάου στον Άραχθο), εγείροντας σφοδρές αντιδράσεις από την τοπική κοινωνία, περιβαλλοντικούς συλλόγους, κ.α.. Η επιλογή αυτή πρέπει να αντιμετωπίσει το δίλημμα παρέμβασης ή όχι στο ευαίσθητο ευρύτερο οικοσύστημα της χαράδρας του Αράχθου.

3.10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ορεινή περιοχή των Τζουμέρκων διαθέτει ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον, το οποίο κατορθώνει να διατηρεί την αυθεντικότητά του και μια σπουδαία ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά. Παρ' όλα αυτά όμως, παρατηρούνται κάποια φαινόμενα στην περιοχή που καθυστερούν την ολοκληρωμένη διαχείριση και ανάδειξη του τοπίου. Το πολύπλοκο διοικητικό σύστημα με πολλές

ανεξάρτητες κοινότητες, οι διαφορούμενες κατευθύνσεις ανάπτυξης από περιοχή σε περιοχή και οι στενές αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των οικισμών σε οικονομικό, διοικητικό, αναπτυξιακό και σε επίπεδο εξυπηρέτησεων δυσκολεύουν την εύρεση και χάραξη μιας ενιαίας πολιτικής για το τοπίο στα Τζουμέρκα.

Όπως αναφέρθηκε στο στάδιο της ανάλυσης, η περιοχή μελέτης διαθέτει τοπία πλούσια σε χλωρίδα, πανίδα, πολιτιστική και ιστορική παράδοση. Τα στοιχεία αυτά, αναμφίβολα, θα πρέπει να ληφθούν ως βάση για τη χάραξη πολιτικής για το τοπίο, αλλά πρέπει να ληφθεί υπόψη και η παρουσία του ανθρώπου σε αυτό. Αυτό προϋποθέτει την προστασία του τοπίου, με την ταυτόχρονη όμως αποφυγή της δημιουργίας μιας ορεινής περιοχής – μουσείο.

Στόχος, λοιπόν, είναι η ανάδειξη ενός ολοκληρωμένου στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού για το τοπίο του ορεινού όγκου των Τζουμέρκων, βασισμένου σε ένα πολυλειτουργικό πρότυπο οικονομικής ανάπτυξης, με σεβασμό στο τοπίο και την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής, αποδεκτό από τους κατοίκους και τους τοπικούς φορείς, που πρόκειται να εφαρμοστεί σε μια ενιαία γεωγραφική περιοχή, η οποία όμως ανήκει σε δυο ξεχωριστές διοικητικές ενότητες, και να τονίσει

Ιωάννα Κακούρη

την ανάγκη για συνεργασία σε περιοχές που παρουσιάζουν κοινά γεωγραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, ανεξάρτητα με τη διοικητική τους υπαγωγή.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Ιωάννα Κακούρη

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Βερεσόγλου, Δ.Σ. (2004), 'Οικολογία', Β' Έκδοση. Λάρισα: Περιφερειακές Εκδόσεις «έλλα», σ. 443-446.

Βήγας Κων., 'Τα Τζουμέρκα στον 21ο αιώνα', Ημερίδα «Για μια ανάπτυξη στα Τζουμέρκα του 21ου αιώνα», Ιωάννινα 2005
Βλαντού, Α, (2012), 'Το τοπίο ως περιβαλλοντικό αγαθό', σ. 62-65.

Γιαννάκου Α., Μουτσιακής Ε., 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.', 2015

Γουργιώτης, Α. και Τσιλιμίγκας, Γ. (2010) «Η νέα ταυτότητα του ελληνικού τοπίου: μηχανισμοί και εργαλεία για την διαχείρισή του». Ρόντος, Κ. (επιμ.) Θέματα περιφερειακού σχεδιασμού και χωρικής ανάλυσης: Μέθοδοι, εργαλεία και συστήματα υποστήριξης. Αθήνα: Γ. Μπένου.

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Δεκλερής Μ., (1996), 'Ο Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος – Εγκόλπιο βιώσιμου αναπτύξεως, Νόμος + Φύση', εκδόσεις Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 108.

Δοξιάδης Κ. κ.α, 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Πελοποννήσου.', 2015

Καραθανάση Ε. και Συνεργάτες, 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ιονίων Νήσων', 2013

Κατσέλης Ι., Κλουτσιωνίτη Ο., 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης.', 2013

Κουρουξού, Μ.Ι. (2008). 'Οι σχέσεις βιολογικής και συμβατικής γεωργίας με το αγροτικό τοπίο: η περίπτωση της νήσου Θάσου.', Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ.

Μαμάτση Χ., 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.' 2014

Κρητικός, Ι. (2012). 'Η τουριστική ανάπτυξη και οι επιπτώσεις της στην κοινωνία και το περιβάλλον.', Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Κρήτης.

Μαριά Ε-Α., (2010), 'Η νομική προστασία του τοπίου στο διεθνές, κοινοτικό και εθνικό δίκαιο.', Εκδόσεις Σάκκουλας Αντ. Ν., Αθήνα.

Οικονόμου Δ., Αυγουστίδου Ε., Γεώργας Δ., Γεωργιάδης Γ., 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας.', 2012

Πανταζής Α., Κυριόπουλου Π., Ιατρού Α., 'Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.', 2012

Παπαγεωργίου Φ., Τριανταφυλλίδης Λ., Μανδουλός Χ., 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου.', 2012

Παπαγιάννης Θ., Χατζηγιάνης Κ., κ.α., 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας – Θράκης.', 2012

Ροϊκός, Λώλος Θ., 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου', 2012

Ρωμαίου Κ, ΕΛΛΑΣ, μεγάλη εικονογραφημένη λαογραφία-γεωγραφία-ιστορία, Εκδόσεις Χρ. Γιοβάνη, 1969.

Σαπουνάκης, Α.,(2014), 'Περιστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές.', Αειχώρος,-Μέθοδοι ανάλυσης και σχεδιασμός του ελληνικού τοπίου, σ. 59 – 70.

Στεφάνου, Ι. και Μητούλα, Ρ. (2005). Οι επιδράσεις της Παγκοσμιοποίησης στο ελληνικό αστικό τοπίο. Αειχώρος.

Στεφάνου, Ι. 2001 Η φυσιογνωμία ενός τόπου. Ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα. Αθήνα: Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης ΕΜΠ, σ. 27-28.

Τερζόγλου, Ν.Ι. (2006), Ιστορία – Μνήμη - Μνημείο και Εμπειρία Χώρου, σ. 261-291(επιμ.) Σ. Σταυρίδη εκδ. Αλεξάνδρεια.

Τερκενλή, Θ.Σ. 1996 Το Πολιτισμικό Τοπίο: Γεωγραφικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 45.

Τσακίρης Σ., Δασκαλάκης Κ., Λαγκαδινού Ε., 'Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση ΠΠΧΣΑΑ Θεσσαλίας.', 2014

Τσεκούρας Γ., Μαυρογεώργης Θ., 'Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.', 2012

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Castan – Broto, V. Tabbush, P., Burningham, K., Elghali, L., Edwards, D. (2007), «Coal Ash and Risk: Four Social interpretation of a Pollution Landscape», *Landscape Research* 32 (4), p. 481- 497.

Delavigne, R. 1974: *Le prix du paysage*. *Science et Avenir* 13: p. 15-21.

Heidegger, M. (2008). *Κτίζειν, Κατοικείν, Σκέπτεσαι*, εκδ. Πλέθρον, p. 17.

Karpodini-Dimitriadi, E., *The spirit of rural landscapes: culture, memory & messages, at Rural Cultural Heritage in Europe: From Past to Present: A Synthesis Report of Research, Cult Rural: Promotion of a Cultural Area Common to European Rural Communities*, Prisma, Athens, 2009: p. 25.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*, Blackwell, Oxford, p. 32.

Ministère de la Région wallonne, *Άτλας Τοπίων της Βαλλωνίας*, 2007: p. 58-59.

Richard Raymond, (2015), *Landscape Atlases - Landscape identification, characterisation and assessment method*, p. 28 - 62.

Sauer, C. O. 1925. "The Morphology of Landscape". *University of California Publications in Geography* 2, p. 21.

Simmel, G, Ritter J. & Gombrich, E.H., (2004), *Το τοπίο*, εκδ. Ποταμός, Αθήνα, p. 15

Simmel, G. κά., (2004), p. 25.

Taylor Ken, *Cultural landscape as open air museum*, *Humanities Research* Vol. 10 No. 2, 2003, p. 57-58.

Tuan, Y-F 1979: *Thought and landscape: the eye and the mind's eye*. In *The Interpretation of Ordinary Landscapes* (ed. D.W. Meinig): p. 89-102. Oxford: Oxford University Press.

UNESCO, *World Water Day 2006, Water and Culture*: p. 25.

OECD Tzoumerka, Greece, *OECD Territorial Reviews*, 2002.

Θεσμικά Κείμενα

A.N. 856/1937, 'Περί εθνικών Δρυμών.', (ΦΕΚ Α/368/1937)

K.N. 5351/1932, 'Περί τροποποιήσεων και προσθηκών εις τον νόμον ΒΧΜΣΤ' «περί αρχαιοτήτων».' (ΦΕΚ Α/275/1932)

N.Δ. 86/1969 'Δασικός Κώδικας'. (ΦΕΚ Α/7/1969)

N.Δ. 996/1971 'Περί αντικαταστάσεως και συμπληρώσεως διατάξεων τινων του Ν.Δ. 86/1969 «περί Δασικού Κώδικος» και Κωδικοποιήσεως των υπ' αριθ. 871/1971 και 919/1971 Ν.Δ/των.' (ΦΕΚ Α/192/1971)

N. 998/1979, 'Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της Χώρας.', (ΦΕΚ Α/289/1979)

N. 1126/1981 Άρθρο 24, πργ. 2, εδαφ. α' και β', οπ.π. Σύνταγμα της Ελλάδας. (ΦΕΚ Α/32/1981)

N. 1335/1983 'Κύρωση διεθνούς σύμβασης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης.' (ΦΕΚ Α/32/1983)

N. 1577/85, 'Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός -, όπως τροποποιήθηκε από 13/6/2000, Ειδική Έκδοση Ενημερωτικού Δελτίου ΤΕΕ, τεύχος 2122/17.10.2000

N. 1650/1986, ' Για την προστασία του περιβάλλοντος.', Άρθρο 1, (ΦΕΚ Α/160/1986)

N. 2039/1992, 'Κύρωση σύμβασης για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης.', (ΦΕΚ Α/61/1992)

N.2742/1992, 'Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις.', (ΦΕΚ Α/207/1999),

N. 2204/1994, 'Κύρωση σύμβασης για τη βιολογική ποικιλότητα.', (ΦΕΚ Α/59/1994)

N. 3028/2002, 'Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.', Άρθρο 2, (ΦΕΚ Α/153/2002)

Άρθρο 24, πργ. 1, εδαφ. α' και β', Σύνταγμα της Ελλάδας, όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, επανέκδοση Ιούνιος 2010, Δ/ση εκδόσεων και εκτυπώσεων της Βουλής, Αθήνα.

N. 3827/2010 'Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου.' (ΦΕΚ Α/30/2010)

N. 3827/2010, 'Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου.', Συμβούλιο της Ευρώπης, Άρθρο 1.,2000 [(ΦΕΚ Α/30/2010)]

N. 3827/2010 Άρθρο 6, Συγκεκριμένα μέτρα, Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου, Συμβούλιο της Ευρώπης, 2000, (ΦΕΚ Α/30/2010).

N. 3937/2011, 'Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις.', (ΦΕΚ Α/60/2011)

Ιωάννα Κακούρη

ΦΕΚ 1451 Β/06.10.2003: Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου.

ΦΕΚ 1469 Β/09.10.2003, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.’

ΦΕΚ 1470 Β/09.10.2003, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.’

ΦΕΚ 1471 Β/09.10.2003. ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.’

ΦΕΚ 1472 Β/09.10.2003, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.’

ΦΕΚ 1473 Β/09.10.2003, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου.’

ΦΕΚ 1484 Β/10.10.2003, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας.’

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

ΦΕΚ 1486 Β/10.10.2003, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης.’

ΦΕΚ 1487 Β/10.10.2003, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.’

ΦΕΚ 1485 Β/10.10.2003, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Πελοποννήσου.’

ΦΕΚ 218 Β/06.02.2004, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας.’

ΦΕΚ 56 Β/19.01.2004, ‘Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ιονίων Νήσων.’

ΦΕΚ Α/128/2008, ‘Εγκριση του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.’

Ιστοσελίδες

Βάση δεδομένων Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου «Φιλότης».

Ανακτήθηκε την 03/05/2017 από : <http://filotis.itia.ntua.gr/home>

ΥΠΕΚΑ., 'Χωροταξικός σχεδιασμός εθνικού επιπέδου.',

Ανακτήθηκε την 14/03/2017 από :

<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=513&language=el-GR>

Υπ. Ανάπτυξης, 'Πύλη για τη βιώσιμη ανάπτυξη'. Ανακτήθηκε

την 15/05/2017 από: www.axiosbios.gr.

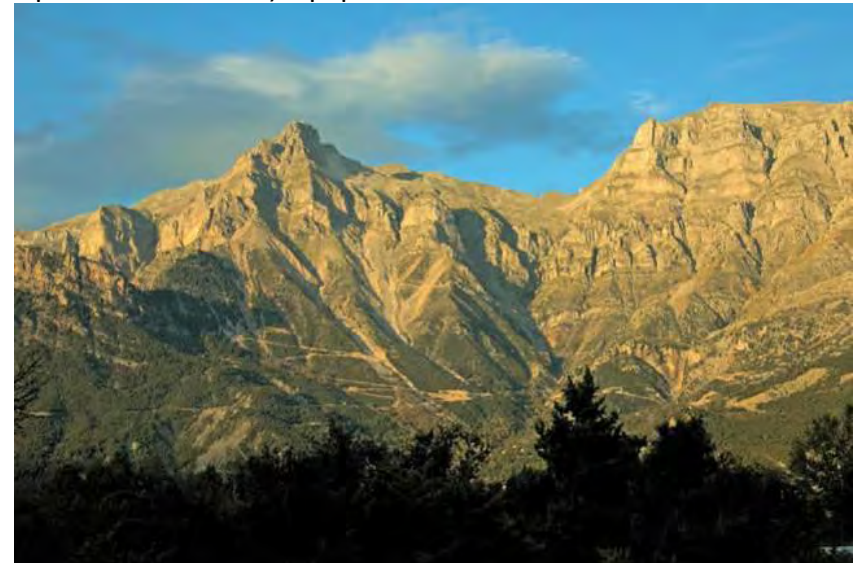
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το πέτρινο γεφύρι Πλάκας στον Άραχθο

Ορεινό τοπίο στα Τζουμέρκα

Ιωάννα Κακούρη

Rafting στο φαράγγι του Αράχθου

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Η εντυπωσιακή Μονή Κηπίνας στα Τζουμέρκα

Ξερολιθική καλύβα κτηνοτρόφου στο Λάκμο

Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου

Ιωάννα Κακούρη

Το τοπίο ως άξονας του χωροταξικού σχεδιασμού

Ο παραδοσιακός οικισμός Καλλαρύτες

Ο παραδοσιακός οικισμός Συρράκο

Κτηνοτροφική δραστηριότητα στα Τζουμέρκα

Καταρράκτες Αράχθου

Εθνικό Πάρκο Τζουμέρκων

Αθλητικές δραστηριότητες στο φαράγγι του Αράχθου

